דעת רבינו הקדוש מסאטמאר איבער משפיעים וואס זענען נישט ריין מיט די חומת ההתבדלות פון ציונות?

א טיפער איבערבליק

א גרונטליכער איבערבליק פון דעם אשכול אויפן פארום "אידישע וועלט" (ivelt.com)
23 סעפטעמבער – 16 אקטאבער 2026

20 בלעטער, 492 פאסטס, מיט די בילדער פונעם אשכול

אינהאלט

הקדמה	3
קאפיטל איינס: די פתיחה און די ערשטע רעאקציעס	5
קאפיטל צוויי: וואס הייסט "פארכאפט אין מינות"?	12
קאפיטל דריי: השפעה, חיזוק און די פראגע פון אן "אלטערנאטיוו"	21
קאפיטל פיר: היסטאריע, צייט און ווער קען וויסן "דעת רבינו"	29
קאפיטל פינף: משפיע אדער רבי: די גרעניץ פון א משפיע'ס ראלע	37
קאפיטל זעקס: "סאטמאר האט געווינען" לעומת "ציונות איז קאי וקיים"	46
קאפיטל זיבן: בריסק און סאטמאר, און די שלש שבועות	56
קאפיטל אכט: מוסדות, חינוך און חודש תשרי	63
קאפיטל ניין: שפראך, ווידעא און דער "פיס-דאקטער" משל	71
קאפיטל צען: ווי מען ניצט מימרות פון רבינו הקדוש הייגט	80
קאפיטל עלף: נסיון הדור: ציונות אדער טעכנאלאגיע, און דער אויסגאנג פונעם אשכול	89
סוף-ווארט	98

✦

הקדמה

דער בוך וואס ליגט פאר אייך איז א גרונטליכער איבערבליק פון איינעם פון די לענגערע און טיפערע שמועסן וואס זענען אויפגעקומען לעצטנס אויפן פארום "אידישע וועלט" (ivelt.com). דער אשכול האט געטראגן דעם קעפל "דעת רבינו הקדוש מסאטמאר איבער משפיעים וואס זענען נישט ריין מיט די חומת ההתבדלות פון ציונות?" ער איז געעפנט געווארן מיטוואך, דעם 23סטן סעפטעמבער 2026, און דער לעצטער פאסט איז ארויף דעם 16טן אקטאבער 2026. אין די דריי וואכן האט זיך אנגעזאמלט א שמועס פון 20 בלעטער מיט 492 פאסטס.

דער פותח האט פון אנהייב געבעטן מען זאל נישט דערמאנען קיין נעמען. זיין פראגע איז געווען קלאר און פשוט: וואס איז געווען דער דעת פון רבינו הקדוש זי"ע וועגן הערן און זיך לאזן משפיע זיין פון משפיעים וואס קומען פון קרייזן וואס זענען נישט ריין פון ציונות? פון דער איינער שאלה האט זיך די שמועס צעצווייגט אויף א ריי טעמעס, און יעדע פון זיי האט געברענגט מיט זיך מקורות, סברות און מיינונגען פון פארשידענע זייטן.

צווישן די הויפט-טעמעס וואס זענען דורכגעשמועסט געווארן: וואס הייסט באמת "פארכאפט אין מינות", און ווער פאלט אריין אין דעם געדר; דער חילוק צווישן א משפיע וואס גיט חיזוק אין עבודת השם און א רבי וואס פירט א ציבור; צי ציונות איז נאך היינט דער עיקר נסיון פונעם דור; די שיטה פון בריסק לעומת די שיטה פון סאטמאר, און דער ענין פון די שלש שבועות; פראגעס פון מוסדות און חינוך; און ווי אזוי מען ניצט היינט מימרות פון רבינו הקדוש זי"ע. צום סוף איז די שמועס אריבער צו א טיפער דעבאטע צי טעכנאלאגיע אדער ציונות איז דער גרעסערער נסיון פון אונזער צייט.

דער בוך איז אויפגעבויט אין עלף קאפיטלעך. די קאפיטלעך גייען בערך לויט דעם צייט-סדר פונעם אשכול, אבער יעדער קאפיטל זאמלט צוזאם א געוויסע טעמע, אפילו ווען די רייד דערוועגן זענען צעשפרייט געווען איבער עטליכע

בלעטער. דאס איז נישט קיין ליסטע פון פאסטס, נאר א פליסיגער טעקסט וואס פרובירט צו ערקלערן די פאזיציעס, ארויסצוברענגען די מקורות און ציטאטן וואס מען האט געברענגט, און צו ווייזן ווי אזוי איין געדאנק האט געפירט צום צווייטן. אין בוך געפינען זיך אויך צען בילדער פונעם אשכול – סקרינשאטס פון ספרים און מודעות וואס מען האט ארויפגעלייגט אלס ראיה אדער אילוסטראציע.

א פאר קלארע הערות פאר דער לייענער:

ערשטנס, דער בוך ברענגט די מיינונגען פונעם אשכול אויף א נייטראלן אופן. ער נעמט נישט קיין זייט, נישט אין דער הויפט-שאלה און נישט אין קיין שום אינערליכע מחלוקת. וואו עס זענען געווען שארפע ווערטער אין די פאסטס, האבן מיר זיי איבערגעלאזט אין דרויסן און געברענגט נאר דעם תוכן פון דער טענה.

צווייטנס, מיר דערמאנען נישט קיין נעמען פון פארום-יוזערס, און אויך נישט פון לעבעדיגע מענטשן, משפיעים אדער מוסדות. מיר באשרייבן די מיינונג, נישט דעם מענטש.

דריטנס, רבינו הקדוש זי"ע ווערט דערמאנט מיט פולן כבוד, און די ציטאטן פון זיינע ספרים ווערן געברענגט ווי זיי זענען געברענגט געווארן אינעם אשכול, מיטן מקור וואו ער איז דא.

און לעצטנס, און דאס איז די וויכטיגסטע: דער בוך איז נישט קיין פסק הלכה און נישט קיין הוראה. ער שילדערט א שמועס צווישן מענטשן וואס האבן זיך געריירט מיט א ערנסטער שאלה. ווער עס דארף א הכרעה למעשה, אין זיין אייגענער לאגע, פרעגט א רב.

קאפיטל איינס

די פתיחה און די ערשטע רעאקציעס

א שאלה וואס קומט כסדר ארויף

מיטוואך פרימארגן, דעם 23סטן סעפטעמבער 2026, א ביסל נאך פינף אזייגער, האט א מיטגליד אויפן ivelt פארום געעפנט אן אשכול מיט א שאלה וואס פילע האבן שוין לאנג געטראגן אין זיך: "דעת רבינו הקדוש מסאטמאר איבער משפיעים וואס זענען נישט ריין מיט די חומת ההתבדלות פון ציונות?" קיינער האט דעמאלט נישט געוואוסט אז אין די קומענדיגע דריי וואכן וועט דער אשכול וואקסן צו צוואנציג בלעטער און כמעט פינף הונדערט תגובות.

דער פותח האט געשריבן קורץ. היינט, האט ער באמערקט, איז דא "א וועלט פון משפיעים", אלע סארטן. צווישן זיי זענען דא אזעלכע וואס זענען נישט ריין אין דער התבדלות פון ציונים, כאטש פון דרויסן זעען זיי אויס ווי ערליכע אידן. זיין שאלה איז געווען וואס עס איז געווען דעת רבינו הקדוש זי"ע אויף דעם ענין.

גלייך דערביי האט ער צוגעלייגט א בקשה וואס איז געווארן א שטיקל יסוד פונעם גאנצן אשכול: מען זאל נישט דערמאנען קיין נעמען, "אפילו ברמז", להצלחת האשכול. ער האט געוואלט אז דער שמועס זאל בלייבן ביים ענין גופא, ביים פרינציפ, און נישט ווערן א פראצעס קעגן א מענטש.

ווי עס שטעלט זיך ארויס אין די קומענדיגע שעהן, איז די בקשה גרינגער געווען צו שרייבן ווי צו האלטן. אבער שוין פון אנהייב האט זי באשטימט דעם טאן: א שאלה פון שיטה, פון השקפה, און פון דער אחריות וואס א סאטמארער איד פילט צו דעם דרך פון רבינו הקדוש זי"ע.

די ערשטע תגובות: "שומר נפשו ירחק" און א ספק אויף דער שאלה

די ערשטע תגובה איז געקומען אינערהאלב א מינוט. א מיטגליד האט געענטפערט מיט דעם באקאנטן לשון "שומר נפשו ירחק מהם ומההמונם", און האט עס אנגערופן "סם המוות ממש". אין א צווייטן פאסט, באלד נאכדעם, האט ער זיך באקלאגט אז אזעלכע משפיעים קומען שוין אריין אויך אין "אונזערע געגנטער". ער האט דערביי גענוצט דעם פסוק "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית", און צוגעלייגט אז עס איז שוין גענוג מיט דער השפעה פון דער ווייטנס, מען דארף עס נישט אויך האבן אינדערהיים.

דאס איז געווען די שטרענגסטע שטעלונג אין די ערשטע מינוטן: א ריינער כלל, אן הסתייגות, אז מען האלט זיך ווייט.

קעגן דעם איז באלד געקומען א גאנץ אנדער סארט תגובה. אן אנדערער מיטגליד האט געפרעגט וואס די שאלה האט בכלל צו טון מיט רבינו הקדוש ספעציעל. דער רבי, האט ער געטענה'ט, האט דאך נאר געזאגט וואס שטייט אין דער תורה. אויב עס איז אסור, איז עס אסור פון דער תורה; אויב נישט, איז נישט. פארוואס דארף מען עס אנהענגען אין "דעת רבינו" ווי עס וואלט געווען א באזונדערער ענין?

די צוויי ערשטע תגובות האבן שוין אנגעצייכנט צוויי פון די פעדעם וואס וועלן זיך ציען דורכאויס דעם אשכול. פון איין זייט, דער געפיל אז די חומת ההתבדלות איז א חומה וואס מען טאר נישט ברעכן, און יעדע פרצה דערין איז א סכנה. פון דער אנדערער זייט, די פראגע צי מען מאכט נישט פון רבינו'ס שיטה עפעס אפגעזונדערטס פון דער תורה. אט די פראגע וועט שפעטער צוריקקומען אין פארשידענע פארמען, ביז א מיטגליד וועט טענה'ן אז "עס איז איין תורה", און אז רבינו הקדוש האט נאר אפגעלערנט פשט אין "אונזער" תורה.

"אונזערע געגנטער": ווילאמסבורג, קרית יואל און קרית יטב לב

דער אויסדרוק "אונזערע געגנטער" איז נישט געבליבן אן א ענטפער. שפעטער אין טאג, ארום מיטאג, האט א מיטגליד זיך אנגעכאפט אין דעםווארט. ווילאמסבורג, האט ער געשריבן, איז נישט ספעציפיש "אונזער" געגנט. ער האט באמערקט אז ווילאמסבורג "איז געווען א אידישע שטאט פאר סאטמאר", דהיינו א פלאץ וואו אידן האבן געוואוינט נאך איידער סאטמאר איז אהין געקומען, און נישט א פארמאכטע סאטמארער ענקלאווע.

זיין מסקנא איז געווען גאנץ פראקטיש, כמעט א ביסל שפיציג: אויב איינער האט א פראבלעם מיט משפיעים וואס קומען קיין ווילאמסבורג, זאל ער גיין וואוינען אין קרית יואל אדער אין קרית יטב לב, ערטער וואס זענען טאקע געבויט ארום דער קהילה.

דער קורצער אויסטויש האט באלויכטן א טיפערע פראגע: ווען מען רעדט פון התבדלות, וואו גייט די גרעניץ? איז עס א גרעניץ פון א שכונה, פון א קהילה, פון א בית המדרש, אדער פון א יחיד'ס הארץ? די פראגע וועט שפעטער צוריקקומען ווען מיטגלידער וועלן דיסקוטירן צי מען מעג רעדן פון "אימפארטירטע" משפיעים, און ווי ווייט דער באגריף גייט: מיין גאס, מיין שטאט, גאנץ ניו יארק, אדער אפשר גאנץ אמעריקע.

א פלאן פון פיר פרינציפן, און קנאות פון ליבשאפט

צווישן די הייסע ערשטע תגובות איז געקומען א פאסט פון אן אנדער סארט: רואיג, אויסגעשטעלט, און מיט א קלארן פלאן. א מיטגליד האט אוועקגעלייגט וואס ער האט באצייכנט אלס א דרך "לויט די דעת תורה און די מסורה פון די היימישע סאטמארער רבנים און מנהיגים". ער האט עס צעטיילט אויף פיר פונקטן.

דער ערשטער פונקט איז געווען התייעצות עם מורי הוראה. מען זאל נישט טון קיין פראקטישע שריט אין ציבורישע ענינים אן א דעת תורה פון א היימישן מורה הוראה אדער דיין, איינער וואס קען דעם לאקאלן מצב און ווייסט וואס עס טוט זיך אויפן ארט.

דער צווייטער פונקט איז געווען חיזוק התורה והמסורה בבית. אנשטאט זיך צו פארנעמען מיט דעם וואס עס טוט זיך אינדרויסן, זאל מען בויען א שטוב אנגעפילט מיט ווארעמקייט, מיט פשוטע יראת שמים, און מיט לערנען די ספרים פון רבינו זצ"ל.

דער דריטער פונקט איז געווען מניעת במה. מען גיט נישט קיין ארט און קיין לעגיטימאציע אין די אייגענע מוסדות פאר דרשנים מיט אן אנדער השקפה. אבער, האט ער באטאנט, דאס טוט מען בשקט ובדרכי שלום, דורך רעדן מיט די דיינים פון מקום, און נישט מיט ליארעם.

דער פערטער פונקט איז געווען שמירת הלשון. אפילו ווען עס טוט וויי, דארף מען היטן דעם גבול פון לשון הרע.

ער האט פארענדיגט מיט א תפילה אז מען דארף סייעתא דשמיא צו גיין "בין קנאה לאהבה", אן קריגעריי.

אן אנדערער מיטגליד האט אים באדאנקט און צוגעלייגט דריי נקודות פון זיך. ערשטנס, אמת'ע קנאות קומט פון ליבשאפט און נישט פון כעס. צווייטנס, ווען מען דערקלערט פאר דער יוגנט פארוואס מען היט זיך, זאל מען דאס טון מיט נעימות און ארויסהייבן די שיינקייט פונעם אייגענעם דרך, אנשטאט נאר צו זאגן וואס מען טאר נישט. דריטנס, שטילער חיזוק אין די אייגענע מוסדות איז מער עפעקטיוו ווי פובליק מחאות. מחאות, האט ער באמערקט, מאכן אפט נאר רעקלאמע פאר דעם וואס מען וויל פארהאלטן.

דער פלאן איז נישט געווען קיין ענטפער אויף דער שאלה "וואס איז דעת רבינו", נאר א פארשלאג ווי אזוי זיך צו פירן. אבער ער האט אריינגעברענגט אין אשכול א טאן וואס פילע וועלן שפעטער ווידער אנרופן: אז מען זאל גיין צו א מורה הוראה, אז די פראגע איז נישט פאר אנאנימע שרייבער צו באשליסן, און אז דער ציל איז צו בויען און נישט צו צעברעכן.

"יעדער פארשטייט ווען דו מיינסט": דער פותח, די אנקעטעס און די בקשה צו מעקן

שוין אין דער ערשטער שעה איז קלאר געווארן אז די בקשה נישט צו דערמאנען קיין נעמען שטייט אויף שוואכע פיס. פילע מיטגלידער האבן

פארשטאנען אז, כאטש קיין נאמען ווערט נישט געשריבן, דרייט זיך דער שמועס ארום איין געוויסן משפיע. איינער האט עס אפן געזאגט: "יעדער פארשטייט פון וועלכן משפיע דו רעדסט".

דער פותח האט דאס אפגעלייקנט. ער האט געענטפערט אז ער מיינט נישט קיינעם ספעציפיש. די שאלה, האט ער ערקלערט, קומט פשוט כסדר ארויף, און מען דארף עס קלאר מאכן "איינמאל פאר אלעמאל". א מיטגליד האט אים קורץ געענטפערט אז "עס איז זייער קלאר פאר יעדן".

דער פותח האט אויך פרובירט ארייננצוברענגען אן אביעקטיוון מאס. ער האט געפערגט צי מען זאל צולייגן אן אנקעטע, און האט פארגעשלאגן אז מיטגלידער זאלן אנווייזן זייער ענטפער דורך "לייקס" אויף צוויי באזונדערע תגובות פון אים, איינע פאר "יא" און איינע פאר "ניין". ארום מיטאג האט א מיטגליד ארויפגעלייגט א לינק צו א באזונדערער אנקעטע אין אן אנדער אשכול, מיטן טיטל "קומט אריין שטימען אויב זענט איר א סאטמארער חסיד": https://www.ivelt.com/forum/viewtopic.php?t=84023 א שטיקל שפעטער האט אן אנדערער ארויפגעלייגט א לינק צו נאך אן אשכול, אונטער דער באמערקונג "לאור המצב": https://www.ivelt.com/forum/viewtopic.php?t=84024

אבער דער שמועס האט זיך ווייטער געדרייט אין א ריכטונג וואס דער פותח האט נישט געוואלט. ארום האלב צוויי נאכמיטאג האט ער געשריבן אז געוויסע מיטגלידער האלטן זיך נישט צו דער תקנה פונעם אשכול, און מאכן דעם נושא איבער איין געוויסן משפיע, "ולא היה לזה כוונתי כלל". צוליב דער גרויסער אחריות האט ער געבעטן די מנהלים פונעם פארום מען זאל אויסמעקן דעם גאנצן אשכול.

די רעאקציעס זענען געווען געמישט. א מיטגליד האט אויסגעדריקט ספק אין זיין כוונה. אן אנדערער האט אפגעענטפערט רואיג אז ווען מען וועט דארפן מעקן, וועט מען ממילא מעקן. למעשה איז דער אשכול נישט אויסגעמעקט געווארן, און ער איז ווייטער געגאנגען נאך וואכן לאנג.

שפעטער אין טאג האט א מיטגליד ארויסגעברענגט א פונקט וואס ערקלערט אביסל דעם כאראקטער פונעם אשכול: דער ווען די שאלה איז נוגע הלכה למעשה ווייסט וועמען צו פרעגן. דער אשכול שטייט אין דער אפטיילונג

"דעת הקהל", ווייל דא איז דער ציל די דעבאטע, נישט דער פסק. אן אנדערער מיטגליד האט אין דער זעלבער ריכטונג פארגעשלאגן מען זאל גאר טוישן דעם קעפל אויף "וואס האלטסטו איבער משפיעים וואס זענען נישט ריין מיט די חומת ההתבדלות פון ציונות?", ווייל לויט אים איז רוב פונעם אשכול נאר אייגענע דעות.

"ברענגט מקורות": די בקשה פאר דעת רבינו פון זיינע ספרים און תלמידים

פון אלע פעדעם פונעם ערשטן טאג איז אפשר דער שטערקסטער געווען די בקשה פאר מקורות. ארום האלב צוויי האט א מיטגליד זיך באקלאגט אז מען האט געבעטן דעת קדשו פון רבינו הקדוש, און יעדער שרייבט זיין אייגענע דעה. ער האט געבעטן מקורות און מראי מקומות, "נישט קיין משלים פון פיצע און אנקעטעס". (דער פיצע-משל, וואס א מיטגליד האט ארויפגעלייגט א שטיקל פריער, וועט באהאנדלט ווערן אין א שפעטערן קאפיטל.)

עס איז נישט אז מען האט גארנישט געפרואווט. שוין אין דער ערשטער שעה האט א מיטגליד ארויפגעלייגט א בילד פון א שטיקל אין ספר תשובות דברי יואל. ער האט געשריבן אז ער האט אמאל געהערט אז רבינו מיינט מיט דעם שטיקל אויף דעם ענין פונעם אשכול. דער פולער טעקסט פונעם בילד איז אבער נישט איבערגעשריבן געווארן, און שפעטער האט מען דערפון ציטירט נאר דעם לשון "אותן שיש להן נטי' למלכות המינות". וויאזוי מען האט דעם לשון געטייטשט, ווערט באהאנדלט אין דעם קומענדיגן קאפיטל.

אויף דער בקשה פאר מקורות האט א מיטגליד געענטפערט מיטן פסוק "שאל אביך ויגדך". מען זאל פרעגן עלטערע, באזעסענע אידן. סאטמאר, האט ער באטאנט, האט מנהיגים וואס זענען דן בכובד ראש אין די ענינים, און עס איז נישט פאר אנאנימע שרייבער אויפן פארום צו באשליסן ווען און אויף וואס מען דארף מוחה זיין.

א צווייטער מיטגליד האט געזוכט א מיטלוועג: וואס זאגן די עלטערע תלמידי רבינו? ער האט אויך אויפגעווארפן די פראגע צי דא קומט אריין דער ענין פון התבוללות, מיט א קורצן רמז "עיין כינוס כלל ישראל". א שטיקל שפעטער האט ער נאכאמאל געפרעגט צי עמיצער האט מקורות פון תלמידי רבינו.

דער ענטפער וואס ער האט באקומען איז געווען אינטערעסאנט. א מיטגליד האט געשריבן אז תלמידי רבינו "קומען דא נישט אריין". זיי ווערן נתעורר ווען זיי הערן די דרשות אין די שובבי"ם וואכן, אבער דא, האט ער געטענה'ט, דארף מען איינעם וואס פארשטייט וואס עס קומט פאר ביי היינטיגע אינגעלייט. דער פרעגער האט אים שפעטער געענטפערט אז דאס איז גראד וואס מען איז דן, "נישט דיין אדער מיין שיטה".

אט דער אויסטויש האט פארמולירט איינע פון די הויפט-שפאנונגען פונעם גאנצן אשכול. פון איין זייט, די פאדערונג אז מען זאל זיך אנלענען אויף דעם וואס רבינו הקדוש זי"ע האט געשריבן און אויף די עדות פון זיינע תלמידים. פון דער אנדערער זייט, די טענה אז די היינטיגע מציאות פאדערט א פארשטאנד וואס גייט ווייטער ווי ציטאטן. ווי מען וועט זען אין שפעטערע קאפיטלעך, וועלן ביידע זייטן זיך אנרופן אויף דעת רבינו.

ביזן סוף פונעם ערשטן טאג איז נישט געברענגט געווארן קיין גענויער ציטאט פון רבינו הקדוש'ס ספרים, אויסער דעם בילד פון תשובות דברי יואל און דעם איינעם לשון. די בקשה פאר מקורות, סיי פון רבינו'ס ספרים און סיי פון זיינע תלמידים, איז געבליבן אפן. שפעטער אין אשכול וועלן מיטגלידער ברענגען ציטאטן, מראי מקומות אין ויואל משה און אין דברי יואל, און מעשיות וואס זיי האבן געהערט פון עלטערע אידן. אבער די פתיחה האט שוין אנגעצייכנט דעם וועג: א שאלה וואס פילע האבן געוואלט אז זאל ווערן קלאר "איינמאל פאר אלעמאל", און א שמועס וואס האט באלד געוויזן ווי שווער עס איז צו טרעפן אזא קלארקייט אויף א פארום.

✦ ✦ ✦

וואס הייסט "פארכאפט אין מינות"?

קאפיטל 2: וואס הייסט "פארכאפט אין מינות"?

ווען דער פותח האט אנגעהויבן דעם אשכול מיט דער פראגע וואס איז געווען דעת רבינו הקדוש זי"ע וועגן משפיעים וואס זענען "נישט ריין מיט די חומת ההתבדלות", האט ער באלד דערנאך צוזאמענגעשטעלט צוויי באגריפן וואס קלינגען ענליך, אבער זענען ווייט נישט די זעלבע. "נישט ריין" איז א ווייכער, אומבאשטימטער אויסדרוק. "פארכאפט אין מינות" איז א שווערער הלכה'דיגער טערמין, מיט קאנסעקווענצן. גאנץ פרי אין דער שמועס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דער גאנצער וויכוח הענגט אין דעם וואס מען פארשטייט אונטער די ווערטער. דער קאפיטל ברענגט די הגדרות וואס מיטגלידער האבן פארגעלייגט, די קשיות אויף זיי, און די מקורות וואס מען האט געברענגט, נישט אויפן סדר פון די פאסטס נאר לויט דעם אינהאלט.

צי איז יעדער וואס גייט נישט מיט דער שיטה "פארכאפט"?

די יסוד-פראגע איז שוין געשטעלט געווארן אין די ערשטע שעה'ן, דעם 23סטן סעפטעמבער. א מיטגליד האט געפרעגט וואס א משפיע וואס רעדט פון עבודת השם האט בכלל צו טון מיט ציונות. אויב ער רעדט נישט פון דעם נושא, פארשטייט זיך, וואו איז דען די פראבלעם? דער פותח האט געענטפערט אז פון איינעם וואס איז "פארכאפט אין מינות" טאר מען גארנישט מקבל זיין, און דאס איז די שאלה: וואס האט רבינו הקדוש געהאלטן לגבי ציונות.

ומובן שמה שכתבתי לשאול את חכמי ירושלים אין
כוונתי ח"ו לשאול לאותן שיש להם אפילו קצת
נטי' למלכות המינות ר"ל, שזה מסמא את העינים שלא
להכיר את האמת בשום ענין שבעולם, וכוונתי רק על
אותן החכמים המאמינים אך בהשי"ת ובתורתו הקדושה
ובישועות משיחו, ולא חלק לבם להשפעת הדור של עיקבא
דמשיחא אשר עליהם התנבאו חכז"ל (סנהדרין צז.)
ואמרו יהי' חטא ימאסו וסר מרע משתולל, ואתה דע לך.

א שטיקל פון שו"ת דברי יואל, געברענגט אין אשכול אלס ראיה צו דעת רבינו הקדוש זי"ע

אויף דעם איז געקומען אן ענטפער וואס איז שפעטער נאכאמאל און נאכאמאל ציטירט געווארן. אויב מען האלט אז לדעת רבינו איז יעדער וואס גייט נישט איינגאנצן מיט שיטת סאטמאר "פארכאפט אין מינות", האט דער מיטגליד געטענה'ט, וואלט מען נישט געטארט עסן א שיינע פאר הכשרים, נישט מצרף זיין צום מנין אסאך אידן, און נישט ניצן רוב פון די סת"ם וואס זענען צו באקומען. ממילא, האט ער געשלאסן, איז פשוט אז רבינו הקדוש האט נישט אזוי געהאלטן. ווען דער פותח האט געענטפערט אז דאס איז טאקע וואס מען וויל מברר זיין, האט יענער צוריקגעשריבן אז עס איז "פשוטער ווי פשוט": ווען רבינו וואלט אזוי געהאלטן, וואלט מען געהאט אסאך שאלות צו פרעגן איידער מען קומט צו א געוויסן משפיע. א צווייטער מיטגליד האט שפעטער אויף זיינע ווערטער געפרעגט "מקור?" ביי די ערשטע צוויי זאכן, און ביי די סת"ם מודה געווען, "משום ספר שכתבו מין". ער האט צוגעלייגט נאך א נקודה קעגן אים, אז רבינו האט אויך נישט געהאלטן אז זיין וועג איז "א שיטה", נאר "די סאמע איינציגסטע דרך התורה".

די אנדערע שיטה איז ארויסגעקומען שארפער. א מיטגליד האט געטענה'ט אז רבינו הקדוש האט באשטימט געהאלטן אז ציוניזם איז מינות, און ממילא איז דער וואס האלט פון ציוניזם אויטאמאטיש "פארכאפט". נאר, האט ער מודה

געווען, עס זענען דא דרגות. אוודאי איז דא א חילוק צווישן איינעם וואס רעדט נישט דערפון און איינעם וואס פארשפרייט מינות, "אבער פארכאפט איז ער". דער קורצער אויסטויש וואס האט זיך דערנאך אנגעהויבן מיט א דריטן מיטגליד האט זיך געענדיגט מיט דעם וואס יענער האט אפגעזאגט ווייטער צו רעדן אין דעם אשכול, און די פראגע איז געבליבן אפן: אויב עס זענען דא דרגות, וואו הייבט זיך אן די דרגא וואס פארבאט צו הערן א שיעור?

א טייל פון דער אנטווארט איז געקומען פון א מיטגליד וואס האט, וואכן שפעטער, געשריבן גאנץ קלאר אז פון איינעם וואס איז א מסית צו מינות וכפירה, "אפילו צו א צד מינות", דארף מען אנטלויפן, "דאס איז נישט קיין צל ספק". אבער די פראגע פונעם אשכול, האט ער באטאנט, איז וועגן איינעם וואס רעדט בכלל נישט פון דעם נושא, נאר ער איז נישט ריין מיט דער חומת ההתבדלות. דאס איז אן אנדער שאלה.

"אותן שיש להן נטי' למלכות המינות"

דער איינציגער מקור פון רבינו'ס ספרים וואס איז געברענגט געווארן אין די ערשטע שעה'ן איז געווען א בילד פון א שטיקל אין ספר תשובות דברי יואל. דער מיטגליד וואס האט עס ארויפגעלייגט האט געשריבן אז ער האט אמאל געהערט אז רבינו מיינט מיט דעם שטיקל אויך דעם ענין פונעם אשכול. דער פולער טעקסט פונעם בילד איז נישט איבערגעשריבן געווארן, אבער עס איז דורכגעגאנגען טויזנטער אויגן.

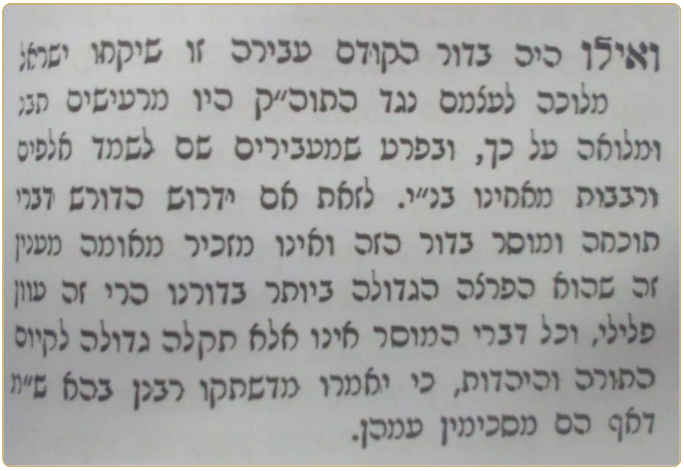
ואילו היה בדור הקודם עבירה זו שיקחו ישראל
מלוכה לעצמם נגד התוה"ק היו מרעישים תבל
ומלואה על כך, ובפרט שמעבירים שם לשמד אלפים
ורבבות מאחינו בנ"י. לזאת אם ידרוש הדורש דברי
תוכחה ומוסר בדור הזה ואינו מזכיר מאומה מענין
זה שהוא הפרצה הגדולה ביותר בדורנו הרי זה עוון
פלילי, וכל דברי המוסר אינו אלא תקלה גדולה לקיום
התורה והיהדות, כי יאמרו מדשתקו רבנן בהא ש"מ
דאף הם מסכימין עמהן.

א מקור פון רבינו'ס ספרים, געברענגט אין דער שמועס איבער ארויסקומען קעגן מינות

א צווייטער מיטגליד איז געווען נייגעריג אויף וואס דאס שטיקל איז געשריבן: מיינט עס א גדול וואס איז פארכאפט אין ציונות, אדער סיי וועלכן משפיע וואס געהערט נאר צו א קרייז וואס גייט נישט מיט דער שיטה?

דער ענטפער איז געקומען פון א מיטגליד וואס האט עס באצייכנט אלס "דעת בעל הבית". רבינו ז"ל שרייבט "אותן שיש להן נטי' למלכות המינות". מען קען דן זיין, האט ער געשריבן, צי דאס מיינט אויך היינטיגע רביים. אבער רוב פון די משפיעים צו וועמען דער היימישער עולם גייט באלאנגען צו א חסידות אדער א רבי'ן, און זיי טוען נאר וואס זייער רבי לערנט זיי. אין אזא פאל, לויט אים, איז שוין דא א הוראה פון רבינו לגבי א סופר וואס גייט צו די בחירות און פאלגט דערמיט נאר זיין רבי'ן. מיט דעם האט ער געשטעלט די פראגע: "קען מען דאס אנרופן נטיה למלכות המינות?"

די זעלבע פראגע איז שפעטער צוריקגעקומען אין א ברייטערער פארעם. א מיטגליד וואס האט אויסגעפירט א גאנצע הגדרה (מער דערוועגן ווייטער) האט געשריבן אז ער אליין האלט אז השתתפות אין בחירות איז "אן הוראה למינות", און דער נבחר איז עובר אויף א "יהרג ואל יעבור". פונדעסטוועגן האבן די וואס גייען שטימען "לכאורה" נישט קיין דין פון א מין, ווייל זיי טוען עס על דעת רבם, און אזוי לאנג ווי זיי האבן א שנאה צו די עכטע ציונים.

ווער באשטימט, און וואס הייסט "ריין"?

א פראגע וואס איז געבליבן הענגען איבער דעם גאנצן שמועס: ווער באשטימט ווער איז פארכאפט? א מיטגליד האט געפרעגט צי דאס איז א זאך פאר א דעת תורה, אדער קען יעדער יחיד אליין באשליסן, "ברצותו מרחק ברצותו מקרב". לויט אים האט רבינו הקדוש נישט ליב געהאט ווען יחידים האבן גענומען זאכן אין די אייגענע הענט, ספעציעל אין עדלע ענינים. אן אנדערער האט אויפגעווארפן צי די רביים לבית סאטמאר זאגן טאקע "ירחק מהם" אויף יעדן. לויט אים זאגן זיי עס אויף טייל, און אויף אנדערע ענטפערן זיי אנדערש, כאטש עס איז שווער צו מפרט זיין נעמען.

אנדערע האבן געפרעגט וואס גענוי מיינט דאס ווארט "ריין" אינעם טיטל. א מיטגליד האט אויסגערעכנט א רייע מעגליכקייטן: מיינט עס נאר נישט גיין צו די בחירות? וואס איז מיט איינעם וואס וואוינט אין אמעריקע, דן מען אים לויט דעם וואס ער וואלט געטון ווען ער וואלט געווען א בירגער פון דער מדינה? דארף מען האבן געלערנט ויואל משה? און וואס איז דער דין פון א חסיד פון א קרייז וואס ווייסט כמעט נישט פון דער מדינה און פון ציונות? א צווייטער האט קורץ געענטפערט, "פארדעם איז געווען דער כינוס", און דער פרעגער האט געבעטן ער זאל זיין מרחיב: מיינט ער דעם כינוס כלל ישראל אין סיטי פילד, וואו מען האט, לויט זיין באהויפטונג, יא געהערט דרשות פון רעדנער וואס זענען נישט "ריין"?

א מיטגליד האט צוגעלייגט א צווייטע זייט פון דער זעלבער פראגע. אז מען ווארפט ארום דאס ווארט "מינות", האט ער געשריבן, מוז מען מאכן אסאך שווערע באשלוסן. האט מען זיך אין סאטמאר משדך געווען מיט אנדערע קרייזן, למשל וויזשניץ, אדער האט מען זיי געהאלטן פאר פארכאפט? האט מען זיך משדך געווען מיט איינעם וואס גייט צו בחירות, און איז עס אנדערש ווען ער נעמט אויף זיך מער נישט צו גיין? וואס איז מיט איינעם וואס גייט צום כותל? רעכנט מען צום מנין א מיטגליד פון א פאליטישער פארטיי אין דער מדינה? אויף דער שידוכים-פראגע איז שפעטער געקומען א פאקטישער ענטפער: א מיטגליד האט דערמאנט אז הרה"ח ר' אליהו שפיטצער ז"ל, וואס איז נפטר געווארן אין יענע טעג, איז געווען דער זון פון א הייסן סאטמארער חסיד, און זיין שווער איז געווען א הייסער וויזשניצער חסיד.

ארץ ישראל'דיגע גדולים, און א מימרא אן א מקור

א נישט-סאטמארער מיטגליד האט אויפגעברענגט א מימרא וואס, לויט אים, ווערט אומעטום איבערגעזאגט: אז רבינו הקדוש האט געזאגט אז יעדער וואס וואוינט אין ארץ ישראל איז "עטוואס פארכאפט אין ציונות". באדייט דאס, האט ער געפרעגט, אז מען טאר נישט מקבל זיין פון קיין ארץ ישראל'דיגן גדול?

דער פותח האט געבעטן א מראה מקום. דער פרעגער האט געענטפערט אז עס איז "אזוי באקאנט אין דער וועלט", און אויב עס איז נישט ריכטיג זאל מען עס פרובירן. א צווייטער מיטגליד האט געפרעגט ווען רבינו האט דאס געזאגט, און צי לויט דעם זענען אויך די עדה החרדית און נטורי קרתא קרייזן פארכאפט. א דריטער האט מודה געווען אז ער האט נישט קיין כלי ראשון, אבער עס איז א "דבר ידוע", און סוף כל סוף האט די מימרא מער מקור ווי די טענה אז א משפיע פון א חסידות וואס גייט צו בחירות איז נוטה למלכות המינות. דער צווייטער האט אפגעענטפערט אז א מימרא אן א מקור איז נישט מער באגרינדעט ווי די אנדערע. לויט דער לאגיק, האט ער געטענה'ט, טאר מען אפילו נישט לערנען דעם ספר דברי אמונה פון תולדות אהרן רבי, צוליב מורא מען זאל נישט נמשך ווערן.

אינמיטן האט א מיטגליד געמאכט א הבחנה: מען דארף אונטערשיידן צווישן "סתם א נישט-סאטמארער" און א קעגנער פון ספר ויואל משה. פאר דעם צווייטן, האט ער געשריבן, איז שווער צו כאפן דעם נושא בכלל.

צוויי סוגים ציונות, און "ציונות איז נישט שמד"

די מערסט סיסטעמאטישע הגדרה איז געקומען דעם 24סטן סעפטעמבער, אין א לאנגן פאסט וואס האט זיך אנגעהויבן מיט דער טענה אז ציונות האט נישט מיט שמד והעברת הדת. דאס, האט דער שרייבער געזאגט, איז א "טעות מוחלט" וואס האט זיך נשתרבב געווען מחמת כמה טעמים. אין איר טרוקענער באדייט מיינט ציונות אז דאס אידישע פאלק איז געבונדן צו א פאליטישער ישות, א אידיש לאנד אויף ארץ ישראל.

דערנאך האט ער אויסגעטיילט צוויי סוגים. דער ערשטער סוג האלט אז אידישקייט האט בעצם גארנישט מיט דת; מיר זענען אן עטניש פאלק, וואס

ווי אלע פעלקער דארף האבן א לאנד. דער צווייטער סוג האלט יא אז אידישקייט איז א דת, נאר צוליב "אפיקורסות בעניני גלות וגאולה" גלייבן זיי אז די דת אליין פארלאנגט א אידיש לאנד פאר ביאת המשיח, און מען איז מחויב עס צו שטיצן "עד כדי ליהרג ולהרוג". די ערשטע זענען לויט אים מינים ואפיקורסים בכלליות; די צווייטע זענען מינים צוליב זייער "אמונה טפלה". צי דער המון עם פון דעם צווייטן סוג האט א דין פון מינים, האט ער געשריבן, "ווייס איך נישט", ווארשיינליך נישט, ווייל מען איז מחלל שבת פאר זייער פיקוח נפש, מען איז מחויב אין זייער פדיון שבויים, און מען גיט זיי צדקה פאר זייער פריוואטן לעבן. זייערע מנהיגים אבער האבן א דין פון מסיתים ומדיחים. ער האט באטאנט אז קיינער פון די רבנים פון די אידן וואס דרייען זיך אויפן פארום געהערט נישט צו קיין איינעם פון די צוויי סוגים.

דער נקודה פאר דעם אשכול איז געווען אין זיין שלוס. ווער עס זאגט אז ביידע סוגים זענען אים "לצנינים בעיניו", נאר ער וואוינט דארט און גייט מיט "לדעת רבם", האט נישט קיין דין פון א ציוני מין. ווער עס זאגט אבער אז "סוף כל סוף דארף מען האבן דאס לאנד", צי צוליב זיכערהייט, צי צוליב התבוללות, צי ווייל "עס איז אונזער לאנד", דאס איז קלארע מינות "שאסור לשמעם". די שווערע פראגע איז, לויט אים, די מיטלסטע: ביי א משפיע פון א קרייז וואס האט על דעת רבם נישט איינגעפירט שטארקע התבדלות, איז "שטארק שייך" אז אין זיינע משלים און מושגים וועט "בטעות ארויסכאפן" עפעס נוטה למינות, "וואס איז אסור במחשבה ובמשהו". "עס איז א הארבע פראגע!"

א צווייטער מיטגליד האט פארגעלייגט אן ענליכע, אבער קורצערע הגדרה. ציונות מיינט נישט האבן א מדינה; דאס איז א הלכה'דיגע שאלה. ווער עס האלט אז א מדינה איז א דרך השתדלות פון פיקוח נפש, אדער אז מען דארף א פארטיי אין דער כנסת צו קעמפן פאר די רעכטן פון פרומע אידן, האט נישט מיט ציונות. ציונות איז "ככל הגוים בית ישראל", אז אידן קענען זיין א פאלק אן תורה ומצוות, און אויף דעם, האט ער געשריבן, זענען אלע גדולי ישראל לוחם געווען. ער האט צוגעגעבן אז אסאך היימישע אידן האבן אמאל געהאט סימפאטיע פאר די ציונים אלס "מצילים", און מיט די יארן האט מען זיך אפגעשאקלט ווען עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז פרומע אידן האבן

נישט קיין גוטס אונטער זייער ממשלה, "און ווי עס שטעלט זיך ארויס איז ער [רבינו] גערעכט געווען".

א רעדנער אויף "עניינים העומדים על הפרק"

פון די אלע הגדרות איז ארויסגעוואקסן א פראקטישער חילוק צווישן סארטן רעדנער. שוין דעם ערשטן טאג האט א מיטגליד געשריבן אז א רעדנער וואס רעדט "בעניינים העומדים על הפרק", און ציונות קומט אריין אין יעדן צווייטן אדער דריטן שיעור, איז טאקע א פראבלעם צו אויסהערן. משא"כ איינער וואס רעדט נאר פון אמונה, בטחון וכדומה, ביי אים זעט ער נישט קיין פראבלעם.

אן אנדערער האט פארגעלייגט א פרובירשטיין: רוב משפיעים האבן זייערע שיעורים אויפן אינטערנעט, מען זאל זוכן ווי אזוי ער רעדט פון נושאים נאנט צו ציונות. אויב א בעל דרשן מיט השפעה רעדט אמאל פון אזא נושא און "גייט ארום" אן א ווארט וועגן דער קליפה, איז דאס פאר אים א סימן אז יענער האט מורא ארויסצוקומען קעגן מינות. א צווייטער האט געפרעגט: און וואס איז מיט איינעם וואס רעדט בכלל נישט דערפון, און זאגט פשוט פשט? ער האט געברענגט א ביישפיל: "ואלה שמות" איז עברי טייטש; וואס דארף דער משפיע דא זאגן, אז בני ישראל זענען די וואס זענען נישט נכנע צו ציונות? א דריטער האט געענטפערט אז דאס, אז מען דארף ארויסקומען קעגן מינות, שרייבט גראדע רבינו ז"ל, כאטש לויט זיין מיינונג האט רבינו גערעדט בזמנו, ווען דער נסיון האט געברענט שטערקער.

דער מחבר פון דער הגדרה מיט די צוויי סוגים האט געשלאסן מיט א ענליכן חילוק. רבנים און משפיעים וואס רעדן צום דור איבער פרצות הדור, טוען השתדלות פאר אים, און פון "דער פרצה הנוראה" שווייגן זיי, ביי זיי "קען דאס זיין שתיקה כהודאה", און א ויואל משה-איד האט נישט וואס מקבל צו זיין פון זיי. אבער רבנים און משפיעים וואס זענען נאר מעורר אויף פריוואטע שוואכקייטן און פרטיות'דיגע נסיונות, ביי זיי, האט ער געשריבן, "בלייבט א פראגע וואס דארף קלאר ווערן". מיט דעם האט ער, אפשר בכוונה, נישט געשלאסן דעם שמועס, נאר אנגעוויזן וואו דער אמת'ער ספק ליגט, און וואו דער וויכוח איז ווייטער געגאנגען אין די קומענדיגע טעג.

✦ ✦ ✦

קאפיטל דריי

השפעה, חיזוק און די פראגע פון אן "אלטערנאטיוו"

דער קאפיטל 3 (השפעה, חיזוק און די פראגע פון אן "אלטערנאטיוו"):

דער שטארקסטער ארגומענט פאר הערן משפיעים פון אנדערע קרייזן איז נישט געקומען פון ספרים און מראה מקומות. ער איז געקומען פון דער מציאות: מענטשן וואס האבן זיך געטוישט. דער ענטפער דערויף האט אויפגעהויבן א פראגע וואס האט באגלייט דעם אשכול פון אנהייב ביזן סוף: צי איז דא אינערהאלב סאטמאר אן "אלטערנאטיוו", און אויב יא, פארוואס גייען אזויפיל מענטשן פונדעסטוועגן אנדערשוואו? דער קאפיטל ברענגט די צוויי צדדים פון דער שמועס, די עדות'ן און מעשיות וואס מען האט דערציילט, און די טענות ארום דעם לבוש און די דעות פון א משפיע.

"טויזנטער אידן האבן זיך דערהויבן"

שוין אין די ערשטע שעהן פונעם אשכול, דעם 23סטן סעפטעמבער, האט א מיטגליד אויסגעשטעלט די טענה וואס איז שפעטער ציטירט געווארן נאכאמאל און נאכאמאל. אין די לעצטע יארן, האט ער געשריבן, האבן טויזנטער אידן וואס פריער האבן געהאט ווייניג טעם אין לעבן זיך דערהויבן מיט חסידישע ספרים און מיט יום טוב. ער האט געברענגט ביישפילן. אינגעלייט וואס האבן יארן נישט ארויסגעברענגט שם שמים פון מויל האבן אנגעהויבן רעדן פונעם אייבערשטן. טאטעס וואס זענען געווען געוואוינט צו שמועסן אין בית המדרש ביים ליינען האבן אנגעהויבן אויסהערן די קריאת התורה. אידן אן קיין שייכות מיטן רבי'ן האבן אנגעהויבן מאכן א חשבון הנפש. לויט אים איז "אבסורד" אז מען זאל אזעלכע אפהאלטן נאר ווייל דער משפיע איז געבוירן ביי אנדערע עלטערן. א צווייטער האט צוגעלייגט די פראגע צי מען איז גרייט אויפצוגעבן אויף א גאנצן דור דערהויבענע אינגעלייט "אויפן הייליגן רבי'נס חשבון".

נישט אלע האבן עס אזוי אויפגענומען. איין מיטגליד האט די ווערטער פארשטאנען ווי א באשולדיגונג אז דאס שלעכטס איז דער חלק פון סאטמאר און דאס גוטס קומט פון פרעמדע, און ער האט עס אפגעווארפן ווי א פארלעצונג קעגן אידן. אנדערע האבן דערויף געענטפערט אז דער פאסט האט נאר געזאגט אז עס זענען דא מענטשן אין סאטמאר וואס טרעפן נישט וואס זיי זוכן, און אנשטאט עס אפצושלאגן לוינט זיך עס צו באטראכטן. דער מחבר אליין האט קלארגעשטעלט אז ער האט גערעדט פון אידן אן קיין שייכות מיטן רבי'ן, "אשר לא ידע את יוסף".

אן אנדערער מיטגליד האט די זאך פארמולירט מילדער. ער האט נישט קיין פראבלעם ווען איינער האלט נישט פון א געוויסן משפיע, און ער אליין האט נאך נישט געהאט הנאה פון יענעם. אבער ווען א גרויסער פראצענט טרעפט אנדערשוואו וואס זיי טרעפן נישט אינדערהיים, דארף מען מאכן א חשבון הנפש פארוואס אזויפיל זוכן "צו פאשענען אין פרעמדע פעלדער". א דריטער האט קורץ געברענגט "מכל מלמדי השכלתי": אוודאי מיט א גבול, אבער פארוואס נישט הנאה האבן פון א גוטן שיעור?

אין דעם זעלבן גייסט איז געקומען א משל. א הונגעריגער האט ביז היינט געגעסן פת במלח. ער ווערט געוואויר אז עס איז דא נאך עסן, מיט די בעסטע הכשרים, און ער גייט אין אן אפגעטיילטן פיצע געשעפט. ביז איינער זאגט אים וואס פעלט אים אויס, ווייל אין דער גראסערי, אויפן שעלף, ליגן אייער און טונא סענדוויטשעס מיטן אייגענעם קהילה הכשר, און דער סערווירער איז גאר א היימישער. דער נמשל איז קלאר: די טענה אז אלעס איז שוין דא אינדערהיים קלינגט פאר דעם וואס האט געשמעקט דעם אנדערן טעם ווי אייער און טונא אנשטאט דעם פיצע וואס בלייבט אים אין מויל.

צי איז דא אן אלטערנאטיוו אינערהאלב סאטמאר?

א מיטגליד האט אויפגעשטעלט א היסטארישע פארגלייך: אין רבינו הקדוש'ס צייטן איז געווען אן אלטערנאטיוו, רבינו הקדוש זי"ע אליין. אויף דעם האבן זיך אנגעהויבן די ענטפערס. איינער האט געשריבן אז עס זענען דא גענוג היימישע ערליכע אידן, אריינגערעכנט רבנים און משפיעים פון סאטמארער קהילות, און געפרעגט פארוואס גיין צו פרעמדע. דער ערשטער

האט צוריקגעענטפערט מיט דער מציאות: טויזנטער אידן גייען דווקא צום "פרעמדן", און זאל מען זיי צוריקשיקן צו זייער "פוסטע טריקענע לעבן"? א דריטער האט געשריבן "כבודם במקומם מונחים", אבער "אינו דומה כלל וכלל", ווייל זיי זענען ווייט פון אן אלטערנאטיוו. ווען א מיטגליד האט פארגעשלאגן א רב פון אן אנדער קרייז, האט אן אנדערער באמערקט אז פון סאטמארער שטאנדפונקט איז אויך יענער א "פרעמדער".

שפעטער אין דעם זעלבן טאג איז די פראגע געווארן מער פראקטיש: לאקאלע משפיעים לעומת "אימפארטירטע". איינער האט געשריבן אז עס זענען דא לאקאל גענוג גוטע משפיעים פון פילע קרייזן, און ער פארשטייט נישט פארוואס מען דארף "אימפארטירן". דער ענטפער איז געווען אז די לאקאלע זענען פון עפעס א סיבה נישט "אויפגעפיקט" ביים עולם, און די אויפגעפיקטע זענען אויפגעפיקט ווייל זיי זענען ספעציעל גוט און איבערגעגעבן. א דריטער האט צוגעשטימט אז מען דארף די לאקאלע פשוט "בעסער מארקעטן". א מיטגליד האט אנגעצווייפלט דעם גאנצן באגריף "אימפארטירט": מוז דער משפיע זיין פון מיין גאס, פון מיין שטאט, פון גאנץ ניו יארק? מיט צוואנציג יאר צוריק האט דער באטרעפנדער משפיע געוואוינט אין בארא פארק. האט מען אים דעמאלט יא געמעגט הערן? און ווי איז עס מיטן ליינען דעם בלאט "באר הפרשה"?

דער "מאנגל", און די טענה פון "דערשטיקן"

דעם 28סטן סעפטעמבער האט די שמועס באקומען א שארפערן טאן. א מיטגליד האט געשריבן אז ווען רבינו הקדוש האט געלעבט, און אויך נאך זיין הסתלקות, ווען מען האט געלערנט און זיך געקאכט אין זיינע תורות, האט מען אין סאטמאר נישט געדארפט קיין משפיעים. היינט, האט ער געטענה'ט, טאר מען נישט ברענגען געוויסע באקאנטע משפיעים, און "דעם רבי'נס ספרים ליגט שיין אין ספרים שאנק". ער האט געפרעגט: "ומה יעשו הצמאים לדבר השם?" און ער האט אליין געענטפערט, מיט א שטיקל איראניע: "מאכטס אייגענע משפיעים!", כאטש ער פארשטייט אז דאס איז נישט אזוי פשוט. זיין ווארענונג: די צייט לויפט, דער עולם דארשט, "דאונט בי רייט, בי סמארט".

אן אנדערער האט געענטפערט אז "מ'מאכט נישט קיין משפיעים". עס איז נישטא נאך א ר' מיילעך בידערמאן, נישטא נאך א ר' יעקב מאיר שכטער. מען קען נישט זאגן "גיי צו א צווייטן", ווייל עס איז דא א סיבה פארוואס איינער פילט זיך אן ביי א שבת. דער ערשטער האט מודה געווען אז מען קען קיינעם נישט קאפירן, אבער ער האט ווייטער געטענה'ט: ווער עס פארקויפט נישט דאס אייגענע, דארף זיך נישט וואונדערן ווען דער עולם גייט טאנצן און זינגען ביי אנדערע. א דריטער האט אפגעפרעגט אז די אויפרעכענונג פון נעמען קלינגט ווי א "זילזול" פאר די אייגענע פערזענליכקייטן.

א קורצער זאץ האט דא געעפנט א נייע ריכטונג: "זיי זענען דא, זיי עקזיסטירן, מען זאל זיי נאר נישט דערשטיקן." דער וואס האט געזאגט אז מען "מאכט נישט" משפיעים האט געענטפערט אז ווי ווייט ער ווייסט טוט זיך נישט קיין דערשטיקעניש, כאטש ער גיט צו אז נישט אסאך האבן זיך "אויפגעפיקט". אן אנדערער האט שטארק צוגעשטימט צו דער טענה פון דערשטיקן. לויט אים, אנשטאט אויפצובויען די אייגענע, האט מען אראפגעקלאפט ווער עס האט נאר געהאט פאטענציאל, און מען איז געבליבן נאר מיט פרעמדע. ער האט באטאנט אז דאס קומט נישט נאר פון אויבן, נאר אויך פון יחידים וואס "פארגינען פשוט נישט איינער דעם צווייטן". דאס זעט מען לויט אים אויך ביי דיינים און מגידי שיעור.

"צושטעלן", "נישט שטערן", און ווערטער וואס גייען אריין אין הארצן

א מיטגליד האט פארמולירט די פראגע ווי א פראגע צו רבינו הקדוש אליין: "דיינע ממלאי מקומות רעדן אויף ציונות אבער רעדן נישט פון אמונה. קומט א קארלינער אינגערמאן וואס גיט דאס פאר דיין עולם. זאל מען גיין צו זיינע שיעורים?" ער האט צוגעלייגט אז רבינו האט געהאט "מורא'דיגן דרך ארץ" פאר יעדן תלמיד חכם, אפילו ווען זייערע שיטות האבן נישט געשטימט, אבער עס איז קלאר אז ער האט נישט געוואלט אז זיינע אינגעלייט זאלן זיך דרייען ביי אזעלכע.

אויף דעם האט אן אנדערער אפגעשלאגן די הנחה. ער האט אויסגערעכנט משפיעים אין סאטמאר וואס רעדן יא פון אמונה און ווערן יא צוגעשטעלט

"לשומעי לקחם": הרב המשפיע מ'לאנדאן, הרב דייטש, הרב שטיין, הרב זילבער, הרב רובין, "ועוד ועוד". פאר ווידעא געבן זיי אפיציעל נישט קיין שמועסן. ווען איינער וויל דווקא גיין צו איינעם מיט אן אנדער לבוש, איז דאס לויט אים "א צווייטע שאלה לגמרי", און מען דארף נישט דערפאר קריטיקירן די קהילה. שפעטער האט ער געשריבן אז די ממלאי מקום שטעלן צו "כאטש א צען-פופצן" משפיעים מיט סאטמארער השקפה און "אויסגעהאלטענע דעות". אן אנדער מיטגליד פון וויליאמסבורג האט צוגעלייגט נאך נעמען פון דער שטאט: עטליכע באקאנטע היימישע רבנים און משפיעים אין שטאט, "יעדער מיט זיין קנייטש".

אויך דער וואס האט געשטעלט די פראגע האט מודה געווען אז עס זענען דא פולע משפיעים אין סאטמאר וואס רעדן פון אמונה און בטחון. מען דארף זיי אבער אנטרעפן, און זיי זענען נישט פאר יעדנ'ס טעם. ער אליין הערט א געוויסן היימישן משפיע, און זינט ער הערט אים האט ער "באקומען א נייע ליעס אויפן לעבן". ער פארשטייט אבער דעם וואס ווערט נערוועז פון אים.

דא איז די שמועס אריבער פון כמות צו איכות. איינער האט געשריבן אז אפילו מען שטעלט צו צוויי הונדערט רעדנער, מאכט עס נישט אויס. דער עולם לעכצט נאך א רעדנער ביי וועמען מען שפירט אז "זיינע ווערטער זענען נכנסים אל הלב". רעדנער וואס זאגן נאר זיסע ווערטלעך און ראשי תיבות, אן מקרב צו זיין די ווערטער צום שכל, "הייסט נישט צוגעשטעלט". דער ענטפער איז געווען קורץ: א רעדנער פון וועמען עס איז נישט ריכטיג צו הערן איז "צוויי מאל נישט קיין אפציע". די קשיא האט זיך דאן פארשארפט: "שטעלן צו אדער שטערן נישט?" איין זייט האט געטענה'ט אז מען לאזט די משפיעים פראווען אליין דרשות א גאנצע תקופה, און "דאס הייסט מער ווי נישט שטערן". די אנדערע האט געענטפערט אז פלאטפארמעס שטעלן אלע צו, אבער דאס מיינט נאך נישט שטופן צו גיין צו זיי. אויף דער פראגע ווען עס הייסט שטופן, האט ער געענטפערט: "אזוי ווי בעלזא מיט ראשי חברה."

לבוש אדער דעות?

א געוויסער משפיע פון קארלינער לבוש איז געשטאנען אין צענטער פון א טייל פון דער שמועס, כאטש דער אשכול האט געבעטן נישט צו דערמאנען

נעמען. די וואס האבן אים פארטיידיגט האבן געברענגט אז רבי אברהם אלימלך מקארלין זי"ע איז אויך געגאנגען מיט דעם לבוש, און זיינע חסידים מיט פלאכע הוטן. אויב א וויליאמסבורגער אינגערמאן האט געהערט די צוגעשטעלטע משפיעים און איז נישט נשפע געווארן, מאכט דאס זיי נישט קלענער, "ס'קען זיין מחמת חסרון המקבל". דער משפיע איז אבער לויט זיי געבענטשט מיט א זעלטענעם טאלאנט צו מסביר זיין יסודות פון אידישקייט ועבודת השם.

די קריטיקער האבן קלארגעשטעלט אז זייער קריטיק איז נישט אויף דעם הוט אדער די פאות, נאר "אויף דעות אין עיקרי אמונה". איינער האט מוסיף געווען אז אויב דער משפיע'ס רבי איז, לויט זיין שטעלונג, "דורכגעפאלן אין ציונות", מעגן סאטמארער אידן האבן א פראבלעם צו קונה זיין פון זיין חסיד. ער האט אבער מיטאמאל אונטערגעשטראכן: "איך זאג נישט אז דער דאזיגער משפיע איז אזוי." זיינע סאטמארער אנהענגער זאגן אז ער האט זיך געטוישט נאכן באקענען זיך מיט תורת רבינו, און אויב אזוי זעט ער נישט קיין פראבלעם. "מיין דעת איז בכלל נישט רעלעוואנט, איך בין מיך מבטל פאר דעת תורה."

א צווייטער קריטיקער האט די קריטיק אריבערגערוקט צו די מקבלים: די משפיעים "קענען זיין פיין אין פריוואטן לעבן", אבער טייל צוהערער פילן זיך קלוג און "אינדרויסן פונעם קעסטל" נאר ווען זיי זאגן דאס זעלבע נאך פון איינעם מיט אן אנדער לבוש. דאקעגן האט א צוהערער געשריבן אז ער הערט אסאך דרשות פון סאטמארער משפיעים מיט די פלאכע ביבער הוטן און האט שטארק הנאה. אבער וואס ער איז קונה פון יענעם משפיע "איז כמעט אין בדומה לו". אסאך אידן פראווען גאנץ תשרי אינעם גרויסן בית המדרש אין וויליאמסבורג אדער אין קרית יואל, אבער זייער הכנה צום יום טוב האבן זיי אויסגעהערט פון אים. "עס איז בכלל נישט קיין זיין אינדרויסן פונעם קעסטל." א מיטגליד האט שוין דעם ערשטן טאג באמערקט אז דער סאטמארער עולם האט ליב צו הערן א פרעמדן, און דערנאך ווילן זיי ער זאל ציטירן פונעם רבי'ן. יענער מוז אבער היטן א באלאנס, אז ער זאל נישט אויפהערן צו זיין א "פרעמדער".

"פונעם זעלבן חדר", א פסיכאלאגישע טענה, און עדות'ן

א מיטגליד האט דערציילט, אן צו זאגן וועלכער רבי, אז איינער האט געפרעגט איינעם פון די קינדער פון א סאטמארער רבי איבער א געוויסן משפיע. דער ענטפער איז געווען אז דער משפיע האט נישט געלערנט "אין אונזער חדר", און ער זאל אים נישט אויסהערן, אבער ער זאל דעם פסק נישט פארשפרייטן. דער מחבר האט עס אזוי ערקלערט: דער משפיע איז זיכער אן ערליכער איד. כדי א סאטמארער זאל אים הערן, דארף ער אבער האבן באקומען די זעלבע חינוך און וויסן אז יעדע זאך קען האבן ציונות אין זיך. אנדערש וועט ער, אן וועלן, אפקילן דעם צוהערער פון דער שיטה. דער מחבר אליין האט געשריבן אז ער גלייבט שווער אז אזא זאך איז ניחא פארן רבי'ן. א צווייטער האט געענטפערט אז עס איז אויך נישט ניחא פארן רבי'ן צו האבן "אויסגעטריקנטע אינגעלייט". אויב דער משפיע רעדט נישט פון דעם נושא, איז ער נישט קיין "מזרחיסט", און א משפיע וואס מאכט ליצנות איז אן אנדער מעשה.

אן אנדערער מיטגליד האט פארגעלייגט א פסיכאלאגישע ערקלערונג פאר דער קעגנערשאפט. איינער זעט אז זיין חבר האט זיך געטוישט, איז געווארן איידעלער און גייט מער נישט "טשילן" יעדן צווייטן ליל שישי. דאס פיינט אים, ער פילט זיך שולדיג, און ער טרעפט א תירוץ: "עס איז ציונות, פרעמדע השקפות". די ענטפערס זענען געקומען פון עטליכע ריכטונגען. איינער האט געשריבן אז די מענטשן האלטן באמת אז רבינו וואלט געהאט א פראבלעם, כאטש ער אליין האלט נישט אזוי. א צווייטער האט געזאגט אז אזא תגובה קלינגט שיין, אבער רוב עלטערע אידן וואס האבן א פראבלעם מיט דעם סארט משפיעים זענען דווקא נישט פון דעם שטייגער. דער מחבר האט צוריקגעענטפערט מיט א מעשה פון אן עלטערן איד וואס האט קעגנגערעדט א געוויסן משפיע, ביז ער האט געזען ווי זיין זון האט זיך אינגאנצן געטוישט. ווען דער משפיע איז לעצטנס געווען אין וויליאמסבורג, איז דער טאטע געקומען צוזאמען מיטן זון.

צו דעם זענען צוגעקומען עדות'ן. א מיטגליד האט געפרעגט: ווייל ער איז געבוירן א סאטמארער, טאר ער נישט הערן א משפיע וואס האט אים געהאלפן ווערן אן ערליכער איד? איינער האט דערציילט אז זיין לאקאלער

סאטמארער דיין האט אים געענטפערט אז ער הערט דעם משפיע אליין אויס, און אים געוויזן א שיינע צאל תלמידי רבינו וואס הערן אים אויך. א צווייטער האט צוגעלייגט אז זיין דיין רעדט זיך אפילו פון צייט צו צייט דורך מיט אים. א דריטער האט געשריבן אז ער קען א חשובן דיין אין סאטמאר וויליאמסבורג וואס הערט אים אויס, "און איך רעד נישט פון די אינגערע דיינים". אויף די פראגע ווי, איז געקומען דער ענטפער: "אויפן טעלעפאן מיט עירפאדס." ווען איינער האט געפרעגט פארוואס דער נאמען איז א געהיימעניס, האט מען געענטפערט מיט א פראגע צי מען וויל דעם דיין ארויסשטעלן אויף קריטיק. שוין דעם ערשטן טאג האבן מיטגלידער באמערקט אז אין א באקאנטן סאטמארער בית מדרש האט מען שוין עטליכע מאל גערופן רעדנער פון אנדערע חדרים, און אז עטליכע דיינים און מרביצי תורה פון ביידע סאטמארער קרייזן הערן אסאך די שיעורים.

א לעצטע עפיזאדע אין דעם קאפיטל איז אויך געווען א וועג צו ווייזן אן הוראה. א מיטגליד האט "מענין לענין" ארויפגעלייגט עפעס וואס ער האט באצייכנט אלס "א קלארע הוראה אז ס'נישט קיין פראבלעם". אן אנדערער האט ערקלערט אז א געוויסער רב וואס ווערט דארט דערמאנט איז יערליך פון די הויפט-רעדנער ביי דער אגודה קאנווענשאן. א דריטער האט באלד געמאנט: "וואס פעלט אויס אנצוהייבן מיט נעמען? לאז אויסשמועסן די נושא." די באמערקונג האט אנגעצייכנט א מוסטער וואס האט זיך געצויגן דורכן גאנצן אשכול: די עדות'ן, מעשיות און הוראות האבן יעדע זייט שטארקער איבערצייגט אין איר שטעלונג, אבער די יסוד-פראגע איז געבליבן אפן. ס'איז נישט אפגעמאכט געווארן צי די פירות פון א משפיע זענען א גענוגנדער סימן, אדער צי זיין הינטערגרונט און השקפה בלייבן דער עיקר.

✦ ✦ ✦

קאפיטל פיר

היסטאריע, צייט און ווער קען וויסן "דעת רבינו"

די פראגע "וואס וואלט רבינו הקדוש זי"ע געזאגט?" דרייט זיך אונטער כמעט יעדער שמועס אין דעם אשכול. אבער פאר מען קען ענטפערן, שטעלן זיך עטליכע פריערדיגע פראגעס. וואס איז טאקע געווען דער שטייגער אין די יארן ווען רבינו הקדוש האט געפירט, און אין די יארן גלייך נאך זיין הסתלקות? וויפיל איז א מנהג פון יענע צייטן מחייב היינט, ווען די צייט, דער דור און די נסיונות זענען אנדערש? און צום סוף: ווער האט בכלל די רשות צו זאגן "אזוי האט רבינו געהאלטן"? דער קאפיטל ברענגט צוזאם די פעדעם וואס האבן זיך באשעפטיגט מיט היסטאריע, מיט צייט און מיט אויטאריטעט, אזוי ווי זיי זענען געשפונען געווארן במשך די ערשטע טעג פונעם אשכול.

"קוק די מציאות פון תש"ו ביז תשנ"ט"

שוין דעם ערשטן טאג, דעם 23סטן סעפטעמבער, האט א מיטגליד אויפגעשטעלט א היסטארישע טענה וואס איז שפעטער נאך אסאך מאל ציטירט געווארן. לויט אים האט מען פון תש"ז ביז תשנ"ט ערגעץ נישט געברענגט אזעלכע רעדנער, און קיינער וואלט אפילו נישט געחלומט דערפון. דעריבער, האט ער געטענה'ט, איז די שאלה פונעם פותח דעמאלט נישט געווען אזוי נוגע. ערשט נאך תשנ"ט, "איז געשען וואס איז געשען", איז דאס געווארן איינע פון די שאלות וואס די נייע תקופה האט מיטגעשלעפט.

די טענה האט גלייך ארויסגערופן ווידערשפרוך. א צווייטער מיטגליד האט געענטפערט אז מען האט יא געברענגט, אז עס איז דאקומענטירט, און רעטאריש געפרעגט צי "די מוחים זענען געווען אויף וועקאציע". א דריטער האט צוגעלייגט א קורצע אבער שפיציגע באמערקונג: "רבינו סר מהדרך איז געווען בעפאר תש"ו און נאך תשנ"ט". דער באמערק האט געוואלט ווייזן אז מען קען נישט צוטיילן די תקופות אזוי גלאט.

אנדערע האבן אנגעוויזן אויף דער היינטיגער מציאות. א מיטגליד האט באמערקט אז אין א געוויסן באקאנטן סאטמארער בית מדרש האט מען שוין עטליכע מאל בפומבי גערופן רעדנער וואס זענען נישט פון סאטמארער חדר, און מען רופט נאך אלץ. א צווייטער האט געשריבן אז ער ווייסט פון עטליכע סאטמארער דיינים און מרביצי תורה, פון ביידע סאטמארער קרייזן, וואס הערן אסאך די שיעורים. לויט אים איז דא וואס דער עולם ווייסט, "און נאך אסאך מער וואס דער עולם ווייסט נישט". שפעטער האבן עטליכע מיטגלידער צוגעלייגט עדות'ן פון זייער אייגענעם לאקאלן סאטמארער דיין, וואס האט זיי געזאגט אז ער הערט אליין אויס דעם משפיע.

אין דער ערשטער טענה האט זיך אויך אריינגעמישט די פראגע וועגן דינערס פון די מוסדות. איינער האט זיך אריינגעמישט און געשריבן אז אלע רעדנער ביי די דינערס זענען געווען אויסגעקאכט אין דער שיטה. ער האט דערמאנט אז מען האט אמאל אויפן פארום געברענגט בילדער פון די דעמאלטדיגע דרשנים. דער ערשטער שרייבער האט דערויף קלארגעשטעלט אז זיין נושא איז געווען ספעציפיש דאס ברענגען משפיעים אין בתי מדרשים צו רעדן פאר א יום טוב און ענליך. וועגן דינערס האט ער אפן געזאגט אז ער "האט נישט קיין מושג".

ווען מען האט אים שפעטער געפרעגט צי ער האט מקורות פון תלמידי רבינו וועגן דעת קדשו אין דעם נושא, האט ער געענטפערט מיט א פשוטן פארשלאג: "קוק די מציאות פון תש"ו ביז תשנ"ט." דריי און פופציג יאר, האט ער געטענה'ט, איז א לאנג גענוג תקופה צו קענען אפלערנען ווי אזוי מען האט זיך געפירט. ער האט צוגעלייגט אז אסאך מענטשן וואלטן אפשר געוואלט אז מען זאל יענע יארן פארגעסן. אבער ווילאנג די פובליקאציע "שפע יואל" ווערט פארשפרייט, ווילאנג די שאפעס מיט ספרי רבינו ווערן נאר פולער, און ווילאנג די סומעס פאר "רבינו'ס קאסע" וואקסן, איז זייער שווער אויסצומעקן יענע יארן.

ארלאנדא, ארץ ישראל און "פאלגן בתמימות"

א מעשה'לע וואס איז געווען געמיינט ווי א קורצער שפאס האט זיך פארוואנדלט אין איינע פון די לענגערע דעבאטעס פונעם ערשטן טאג. א

מיטגליד האט דערציילט, אלס "אן אמת'ע מעשה", פון א סאטמארער איד וואס האט אים געזאגט אז ער פארט נישט קיין ארץ ישראל ווייל רבינו האט נישט געהאלטן דערפון. אבער ווען ער וויל ערגעץ פארן, פארט ער קיין ארלאנדא.

אנדערע האבן נישט געזען דערין וואס צו לאכן. איינער האט געפרעגט וואס איז שלעכט מיט דעם סטעיטמענט: ער פארט נישט קיין ארץ ישראל ווייל דער רבי האט נישט געוואלט. א צווייטער האט עס ערקלערט גענויער. ווען נישט דער רבי, וואלט דער איד יא געפארן קיין ארץ ישראל. עס איז נישט אזוי אז ער פארט קיין ארלאנדא ווייל ער פארט נישט קיין ארץ ישראל. און ווען דער רבי וואלט גערעדט קעגן ארלאנדא, וואלט ער אויך נישט געפארן אהין. ער האט מודה געווען אז דער איד "האט ליידער נישט קיין השגות". פונדעסטוועגן, האט ער געזאגט, פאלגט ער כאטש דאס וואס מען האט אים קלאר געזאגט אז מען טאר נישט.

דער וואס האט דערציילט די מעשה האט ערקלערט וואס ער האט געמיינט. "די געלעכטער", לויט אים, איז ווען מען מיינט אז אידישקייט הייבט זיך אן און ענדיגט זיך ביי ציונות. ער האט דערמאנט אז די גמרא זאגט אז מען טאר נישט גיין צו א פלאץ וואו פרויען גייען נישט בצניעות, און געפרעגט צי דאס איז "נישט אזוי וויכטיג". ווייטער האט ער געפרעגט צי עמיצער האט טאקע געזאגט דעם איד אז ארלאנדא איז אסור, אדער עס איז פשוט נישט וויכטיג פאר אים ווייל זיין רבי איז נישט געווען דער פאן-טרעגער פון יענעם ענין. דערפון האט ער געצויגן א פאראלעל צו די משפיעים. די וואס פארשטייען נישט ווי וויכטיג א משפיע איז פאר אינגעלייט וואס זענען "אויסגעטריקנט מכל הקודש", האבן לויט אים אויך נישט קיין השגות.

די אנדערע זייט האט געענטפערט אז דורך זיין אן "איבער-חכם" און אליין באשליסן וואס איז מותר און וואס דער רבי האט געוואלט וועגן קנאות, איז מער שאנסן דורכצופאלן אין חטאים ווי דורך פאלגן בתמימות. אויף דעם האט א מיטגליד צוגעלייגט א קורץ ווארט: "גם בתמימות אסור להיות שוטה", א ווארט וואס ווערט צוגעשריבן צו רבי נחמן מברסלב.

אין דער זעלבער שמועס האט א מיטגליד דערציילט א פאראלעלע מעשה. איינער האט אמאל געפרעגט הרב הגאון רבי יעקב הארענשטיין זצ"ל

פארוואס ער פארט נישט באזוכן ארץ ישראל. רבי יעקב האט אים גארנישט געענטפערט. שפעטער האט ער זיך אנגערופן צו די ארומיגע: "דער איד וויל וויסן פארוואס איך פאר נישט קיין פלארידע." דער פשט אין דער מעשה, לכאורה, איז אז דער עיקר חידוש פאר א איד איז דווקא דאס זיך היטן פון א פלאץ פון פריצות, נישט נאר פון ארץ ישראל.

ווער קען וויסן "דעת רבינו"?

פון דער ארלאנדא-מעשה איז די שמועס אריבער צו א פרינציפיעלע פראגע. א מיטגליד האט געשריבן אז די שאלה איז אים געקומען דא און אין אנדערע אשכולות, בעיקר נאך א הייסע דעבאטע לעצטנס איבער א ספר וועגן רבינו'ס דרך. ווען איינער זאגט וואס רבינו האט געהאלטן אדער וואלט געהאלטן, איז עס ווייל ער האט אים געקענט, אדער זיין טאטע אדער זיידע? און וואס מיינט "געקענט"? געווען ביים טיש? געהערט שובבי"ם תורה? אריין מיט א קוויטל? מיטגעהאלטן דעם סוגיא-שיעור? איז דאס גענוג צו פארשטיין רבינו'ס דעת קדשו אזוי קלאר, אז מען קען "מדמה זיין מילתא למילתא" פון איין פאל צום אנדערן?

זיין באמערקונג: יעדער סאטמארער איד פילט זיך ווי א "באלעבאס" אויף דעת רבינו, אבער ווען מען פרעגט אים "האסט געקענט דעם רבי'ן?", האט ער אויך נישט געקענט. זיין מסקנא איז געווען אז ווען איינער זאגט דעת רבינו און א צווייטער פילט אנדערש, דארף יעדער פון זיי וויסן אז ער האט אפשר אויך נישט ריכטיג ארויס רבינו'ס מהות און מהלך. דער איינציגער אויסנאם איז ווען מען הערט עס פון א "דעת תורה" וואס האט געלערנט פון רבינו אליין, אדער פון זיינע תלמידים און תלמידי תלמידיו.

א צווייטער מיטגליד האט מסכים געווען, און צוגעלייגט א וויכטיגע הסתייגות. צו מאכן פון רבינו'ס שיטה "א עקסטערע רעליגיע", כאילו עס איז דא די תורה און דערנאך רבינו'ס שיטה וואס איז העכער פון איר, איז "מופרך מעיקרא". עס איז איין תורה, "זאת התורה לא תהא מוחלפת". רבינו האט אפגעלערנט פשט אין "אונזער" תורה. לא תגנוב און לא תנאף זענען פונקט אזוי אסור לויט יענער שיטה. ער האט געברענגט א ביישפיל: א איד וואס

פירט זיך אין ביזנעס מיט "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" איז פונקט אזוי אפגעפרעגט, ווייל ער איז "דוחק את רגלי השכינה".

אן אנדערער האט געברענגט א פאראלעל פון ברסלב. דער רבי לעבט נישט, און פונקט ווי נאך רבי נחמן מברסלב זצ"ל זענען ביז היינט דא פארשידענע מהלכים אין ברסלב, און יעדער פילט זיך באקוועם צו זאגן אז זיין וועג איז דער ריכטיגער, אזוי איז עס אויך דא. א מיטגליד האט דערויף געענטפערט קורץ אז דאס איז "א גרויסע פראבלעם" און "זייער ווייט פון א לכתחילה", אן ווייטער אריינגיין.

עטליכע האבן געצויגן א פראקטישע מסקנא. איינער האט געשריבן אז רוב פונעם אשכול איז "אייגענע דעות", און פארגעשלאגן צו טוישן דעם קעפל אויף "וואס האלטסטו איבער משפיעים וואס זענען נישט ריין מיט די חומת ההתבדלות פון ציונות?" אן אנדערער האט דערמאנט אז דער אשכול שטייט אין דער אפטיילונג "דעת הקהל", ווייל דער ציל דא איז די דעבאטע, נישט קיין פסק. שפעטער, אין א באזונדערע באטראכטונג, האט א מיטגליד געשריבן אז ביי די וואס זאגן אז זיי וויסן קלאר, "איז דאס שוין דיין אפטייטש, נישט דיין הייליגער רבי". ער האט פארגעשלאגן צו דאווענען און זיך אויסוויינען ביי "והאר עינינו בתורתך", און געענדיגט מיט "וה' יאיר עיני".

א מיטגליד וואס האט אנגעזאגט אז ער האט קיינמאל נישט געלערנט ויואל משה, האט באמערקט פון דער זייט: לויט וואס ער ליינט, קוקט אויס אז יעדער פארום-שרייבער קען אליין מחליט זיין וואס דער אמת'ער דעת קדשו איז געווען, און דערנאך האבן טענות אויף אנדערע קרייזן "לפי הבנת עצמו". ער האט געפרעגט צי דאס איז אזוי אין דער רעאליטעט. איינער האט געענטפערט אז אנדערש ווי אין אנדערע חסידות'ן, איז אין סאטמאר "קיינער נישט בעל הבית". אוודאי איז דא א כ"ק אדמו"ר, אבער מען קען זיך רופן א סאטמארער אפילו מען איז קיינמאל נישט געווען ביים ממלא מקום, וואס אין א חסידות ווי סקווירא איז נישט שייך. דער פרעגער האט עס אויסגעדרייט: "קיינער איז נישט בעל הבית" וואלט געדארפט מיינען אז קיינער קען נישט נוצן די שיטה ווי עס לוינט זיך אים. אבער דא זעט מען פונקט פארקערט, יעדער נוצט עס ווי ער וויל און קעגן וועמען ער וויל. "זאג ענדערש: יעדער איז בעל הבית."

"פרעגט די הייַנטיגע רבנים"

א לענגערער פאסט פונעם ערשטן טאג האט פארגעלייגט אן אנדער צוגאנג. צו פרעגן וואס רבינו ז"ל האט געהאלטן איז, לויט אים, "נישט גאנץ צום זאך". רבינו איז שוין נישטא באלד 50 יאר, די נסיונות און די נפשות האבן זיך געטוישט, און מען האט שוין נישט דעם רבי'ן וואס זאל אונטערהאלטן. די פראגע איז דעריבער וואס ער וואלט היינט געזאגט, און ווייל ער איז נישטא, פרעגט מען די הייַנטיגע רבנים.

דער שרייבער האט איבערגעגעבן וואס זיין אייגענער רבי זאגט. מען מעג הערן א משפיע אויב ער שלעפט נישט אוועק פון דער אייגענער חסידות, ער מאכט נישט קיין ליצנות פון די מסורות, ער לערנט השקפה ווי חובת הלבבות און ווי צו לעבן טעגליך מיט די נסיונות, און דער מענטש גייט ווייטער צו זיין אייגענעם רבי'ן און איז פון אים מקבל.

ער האט דערציילט א מעשה פון מיט 20 יאר צוריק. איינער האט פארגעשלאגן אז דער טיש שביעי של פסח זאל זיין פארטאגס, ווייל רבינו ז"ל האט זיך אזוי געפירט. מען האט אים געענטפערט: ווילאנג דו האסט די אידן פון רבינו'ס דור, קענסטו זיך פירן ווי רבינו. אבער מיט אידן פונעם נעקסטן דור דארפסטו מיטגיין מיטן נעקסטן דור. זיין מסקנא: צו זאגן פאר הייַנטיגע אידן "זיי דיר מחזק נאר מיט ספרים פון אמאל" גלייבט ער נישט אז רבינו וואלט אזוי געהאלטן. מען דארף זיך אנהאלטן אינעם אמאל, אבער איינער וואס פארשטייט די הייַנטיגע צייט זאל קענען פארבינדן צום אמאל.

נישט אלע זענען מסכים געווען. איינער האט געענטפערט אז ער וואלט עס געוואלט הערן גלייך פון יענעם מקור, און האט באמערקט אז דער מקור האלט, לויט זיין מיינונג, "עטליכע חסידות אין קעשענע". אן אנדערער האט שוין פריער געענטפערט מיטן פסוק "שאל אביך ויגדך": מען זאל פרעגן עלטערע באזעסענע אידן, ווייל סאטמאר האט מנהיגים וואס זענען דן בכובד ראש אויף די ענינים, און עס איז נישט פאר אנאנימע שרייבער אויפן פארום צו באשליסן ווען און אויף וואס מען דארף מוחה זיין.

א צווייטער מיטגליד האט אויף דעם צייט-ארגומענט געשריבן "100%", און דערציילט א מעשה. פאר יארן האט זיך א בחור אין ישיבת טשערנאביל שווער געמוטשעט אין רוחניות. כ"ק אדמו"ר מטשערנאביל שליט"א האט

אים געשיקט צו כ"ק אדמו"ר מראחמסטריווקא זי"ע, וועלכער האט פרובירט, אבער נישט געקענט. דערנאך איז דער בחור אנגעקומען צו א באקאנטן ברסלבער משפיע; דער שרייבער געדענקט נישט צי דער ראחמסטריווקער רבי האט אים גאר אהין געשיקט. נאך א תקופה האט דער טשערנאבלער רבי באגעגנט דעם בחור און געזען א היימישן, חסידישן, ערליכן בחור, און דער בחור האט געזאגט אז דאס איז געקומען דורך ברסלב. דער טשערנאבלער רבי האט געפרעגט דעם ראחמסטריווקער: היתכן לאזן א בחור גיין קיין ברסלב? דער ראחמסטריווקער רבי האט געענטפערט: ווען עס וואלט געווען א רחוב יפו און טשערנאביל, וואלט דער מגיד אויך געשיקט קיין ברסלב.

פון דעם האט דער מיטגליד ארויסגענומען אז ביי רבינו'ס לעבן וואלט מען מסתמא נישט געדארפט פרעמדע משפיעים, אבער מען קען נישט ברענגען א ראיה פון פריערדיגע יארן, ווען די נסיונות, די גאס און די "רועים וצאן" זענען געווען אנדערש. ער האט געפרעגט צי ער טאר נישט נשפע ווערן פון א משפיע וואס רעדט לויטער אמונה און עבודת ה', דערמאנט נישט זיין רבי'ס שיטה בנוגע המדינה, און זוכט נישט צו "ריקרוטן". זיין ענדע-ווארט איז געווען: "מיין משפיע איז יא אין גאנג מיט שיטת רביה"ק."

"גיי פרעג דיין מורה דרך"

וואס איז דען דער פראקטישער אויסוועג פאר איינעם פאר וועמען די שאלה איז נישט נאר א דעבאטע? כמה וכמה מאל האבן מיטגלידער אנגעוויזן אויף דער זעלבער ריכטונג. שוין דעם ערשטן טאג האט א מיטגליד באמערקט אז דער וועמען עס איז נוגע הלכה למעשה ווייסט וועמען צו פרעגן. שפעטער, דעם 25סטן סעפטעמבער, האט א מיטגליד וואס האט פריער אויסגעשטעלט א שיטתיות'דיגן מהלך אין די סוגים פון ציונות, צוזאמגעפאסט זיין מיינונג.

לויט אים הייבט זיך די פראגע נישט אן און ענדיגט זיך נישט ביי ציונות. רביים פון משפיעים קענען האבן נאך סיבות זיך אפצוהאלטן פון הערן א משפיע, און אפילו אידן פון קרייזן נאנט צו דער שיטה פרעגן צי זיי מעגן הערן משפיעים פון קרייזן וואס "האקן אויף זיי". ער האט אויך באמערקט די פראקטישע סתירה: מיט די זעלבע קרייזן ארבעט מען גאר נאנט אין הצלה, שומרים, חברים, מתעסקים און אסיפות לטובת הכלל, און "פלוצלינג" וויל

מען זיי אריינלייגן אין א קאטעגאריע ביים הערן דרשות, מוסר און השקפה. "דאס איז א טאף קאל, מיין פריינד." ער האט אויך דערמאנט אז מיט דער צייט האבן זיך פאליטיק, געזעצן, נסיונות און אינטערעסן געטוישט, און אויך אגודה-קרייזן האבן משנה געווען פון זייערע לכתחילה'דיגע היתרים.

זיין מסקנא: ווער עס איז די שאלה הלכה נוגע למעשה, פאר זיך אדער פאר זיין משפחה, זאל גיין צו זיין מורה דרך. דער מורה דרך פארשטייט די תכונות הנפש פונעם שואל, די מציאות פונעם משפיע און זיין קרייז, און קען אים געבן אן הוראה "לידע את אשר יעשון בזמנינו אלה". ער האט געשלאסן מיט ר' יוחנן'ס ווארט "ייתי ולא אחמיניה".

אויך שפעטער אין אשכול האט מען אנגעשלאסן אין דער זעלבער גייסט: אז מען זאל זיך אריינלעבן אין רבינו'ס תורות ביז זיי ווערן א חלק פונעם נפש, און וואס עס בלייבט נאך אפן, איבערשמועסן מיט ערליכע אידן. אזוי איז די היסטארישע פראגע, צוזאמען מיט דער פראגע פון צייט און אויטאריטעט, געבליבן אן א געמיינזאמער מסקנא. אבער כמעט אלע זייטן האבן זיך משווה געווען אויף איין פונקט: אז די שאלה ביי א יחיד, למעשה, געהערט צו א מורה דרך וואס קען אים און זיין מצב.

✦ ✦ ✦

משפיע אדער רבי: די גרעניץ פון א משפיע'ס ראלע

ווען מען זאגט "משפיע" און ווען מען זאגט "רבי", מיינט מען צוויי באזונדערע זאכן? אדער איז דער חילוק נאר אין נאמען? די פראגע איז אין אשכול ארויפגעקומען אסאך מאל, און פון פארשידענע זייטן. אויף איר האבן זיך געבויט עטליכע פון די טיפסטע דיסקוסיעס: וואס הייסט אן "עכטער רבי", וואס איז געשען אין סאטמאר זינט כ"ו אב תשל"ט, ווי ווייט מעג מען גיין מיט התקשרות צו א משפיע, און וואס איז די נפשיות'דיגע וואָרצל פון דער קעגנערשאפט. דער קאפיטל ברענגט די פארשידענע שיטות ווי זיי זענען געשריבן געווארן, אן צו פסקענען צווישן זיי.

"העלא! סטאפ!": דער משפיע אין זיין תחום

דעם 23סטן סעפטעמבער שפעט נאכמיטאג האט א מיטגליד געשריבן א פאסט וואס האט שפעטער באקומען א נאמען פון זיך אליין. ער האט קודם דערציילט די מעשה מיט די לובאוויטשער ביכער אין מיידל-סקול. דערנאך האט ער, ווי ער האט זיך אליין אויסגעדריקט, "פארקרומט" דעם שמועס צו א ברייטערן ענין: עס איז דא, לויט אים, א רוח אין סאטמאר פון "עקסטרעמיזם", אדער שווארץ אדער ווייס, אן קיין גרוי. וויל מען איינעם פסל'ן, ווערט ער גלייך "א נמרוד, זקן ממרא, ירבעם בן נבט". האט מען איינעם ליב, ווערט ער גלייך "די העכסטע פון שטייסל", ממש נעבן רבינו. באמת זענען דא, האט ער געשריבן, "גאנצע שטחים אינצווישן".

דער דעקל פון א יום-טוב אויסגאבע, "שבעה רועים – תלמידי רבינו", געברענגט אין דער שמועס איבער משפיעים און רביים

זיין משל איז געווען א פיינער משפיע וואס זאגט גוטע דרשות. מענטשן ווערן נתעלה, מען לערנט זיינע גליונות און מען פארט צו אים אויף שבתים: "הערליך שיין, כה לחי". די פראבלעם הייבט זיך ערשט אן ווען דער משפיע "מוז" שוין עפענען א שול, זאגן כל נדרי, א שבת שובה דרשה און דרשה פאר תקיעות, און ער ווערט "א דעת תורה אין א הנהגה". דא האט ער אנגעשריגן: "העלא! סטאפ!" מען זאל אים לאזן טון וואס ער טוט אין זיין תחום, דרשות, שמועסן, גליונות, און אים נישט ארויפטראגן "אויף א סטעידזש וואו ער באלאנגט נישט".

זיין אנאליז איז געווען אז די צוויי עקסטרעמען שטופן זיך איינער דעם אנדערן. ווען איין זייט שטעלט אוועק דעם משפיע אויף אן אומפאסיגן שטאנד, וועקט זיך די אנדערע זייט מיט א "ויצעקו" אז רבינו הקדוש זי"ע האט נישט געלאזט קיין משפיעים מיט ציונות. דער מקור פונעם געשריי איז אלזא די ערשטע איבערטרייבונג. "ויש להעמיק בזה טובא", האט ער פארענדיגט.

די ענטפערס זענען געקומען פון עטליכע ריכטונגען. איינער האט געפרעגט פארוואס א תקיעת שופר אדער א שבת שובה דרשה מיינט שוין אז ער איז געווארן א רב. ער האט פארגעשלאגן אן אנדער בילד: אידן וואס זענען נתעלה געווארן דורך דעם משפיע דאווענען א גאנץ יאר אין א קליין שטיבל אן קיין רב, און זיי ווילן פשוט האבן א העכערן יום טוב "להחיות נפש". אפשר, האט

ער געפרעגט, איז די אנשויאונג אליין "א טייל פון דעם סאטמארער עקסטרעמיזם"? אן אנדערער האט אפגעפרעגט דאס אז עס איז ספעציפיש סאטמאר'יש. פארקערט, האט ער געשריבן, די סאטמארער זענען די לעצטע וואס "קויפן אפ", ווייל ביי זיי איז אלעס "א חפץ חשוד", און א געוויסער משפיע איז געווארן אן אדמו"ר דורך אידן פון ארץ ישראל. א דריטער האט געפרעגט: "ווער באשטימט ווי א משפיע באלאנגט?" ער האט אויפגערעכנט אנדערע באקאנטע משפיעים וואס האבן אנגעהויבן דאווענען ימים נוראים פאר א ציבור אדער געגרינדעט מוסדות, און געפרעגט צי זיי האבן געדארפט נעמען א "פערמיט".

שפעטער, דעם 28סטן סעפטעמבער, האט א מיטגליד צוגעשטימט צום טייל וועגן די שארפע פסולים, אבער געפרעגט: פארוואס זאל דער וואס ווערט מחוזק ביי איינעם נישט גיין צו א שבת וואו ער נעמט זיין חיות א גאנץ יאר, אדער הערן די תקיעת שופר דרשה פון דעם ביי וועמען ער שטייגט? "פארוואס איז ער עקסטרעם?" אן אנדערער האט ארויפגעשיקט א בילד פון א דעקל פון א סאטמארער יום-טוב אויסגאבע מיט דער באשרייבונג "זיבן חצירות תלמידי רביה"ק". מיט דעם האט ער געוואלט ווייזן אז דאס האט נישט מיט עקסטרעמיזם, נאר "די מענטשן זענען פשוט גרייט צו זוכן א רבי", אנדערש ווי אין חב"ד וואו מען זוכט נישט.

"אריבער א ליין": א הגדרה, און דער וואלבראזער ציטאט

אויף דעם "העלא! סטאפ!" פאסט האט א מיטגליד באמערקט אז דער שרייבער האט "מכוון געווען" צו דער הגדרה פון איינעם פון די רביים לבית סאטמאר, וואס האט פאר עטליכע יאר געזאגט: ווילאנג מען הערט אויס, מען לײנט פון אים, און ווען ער קומט אין דער געגנט גייט מען צו א דרשה, איז "פיין". אבער אים מאכן פאר "דיין מנהיג", מיט פארן אויף שבתים, בויען שולן און אזוי ווייטער, "דאס איז שוין אריבער א ליין".

אין איין נקודה איז דער זעלבער מיטגליד אבער נישט מסכים געווען מיט דער טענה פון עקסטרעמיזם. ווען באבוב, בעלזא, סקווירא אדער גור וואלטן געהאט "אזא דאטום ווי כ"ו אב תשל"ט", וואלט ביי זיי געווען דאס זעלבע. שוין באלד 50 יאר, האט ער געשריבן, פרובירט יעדער ביי זיין חצר צו טון

דאס מאקסימום, אבער א פולער ממלא מקום אין דעם פארנעם פון רבינו הקדוש איז נישט אויפגעשטאנען. דעריבער איז סאטמאר לויט אים די איינציגע גרויסע חסידות מיט א ריזיגן ציבור חסידים ואנשי מעשה וואס זענען מוכן צו נעמען פאר זיך א רבי. ער האט קלארגעשטעלט אז ער מיינט נישט די גרויסע חצרות, נאר פריוואטע רביים וואס ליינען קוויטלעך.

א צווייטער מיטגליד האט אויף דער גאנצער הנחה געפרעגט: "פארוואס נישט?" ער האט איבערגעברענגט זיין פאסט פון 16טן סעפטעמבער. אין יענעם פאסט האט ער געשריבן אז א רבי'ס תפקיד קען נישט זיין מער ווי מדריך זיין בעבודת ה', און דאס קען מען אויך באקומען פון א משפיע. דער איינציגער חילוק וואס ער זעט איז אז א משפיע שטעלט בדרך כלל נישט צו קיין "גשמיות'דיגע סערוויס בטעם רוחני". היסטאריש, האט ער אנגעוויזן, זענען תלמידי הבעש"ט און זייערע תלמידים געווען גרויסע רביים אבער כמעט נישט קיין ממשיכים. אין פוילן זענען נישט געווען ממשיכים ביזן שפת אמת, אין גאליציע נישט אויסער בעלזא, און אין רומעניע און אונגארן ביזן קדושת יום טוב. ער האט געברענגט דעם וואלבראזער, תלמיד השרף ממאגעלניצא, אין זיין ספר עבודת יששכר:

"אמנם זה מחדש אשר נצמח ובראשית במדינת רוסיא ר"ל אם צדיק אחד הולך לעולמו, ומניח בן תיקף מתקבצים יחד הנערים ודוחפים הזקנים לבל יתנו לב ודעת להבחין אם הבן ראוי לעלות במקום אביו, אם לא, לא, ואנשים פשוטים מתרגשים ונוסעים אל זה הבן ומנשאים אותו בגודל כבודם להחזיק בן הצדיק, ומושיבים אותו תיכף על כסא אביו, והזקנים בעל כרחם יענו אמן, ופשוטי עם מתרבים לאלפים, ולרבם עשרת אלפים, ועשו זאת לעיקר, והעיקר עושים לטפל עד שנשתכח החסידות עד גמירא, ועברו ופרצו מאמר הגמרא המתלבש בטלית שאינו שלו וכו', וחוץ מזה מה שנשתכח דרך החסידות, הלבישו אותו בטלית שאינה שלו, וגם החסידים מתעטפים בטלית שלו שאינו לפניהם, אבל לפני הבורא יתברך אין נסתר."

זיין מסקנא: אלע זענען הייליג. אבער אויב ביז מיט 150 יאר צוריק איז נישט געווען איינגעפירט צו נעמען ממשיכים, פארוואס זאל מען היינט נישט קענען נעמען א "נישט-ממשיך" פאר א רבי? דער טיטל "משפיע" איז לויט אים א

נייער מושג, און מיט 150 יאר צוריק וואלט אזא איינער געהייסן "א רבי לכל דבר".

א פאראלעלע שיטה האט א מיטגליד אויסגעדריקט דעם 24סטן סעפטעמבער. אויב "רבי" מיינט שטיין אויף פארענטשעס, קלאטשן ביי דער זעקסטער הקפה און ארייננגיין פרעגן צי מען זאל אריבערציען קיין קרית יואל, האט א משפיע נישט וואס צו זוכן אויפן רבי'שן בענקל. אבער אויב א רבי איז א מורה דרך אין עבודת השם, און אלע טעכנישע שאלות זענען נאר א תולדה דערפון, דעמאלט האט א משפיע יא רעכט זיך צו רופן "רבי". ער האט דערציילט אז ער קען אויסרעכענען מער ווי א מנין אינגעלייט וואס האבן ביז יעצט נישט געהאט קיין רבי, טייל פון זיי גאר שוואכע. נאכדעם וואס א משפיע איז געווארן זייער רבי, האבן זיי זיך געטוישט "180 דעגריי".

וואס איז אן "עכטער רבי"?

פון דער באמערקונג אז סאטמאר האט שוין לאנג "נישט קיין עכטן רבי" איז ארויסגעוואקסן א לענגערע דיסקוסיע. א מיטגליד האט געבעטן א הגדרה, אבער מיט א תנאי: מען זאל נישט פארגלייכן "סאטמאר תשפ"ו מיט סאטמאר תשל"ט", נאר סאטמאר תשפ"ו מיט באבוב, בעלזא, סקווירא און גור תשפ"ו. יעדע חסידות האט מעלות און חסרונות, האט ער געשריבן, "און יענעמ'ס גראז איז גרינער". ער אליין, "בתוך עמי אנכי יושבת", האט גערעדט מיט חסידים פון אנדערע הויפן, און "סדנא דארעא חד הוא".

עס זענען געקומען עטליכע הגדרות. איינער האט געשריבן אז אן עכטער רבי קען זאגן זיין דעה אן מורא פאר וואס דער ציבור וועט זאגן, און זיין גדלות ווערט נישט געמאסטן לויט צי ער טוט נאך יעדן פרט פונעם פריערדיגן רבי'ן. זיינע ביישפילן: גור האט געטוישט דעם דרך הלימוד, בעלזא האט איינגעפירט נגינה, און באבוב קען איין טאג איינפירן שווארצע זאקן פאר בחורים. אין סאטמאר, האט ער געטענה'ט, וואלט אזא שינוי געקאסט "90% פון די חסידים", און ער האט געברענגט ווי שווער עס איז געווען איינצופירן "יוניפארמס" אין איינעם פון די הויפן. "יש צדדים לכאן ולכאן", האט ער צוגעלייגט, ער זאגט עס נאר אלס מציאות.

דאס האט ארויסגערופן ענטפערס וועגן שינויים אין סאטמאר אליין. מען האט אנגעוויזן אז אויך דארט האט מען לאנג צוריק געטוישט דעם דרך הלימוד, און אין די לעצטע 20 יאר איינגעפירט נגינה, "וברוך ה' אשר לא השבית לנו גואלים". אן אנדערער האט געשריבן אז ביידע סאטמארס האבן געטוישט, איינער מער און איינער ווייניגער. שווארצע זאקן זענען לויט אים נישט קיין ראיה, ווייל אין סאטמאר האט מען קיינמאל נישט געלייגט קיין געוויכט אויף דעם, און ביי מענער איז פיל גרינגער צו טוישן א לבוש. ער האט פארגעלייגט אן ארויסרוף: א קהילה וואס רופט זיך ממשיכי דרכם פון צאנז זאל פרובירן איינפירן כאטש האלבע שפיצלעך ביי פרויען. א מיטגליד האט צוגעלייגט אז אין יענעם סאטמארער הויף האבן אסאך פרויען זיך אנגעטון שפיצלעך אין די לעצטע 25 יאר אויף אנווייזונג פון רבינו שליט"א. אויף דעם האט אן אנדערער געענטפערט אז צניעות ביי פרויען קען נישט זיין קיין מעסטער, ווייל אין קיין פלאץ האט מען נישט אזוי געהאמערט וועגן צניעות ווי אין סאטמאר.

א צווייטע ריכטונג איז געווען פערזענליך. א מיטגליד האט באשריבן אן עכטן רבי אלס איינעם וואס מען שפירט אז ער איז פיל העכער פון אים, וואס וויל זיין הצלחה, צו וועמען ער איז מבטל זיין דעה, און וואס נעמט איבער זיין הארץ, מוח און מהלך החיים. "א משפיע בלע"ז", האט ער צוגעלייגט. דערביי האט ער באמערקט אז סאטמאר האט זיך אלעמאל שטאלצירט אז מען איז נישט קיין "מנהיג", נאר ממשיך פון רבינו הקדוש. דאס איז א הערליכע הנהגה מצד דעם מנהיג, אבער עס האט א "סייד עפעקט" ביים "דור חדש אשר לא ידע את יוסף". טייל יוגנט שפירט זיך פארלוירן, "זיין זיידע האט עפעס געהאט וואס ער האט נישט". ווען זיי טרעפן ביי משפיעים אפילו איינע פון די נקודות, איז עס "מים קרים לנפש עייפה". אן אנדערער האט אויסגערעכנט סימנים: מען פארט צו אים אויף יום טוב אפילו מעבר לים, מען גלייבט אין זיין כח, מען פרעגט אים וועגן שידוכים, און ער הייבט אויף די חסידים אין תורה ועבודה. מען האט אים געענטפערט אז רוב פון די זאכן הערט מען אויך ביי חסידי סאטמאר.

נאך א שיטה איז געווען: "דער וואס האט געטרונקען אונגערישן וויין קען מען שוין נישט פארנארן". דער ביישפיל איז געווען א איד וואס האט זיך געדרייט ביים וויזשניצער רבי פון מאנסי זצ"ל. דער ענטפער: יעדער חסיד האלט אז

זיין רבי איז אן עכטער, און אויב מען רעדט נישט פון "התקשרות הנשמות", ווייסט ער נישט וואס מען מיינט. מיט א שמייכל האט ער געפרעגט צי עס איז שוין דא א ספר "הלכות רבי". אויף א צווייטער הגדרה האט ער נאר געענטפערט "יהללוך זר ולא פיך".

כ"ו אב, ג' תמוז און חפצים פון צדיקים

צוויי פאראלעלן האבן געהאלפן שארפן די פראגע. א מיטגליד האט באמערקט אז ליובאוויטש האט אויך א דאטום, ג' תמוז תשנ"ד, און דארט גייען זיי נישט צו פרעמדע משפיעים. אן אנדערער האט געענטפערט אז ביי זיי איז אנדערש: לויט זייער שיטה האט זייער רבי נישט איבערגעלאזט קיין יורש, קיינער איז נישט פאסיג צו ירשענען, און יעדער פרט איז שוין געווען אפגעפרעגט ביי זיין לעבן. ווייטער האט מען באמערקט אז זיי זענען נישט גרייט פאר א נייעם רבי, "ס'דא דארט גאנצע תורות אויף דעם", אבער משפיעים האבן זיי "לרוב".

א צווייטער פאראלעל איז געווען דער ווערט פון חפצים. א מיטגליד האט פארגעשלאגן מען זאל פרעגן די עשירים וויפיל זיי צאלן פאר א חשובן חפץ פון פאר כ"ו אב תשל"ט, וויפיל פאר א חפץ פון שפעטערע יארן, און פארוואס. ער האט צוגעלייגט א מעשה פון א בעלזער חסיד וואס איז זעקס שעה געשטאנען ביי דער ערשטער סליחות צו זען ווי זיין רבי גייט אריין. דאס, האט ער געשריבן, רעדט די זעלבע שפראך. דער ענטפער: לויט דער לאגיק איז דער דברי חיים געווען דער לעצטער "עכטער" רבי. יעדער בר דעת פארשטייט אז דער פרייז פון א חפץ האט אויך צו טון מיט יארן. דער ערשטער האט צוריקגעענטפערט אז דער עושר וועט עס נישט אזוי אפטייטשן.

"טעמו וראו כי טוב", און די דבקות אין דער דמות

א מיטגליד האט אויף א שפיציגן אופן פארגעשלאגן "צוויי חשובע משפיעים": אייזערנע תלמידי חכמים, עובדי ה' טאג און נאכט, מיט באשטימטע שעות פאר קבלת קהל. דער ערשטער דאווענט שבת אין גרויסן בית המדרש אין קרית יואל, דער צווייטער אין גרויסן בית המדרש אויף ראדני סטריט. ער האט געמיינט די צוויי רביים שליט"א פון סאטמאר, און

פארענדיגט: "טעמו וראו כי טוב". די כוונה איז געווען אז מען דארף נישט זוכן ערגעץ אנדערש. אנדערע האבן געענטפערט אז זייער עולם איז בעיקר בחורים און יונגעלייט, און אז זיי רעדן נישט די שפראך וואס רעדט צו פשוטע אידן איבער עבודת השם. איינער האט באשריבן ווי א יונגערמאן פאר יום הכיפורים קען בלייבן צעמישט וואס מיינט תשובה, און ביי א משפיע ווערט עס אים "קריסטאל קלאר". א צווייטער האט געפרעגט צי א משפיע וואס איז א מורה דרך איז נישט "ממש א רבי" אין דעם אלטן זין.

א טיפערע ערקלערונג פאר דער מחלוקת אליין איז געקומען דעם 24סטן סעפטעמבער. א מיטגליד האט געשריבן אז "core values" זענען אן אינערליכער מאטיוואטאר. ביי די וואס זייער דבקות אין רבי'ן איז די תורה וואס זיי האבן מקבל געווען, שטימט דער משל פון יסודות און צימערן: איינער באשיצט די יסודות, דער אנדערער בויט צימערן אויף זיי. ביי די וואס זייער דבקות איז א "מיסטישע אחוזה", זיי "שפירן" דעם רבי'ן, וואס איז אויך נישט אפגעפרעגט. ביי זיי קען יעדע דיסטרעקשאן אויסלעזן א "דאס האט דער רבי נישט געוואלט", "און מיט רעכט". זיינע ביישפילן: טוישן די פלאָרינג אויף ראדני, אדער זינגען אן אנדער ניגון אויף "קל אדון". די זעלבע הרגשה, האט ער געשריבן, קומט ווען א משפיע רעדט מיט אן אנדער הברה, אפילו זיינע דעות זענען "100% איינשטימיג". ביידע זענען דבוק אין דער תורה און אין דער דמות; דער חילוק איז נאר וואס איז דער יסוד.

אן אנדערער מיטגליד האט אויף דעם אנגעוויזן אז ר' הערץ פרענקל ע"ה ברענגט אין זיין בוך וואס דער רבי האט אים געזאגט אויף אזא טיפּ מענטשן. דאס איז געווען א פאראפראזע, נישט קיין גענויער ציטאט: אזעלכע זענען פון נאטור שווארץ אדער ווייס, זיי דערהייבן נישט קיין גרוי, און פאר זייער אידישקייט פעלט אויס אז זיי זאלן בלייבן ווי זיי זענען.

דער שיעבוד צום ארט

צום סוף איז געבליבן א פראקטישע פראגע. א מיטגליד האט געפרעגט וואספארא שיעבוד אן איינגערמאן האט צו דעם ארט וואו ער איז געבוירן. לאמיר זאגן ער שיקט אין דעם חדר, ער דאווענט דא אינדערוואכן, ער גייט אריין צום רבי'ן מיט א קוויטל פאר א שמחה און פאר די ימים נוראים, אבער

אויף א שבת אדער יום טוב שפירט ער אז ער ווערט מער נתעלה ביים משפיע. טוט ער אן אומרעכט? דער ענטפער איז געווען אז מען זאל נעמען אין חשבון אז אמאל וועט דער זון אים פרעגן די זעלבע פראגע ווען גיין ערגעץ וואו עס וועט דעם טאטן שטארק באדערן. דער פרעגער האט עס אפגעווארפן אלס א סארט שטראשעניש, אזוי ווי די וואס בלייבן אין דער סיסטעם זענען פארזיכערט, און האט קלארגעשטעלט אז ער רעדט נישט פון איינעם וואס טוט "מה שלבו חפץ" אן קיין רבי און קיין משפיע.

אזוי איז די פראגע געבליבן אפן. איין זייט האלט פעסט אז אויסהערן, ליינען און גיין צו א דרשה איז איין זאך, און א מנהיג מיט שבתים און שולן איז שוין אריבער א גרעניץ. די אנדערע זייט טענה'ט אז דער ענין "משפיע" אליין איז א נייער נאמען פאר דעם וואס מען האט אמאל גערופן א רבי. אינצווישן שטייען די וואס מיינען אז די גאנצע שפאנונג קומט פון צוויי עקסטרעמען וואס שטופן זיך איינער דעם אנדערן.

✦ ✦ ✦

"סאטמאר האט געווינען" לעומת "ציונות איז קאי וקיים"

קאפיטל 6 ("סאטמאר האט געווינען" לעומת "ציונות איז קאי וקיים"):

אין די ערשטע טעג פונעם אשכול האבן די מיטגלידער זיך געדרייט ארום צוויי פראגעס: וואס הייסט "פארכאפט", און ווען קען מען הערן. שפעט מיטוואך ביינאכט, דעם 23סטן סעפטעמבער, איז אבער ארויפגעקומען א לענגערער פאסט וואס האט געטוישט דעם גאנצן ראם פון דער שמועס. די פראגע איז שוין נישט געווען בלויז צי א געוויסער משפיע איז ריין. די פראגע איז געווארן צי די ציונות, וואס רבינו הקדוש זי"ע האט באקעמפט, עקזיסטירט היינט נאך אין דער זעלבער פארעם אינעם היימישן ציבור. דער פאסט האט זיך אנגעהויבן מיט א קורצן זאץ: "דער פראבלעם איז: סאטמאר האט געווינען! געווינען ביי פאר!" פון דעמאלט אן, א פאר טעג לאנג, זענען צוויי לאזונגען געשטאנען איינע קעגן דער אנדערער: "סאטמאר האט געווינען" און "ציונות איזליידער קאי וקיים".

די טענה: א נצחון, און וואס דאס מיינט פאר א משפיע

דער שרייבער פונעם פאסט האט אויסגעפירט זיין טענה אין עטליכע שריט. ערשטנס, היינט איז קיינער פון די היימישע חרדישע אידן, סיי חסידיש און סיי ליטוויש, נישט פארכאפט אין "גראבער" ציונות. ער האט אויסגענומען עטליכע קליינע גרופקעס פון דער "רבי הירש קאלישער ז"ל-סארט ציונות", און געשריבן אז פון זיי רעדט מען נישט. צווייטנס, ציונות איז אמאל געווען "רעמפפענט" אין דער אלגעמיינער אידישער גאס, אין די י' און כ' יארן, ביי אסאך קרייזן אויסער סאטמאר. וואס עס איז היינט פארבליבן, ווי התחברות, בחירות, כותל, התחברות למתחברים, "חינוך הטהור" און רעדן זייער

שפראך, איז לויט אים נישט ציונות "פער-סע". דאס זענען "אביזרייהו דציונות", און אין די ענינים זענען דא מיינונגס-חילוקים צווישן די היימישע קהילות.

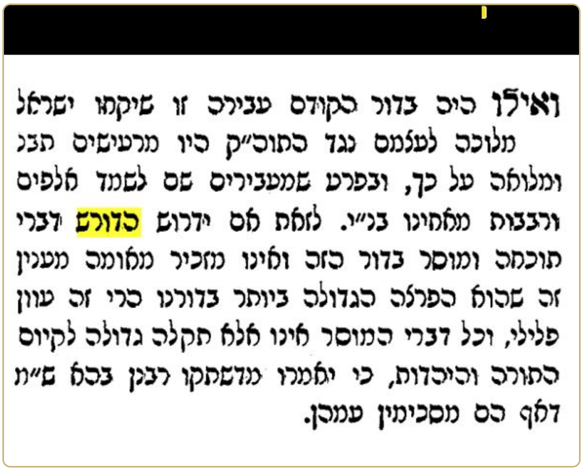
[redacted]

ואילו היה בדור הקודם עבירה זו שיקחו ישראל
מלוכה לעצמם נגד התוה"ק היו מרעישים תבל
ומלואה על כך, ובפרט שמעבירים שם לשמד אלפים
ורבבות מאחינו בנ"י. לזאת אם ידרוש כדורש דברי
תוכחה ומוסר בדור הזה ואינו מזכיר מאומה מענין
זה שהוא הפרצה הגדולה ביותר בדורנו הרי זה עוון
פלילי, וכל דברי המוסר אינו אלא תקלה גדולה לקיום
התורה והיהדות, כי יאמרו מדשתקו רבנן בהא ש"מ
דאף הם מסכימין עמהן.

א זייט פון ספר דברי יואל (דף ק"י), געברענגט אין דער דעבאטע צי ציונות איז נאך א לעבעדיגער נסיון

פון דעם האט ער ארויסגענומען א מסקנא פאר משפיעים. אן אפיציעלער, אומפארטייאישער רעדנער וועט נישט ארויפגיין אויף א "פעלד פון מינעס" צו קריטיקירן דעם וואס איז מער לינקס פון אים, פונקט ווי ער וויל נישט אז דער וואס איז מער רעכטס זאל אים קריטיקירן. ווען רבינו הקדוש האט קריטיקירט איינעם וואס רעדט נישט קעגן ציונות, האט ער לויט אים געמיינט דעם עצם ענין, ווייל בימיו איז דאס געווען א גרויסער פראבלעם. "בזכותו של אותו זקן" האט ער געזיגט מיט א "100%'יגן נצחון". ער האט געפרעגט: "האט דער רבי מקפיד געווען אז מ'זאל רעדן קעגן רבני ואדמו"ר' אגודת ישראל ביי יעדע דרשה? אוודאי נישט!" ער האט גערעדט קעגן פרייע אידן, קעגן פורקי עול, קעגן עכטע ציונים. דער שרייבער האט געענדיגט אז ווער עס ערוואַרט פון א היינטיגן משפיע ער זאל רעדן קעגן דעם ראש הממשלה, "איז א חולם חלום". און ווער עס וויל אז ער זאל רעדן קעגן היימישע רבנים מיט אן אנדער מיינונג וועגן בחירות, איז לויט אים "מסלף דברי רביה"ק זי"ע מחוסר ידיעה ומחוסר דעת". א מיטגליד האט באמערקט אז די זעלבע שיטה זאגט טאקע אויך א געוויסער באקאנטער רעדנער.

דעם אנדערן אינדערפרי' האט אן אנדערער מיטגליד באגריסט דעם פאסט, אבער זיך מחולק געווען אויף דער הנחה אז היימישע אידן זענען אמאל געווען פארכאפט אין ציונות, און געבראכט אן אייגענע הגדרה. לויט אים מיינט ציונות נישט "האבן א מדינה". ווער עס האלט אז א מדינה איז א דרך השתדלות פון פיקוח נפש, זיך צו היטן פון א נייעם חורבן, אדער אז מען דארף א פארטיי אין כנסת צו קעמפן פאר די רעכטן פון פרומע אידן, האט נאך נישט מיט ציונות. ציונות הייסט אז מען האלט "ככל הגוים בית ישראל", אז אידן קענען זיין א פאלק אן תורה ומצוות. אויף דעם זענען אלע גדולי ישראל לוחם געווען, און דערין זענען קיין היימישע אידן נישט געווען פארכאפט. ער האט אבער מודה געווען אז אסאך היימישע אידן האבן אמאל געהאט סימפאטיע צו די ציונים און זיי געהאלטן פאר "די מצילים פון כלל ישראל". מיט די יארן איז קלאר געווארן אז פרומע אידן האבן נישט קיין "חיים טובים" אונטער זייער ממשלה, און מען האט זיך צוביסלעך אפגעשאקלט. "דאס האט דער סאטמארער רב געשריגן פון אנפאנג, און ווי ס'שטעלט זיך ארויס איז ער גערעכט געווען."

היסטארישע ענטפערס: באנדס, אתרוגים און הלל

דער ערשטער ווידערשפרוך איז געקומען פון דער היסטאריע. א מיטגליד האט אפגעווארפן די טענה אז ציונות איז אמאל געווען פארשפרייט ביי אסאך קרייזן. לויט אים זענען אלע היימישע קהילות שטענדיג געווען אויסגעשפראכן קעגן ציוניזם בכל התוקף, "מען רעדט פארשטייט זיך נישט פון יחידים". דער ערשטער שרייבער האט דערויף קלארגעשטעלט אז ער האט גערעדט פון א גרויסן חלק פון "המון עם", נישט פון די קהילות אליין. ער האט דערציילט אז ער געדענקט פון זיין קינדהייט ווי אידן פלעגן רעדן פון "זייער מדינה". ער האט געטענה'ט אז אין ערטער וואו דער רבי, רב אדער ראש ישיבה האט נישט אקטיוו גערעדט קעגן ציונות, האט עס לאנג געקענט אנגיין. ער האט פארגעשלאגן מען זאל פרעגן ביים עלטערן דור וויפיל אידן פלעגן קויפן "מדינת ישראל באנדס", און וויפיל פלעגן קויפן ארץ ישראל'דיגע אתרוגים "כדי צו שטיצן די מדינה". דערביי האט ער צוגעלייגט: "איך וויל נישט מקטרג זיין, און איך וויל נישט מזכיר נשמות זיין."

אן אנדערער האט עס באשטעטיגט. ווייל ער קען מענטשן פון "אן אנדער חדר", הערט ער נאך היינט: "אבער מיט דעם אלעם איז עס אונזער לאנד און 'זייי' פראטעקטן". דער ערשטער שרייבער האט ווייטער אויסגעפירט אז אינעם פריערדיגן דור איז עס געווען "פילפאכיג ערגער", אריינגעמישט מיט משיח'דיגע לאזונגען און סיפורי צדיקים אויף דעם מצב. ווער עס ווייסט דאס נישט, האט ער געזאגט, כאפט נישט פון וואס רבינו רעדט ווען ער לערנט ויואל משה. "פרעג דיין טאטן אדער דיין זיידן ויאמרו לך." דער ענטפער איז געקומען קורץ: "איך בין דער טאטע און דער זיידע". לויט יענעם מיטגליד האט דער היינטיגער דור נאך די זעלבע מיינונג, נאר מען זינגט עס שוין נישט הויך, אפילו נישט אינעם אייגענעם קרייז.

> התורה והיהדות, כי יאמרו מדשתקו רבנן בכהא ש״מ דאף הם מסכימין עמהן.

א סקרינשאט געברענגט צו דער טענה אז "מדשתקי" איז היינט ביי אסאך פעלער נישט שייך

אין דער זעלבער צייט האט איינער ארויסגעברענגט אז מען לייקנט שוין אז געוויסע רביים האבן געזאגט הלל אום ה' אייר, און ער האט צוגעלייגט אז דאס זענען געווען היימישע וואס האבן עס געזאגט "אין גרויסן". אויף א בקשה פון א מיטגליד, "סתם נייגעריג", אים צו געבן כאטש א רמז ווער, איז ער נאר אנגעקומען צו א באצייכענונג פון אייניקלעך פון א געוויסן חסידישן הויף. ער האט צוגעלייגט אז "בכלליות איז געווען א גרויסער ציוניסטישער ווינט אין דער היימישער גאס", און אז דאס לייקענען איז ווי "לייקענען שמש בצהרים". דער מיטגליד וואס האט אפגעלייקנט האט געענטפערט מיט א לאגישער טענה: אויב מען האלט אז די אגודה-קהילות זענען נאך היינט פולשטענדיגע ציוניסטן, האט דאך דער סאטמארער רב זצ"ל, לויט דער זעלבער לאגיק, נישט געווינען די מלחמה. דער אנגערופענער מיטגליד האט געענטפערט אז מען האט "שוין איינמאל געווינען". לויט אים ווערן "בזכותו" יערליך געשיקט שווערע מיליאנען אויפצוהאלטן דעם חינוך, און אין די לעצטע יארן האבן שווערע טויזנטער אידן אנגעהויבן עפענען די אויגן צו דער סכנה פון דער מדינה.

א דריטע ריכטונג האט אוועקגעלייגט די גאנצע קשיא פון א צווייטער זייט. לויט א מיטגליד איז די ציונות פון דעמאלט שוין "געשטארבן", אויך ביי די פרייע. די גרינדונג פון דער מדינה האט אנגעצונדן א פייער, און ווי מער צייט גייט דורך און זאכן סעטלען זיך, אלץ מער קילט עס זיך אפ, "לאו דוקא אז עס האט מיט סאטמאר". די פרייע אליין רופן עס "עידן הפוסט ציונות".

"ציונות איז ליידער קאי וקיים"

דער שטארקסטער ענטפער איז געקומען דאנערשטאג אינדערפרי, דעם 24סטן. דער שרייבער האט אנגעהויבן מיט ענוה, "במקום שאין איש איז הערינג אויך א פיש", און געזאגט אז ס'איז אים א בושה צו שרייבן. דערנאך האט ער אבער קלאר אנגעזאגט: "ציונות איז ליידער קאי וקיים!" לויט אים איז עס נישט ווייניגער געווארן ווי אמאל, נאר "פיל פיל ערגער", און "די שענסטע און דאס בעסטע (!)" זענען פארכאפט אין "גראבע" ציונות. עס טוט אים וויי צו זען ווי אידן פון היימישע קרייזן דרייען זיך ארום מיט "דעות נפסדות וכוזבות בעניני אמונה". נאך מער טוט אים וויי די אומקלארקייט וואס הערשט ביים היימישן סאטמארער ציבור וועגן דעם "דת הציונות", און דער מאנגל אין וויסן אין פארגלייך מיט וואס "א בר בי רב דחד יומא אין סאטמאר האט אמאל געוואוסט". דער וויכוח, האט ער געשריבן, איז נישט ווער האט געווינען און ווער איז גרעסער. מען רעדט דא פון "בלויזע א' ב' ענינים", און ווייל מען חזר'ט זיי נישט איבער, ווערן זיי פארגעסן, ביז זיי זעען אויס ווי "פאנאטישע מעשיות".

ער האט פארגעשלאגן א זעלבסט-פרוב. יעדער זאל אונטערזוכן זיינע געדאנקען און געפילן בשעת מלחמה אין ארץ הקודש, זיינע מיינונגען וועגן די בחירות אין דער מדינה, און זיין הנאה און קורת רוח ווען די מדינה גיט אנדערע א קלאפ. ערשט דערנאך זאל מען מסביר זיין אז עס איז מער נישטא קיין ציונות. דערביי האט ער געברענגט א ציטאט פון רבינו הקדוש זי"ע, וואס האט געזאגט ליל יום הכיפורים, "בשנות הי' בערך", מיט דער ספר תורה אין דער האנט, בזה"ל:

"א איד וואס האט א מחשבה אז די מדינה האט געטון אפילו נאר 1 גוטע זאך פאר כלל ישראל, זאג איך דא במקום קדוש מיטן ספר תורה אין האנט, אז איך וויל מיט אזא איד נישט דאווענען אינאיינעם." (עכ"ל)

זיין מסקנא איז געווען שארף. א בעל דרשן אדער משפיע וואס רעדט נישט קעגן ציונות איז פאר א היימישן סאטמארער איד פסול. מיט "קעגן ציונות" האט ער געמיינט קעגן גיוס, "חיטוטי שכבי", "התגרות באומות", "העברה על הדת" און "העברה על השבועות". "עס איז ליידער דא גענוג זאכן צו רעדן בעפאר מען רעדט קעגן ביבי'ן". דאס איז געווען א דירעקטער ענטפער צו דעם "חולם חלום" פונעם פריערדיגן פאסט. ער האט אנגעוויזן: "עיין בדברי יואל בפ' במדבר בדף ק"י ותמצא דברים ברורים", און צוגעלייגט א בילד פון דער זייט. דער נאמען פון דער בילד-טעקע זאגט אבער "פ' דברים דף קי", אזוי אז דער טעקסט און דער טעקע-נאמען שטימען נישט מיט דער פרשה, כאטשביידע זאגן דף ק"י. ער האט געענדיגט אז מען קען מאריך זיין "באריכות נפלא, אבל לא עת לזה עתה", און זיך אנטשולדיגט פאר דעם "ערבוב הדברים מרוב המהירות".

דער פאסט האט ארויסגערופן צוויי סארטן רעאקציעס. איינער האט, ספק ערנסט ספק שפאסיג, געפרעגט צי עס קומט דאן אויס אז מען טאר אויך נישט הערן קיין סאטמארער משפיעים: "וואס מעג מען הערן אויסער שובבים תורה?" אן אנדערער האט געטענה'ט אז די אידן וואס גייען צו די משפיעים האבן "קיין השגה" וואס "דת" איז. "העברת הדת – מאן דכר שמיה?" קודם דארף מען זיי לערנען ווער דער באשעפער איז און וואס אידישקייט איז, און ערשט נאכדעם קען מען ווייטער מסביר זיין. לויט אים קומט דער עולם פון די משפיעים פון א נידעריגערן אנהייב-פונקט, און א משפיע מוז אנהייבן מיט יסודות.

"מדשתקי ניחא ליה": יסודות און צימערן

אויף דער טענה אז שווייגן איז הודאה, האט א מיטגליד קורץ געשריבן אז ביי אסאך פעלער היינט איז "מדשתקי" במציאות נישט שייך. די עיקר בירור איז אבער געקומען פון א לענגערן מהלך, וואס האט צעטיילט דעם באגריף ציונות אויף סוגים און פארענדיגט מיט א חילוק. רבנים און משפיעים וואס רעדן

צום דור איבער פרצות הדור און טוען השתדלות פארן כלל, און שווייגן פון "דער פרצה הנוראה", ביי זיי "קען דאס זיין שתיקה כהודאה". אבער ביי די וואס זענען מעורר נאר אויף פריוואטע שוואכקייטן און פרטיות'דיגע נסיונות, "בלייבט א פראגע וואס דארף קלאר ווערן".

א מיטגליד האט זיך אנגעכאפט אין די לעצטע צוויי פאראגראפן ("דאס איז די נקודה") און עס אויסגעבויט מיט א משל פון רעגירונג, "להבדיל אלף אלפי הבדלות". דער פעדעראלער שטאפל באשעפטיגט זיך מיטן כלל און מיט אויסערן-אנגעלעגנהייטן, און פאררעכט נישט דעם טראפיק-לאמפ ביים קארנער. די לאקאלע מוניציפאליטעט פאררעכט סיידוואקס, אבער רעדט נישט אריין אין "מלחמות מעבר לים". אזוי האט זיך, לויט אים, במשך הדורות אויסגעשטעלט אן ענליכע טיילונג אין אידישקייט. עס זענען דא "רועי ומנהיגי ישראל" וואס זענען דא "לגדור גדר ולעמוד בפרץ", און זייערע דרשות זענען איבער יסודות הדת און פרצות הדור. און עס זענען דא מגידים און משפיעים וואס געבן זיך אפ מיטן יחיד: מיט אמונה, בטחון, השגחה פרטית און זיין פערזענליכן דורכגאנג פון א יום טוב. ווען רבינו הקדוש זי"ע האט געזאגט אז ווער עס איז מעורר אויף פרצות הדור און רעדט נישט פון ציונות, "ש"מ מדשתקי דניחא ליה", האט ער לויט דעם פירוש געמיינט די רבנים פון כלליות'דיגע נושאים. אויף א משפיע פון יחיד'ישע נסיונות "האט ער נישט געמיינט בכלל". "ועדיין יש להאריך בזה."

דער מחבר פונעם ערשטן מהלך האט צוגעשטימט און צוגעלייגט א משל פון א הויז. אינעם סאטמארער קרייז אליין זענען דא אידן וואס זענען בעיקר פארנומען מיט די יסודות וואס דער רבי האט אראפגעשטעלט. און עס זענען דא אנדערע וואס בויען אויף די יסודות "צימערן": א דיינינג רום, א ליווינג רום, א ספרים-שטוב, שלאף-שטובער. ווען איינער וויל "טשעפענען די יסודות", לאזן די לעצטערע עס באשיצן דורך די "יסודות-מבינים", ווייל דאס איז נישט זייער פאך. "והמסיד יסיד."

די יעצטיגע מיליטער-מציאות און דריי סארטן הבדלה

אין דעם היסטארישן מהלך, פון פארן קריג, נאכן חורבן, ביי דער גרינדונג און נאכדעם, האט א מיטגליד געזען א חסרון. לויט אים איז ביי דער יעצטיגער

מציאות דער ספליט געגאנגען "פיל ווייטער ווי די אידעאלאגיע פון ציוניזם". די "מעשים בפועל" פונעם מיליטער-אפאראט האבן אנגעהויבן "ארייינטרעטן אין די היימישע גאסן", און דא, טענה'ט ער, האט מען "אפגעהאקט די מעשה" און מען רעדט נישט פון די רבנים וואס שטייען מיט. אן אנדערער האט פריער געשריבן אז קרייזן שטעלן היינט אויף אפטייילונגען אין דער מיליטער און זוכן דערפאר היתרים. דער מחבר האט געענטפערט אז ער האט קלאר געשריבן אויף איינעם וואס זאגט "סוף כל סוף דארף מען האבן דאס לאנד", און קיינעם נישט אויסגעלאזט. דער ענטפערער האט ווייטער געטענה'ט אז די וואס זענען מסכים צו דער מיליטער ווערן נישט דערמאנט, און דער מחבר האט מיט ענוה'דיגער איראניע געענטפערט אז ער האט פרובירט צו פארשטיין, אבער "צוליב מיינע חטאים" נישט זוכה געווען.

פרייטאג, דעם 25סטן, האט דער זעלבער מחבר אויסגעברייטערט דעם בליק. ער האט אנגעהויבן מיט דער באמערקונג אז רביים פון משפיעים קענען האבן נאך סיבות זיך אפצוהאלטן פון א משפיע, נישט נאר ציונות. ער האט אויך באטאנט אז ווער עס איז אקטיוו מיט דער מיליטער, "איז שוין סאך ווייטער דערפון". דערנאך האט ער איבערגעגעבן וואס ער האט געהערט פון א חשוב'ן תלמיד חכם ביי א סעודת הודאה כ"א כסליו: עס זענען דא דריי סארטן הבדלה. "בין טהור לטמא" איז זייט אידן זענען א פאלק, און יעקב אבינו האט עס שוין געטון ביי זיין אייגענעם ברודער. "בין קודש לחול" איז געקומען אין שפעטערע דורות, ווען מען האט געמוזט אויפשטעלן א חומה אפילו קעגן דעם וואס איז נאר חול, כדי נישט נשפע צו ווערן. "בין קודש לקודש" איז דער רבינ'ס חידוש: ערליכע אידן מוזן זיך אפזונדערן פון אנדערע ערליכע אידן, ווייל מען ווערט נשפע פון זייערע טעותים "בעניני מחשבת שנאת הרשעים בזמנינו והרחקה מהם ומהמונם". די אידן בלייבן הייליג, אבער א הבדלה דארף זיין, "ווייל שאני מינות דמשכי".

דערביי האט ער ארויסגעברענגט א פראקטישע שוועריגקייט. מיט די זעלבע קרייזן ארבעט מען גאר נאנט אין ענינים לטובת הכלל: הצלה, שומרים, חברים, מתעסקים, אסיפות אין ווייסן הויז. "פלוצלינג" וויל מען זיי ארייינלייגן אין א קאטעגאריע ביים הערן דרשות, מוסר און השקפה. "דאס איז א טאף קאל, מיין פריינד." ער האט אויך באמערקט אז מיט די יארן האבן זיך געטוישט די פאליטיק, די מציאות, די עקאנאמיע און די נסיונות, און ער האט

אנגעוויזן אויף דער צייטונג "דער איד", וואס שרייבט כמעט יעדע וואך איבער דער "התדרדרות" ביי אנדערע קרייזן. זיין מסקנא איז געווען אז ווער עס איז די שאלה נוגע הלכה למעשה, זאל גיין צו זיין מורה דרך, וועלכער פארשטייט די תכונות הנפש פונעם שואל און די מציאות פונעם משפיע. ער האט געענדיגט מיט ר' יוחנן'ס ווארט "ייתי ולא אחמיניה". א מיטגליד האט באמערקט א סתירה: אמאל טענה'ט מען אז ציונות איז נאכן קריג געווען מער איינגעעסן ביי אנדערע, און אמאל אז זיי האבן זיך ערשט שפעטער "דערקייקלט". אן אנדערער האט געענטפערט אז די זעלבע קשיא קען מען פרעגן אויף אידישקייט בכלל, וואס איז געווען שוואכער נאכן קריג און איז היינט אויך שוואכער ווי אמאל.ביידע זענען אמת, "ווענדט זיך מיט וואס".

"אן אלטע נושא"? לייקענען און קנאות

מער ווי צוויי וואכן שפעטער, דעם 13טן אקטאבער, איז די זעלבע מחלוקת צוריקגעקומען אין א נייער פארעם. א מיטגליד האט געענטפערט אויף דער פריערדיגער בארואיגונג אז ווען א משפיע וועט רעדן ציונות, וועט מען שוין מודיע זיין. לויט אים זענען דא אזעלכע וואס וועלן נישט רעדן אפען ציונות, נאר סתם זאגן אז דאס איז אן אלטע, פארגעסענע נושא וואס האט קיין שייכות נישט מיטן היינט. ער האט עס פארגליכן מיט לייקענען היסטארישע געשעענישן: בשעת מען כאפט בחורים צום מיליטער, זאגט מען אז עס איז גארנישט מער פארהאן פון דער טומאת הציונות. דער פראבלעם, האט ער אויפגעקלערט, איז אז יענער וועט נישט קומען מיט א "טעפל השקפה פון ציונות". ער וועט נאר פארלייקענען די מציאות, און דאס איז שווער צו דערקענען.

דער ענטפער איז געקומען מיט א הבחנה. קיינער לייקנט נישט אז עס איז דא ציונות. מען לייקנט נאר אז יעדער איד וואס רעדט נישט פון ציונות צוויי מאל א טאג איז שוין א ציוני. צו פארגלייכן א יונגערמאן וואס זוכט א משפיע מיט א לייקענער פון היסטארישע געשעענישן איז לויט אים נישט קיין קנאות. ער האט געברענגט דעם שאפראנער רב, וועמען ער האט אליין אנגערופן "א קנאי": "קנאין פוגעים בו – הלכה ואין מורין כן" (תורת א' ח"ג דף יא), און אויסגעפירט אז קנאות איז נישט קיין היתר צו מאכן יעדן פאר א כופר. דער ערשטער האט צוריקגעענטפערט אז אסאך תגובות אינעם אשכול, וואס זענען

שפעטער אויסגעמעקט געווארן, האבן זיך געדרייט ארום דעם, און אז עס איז דא א היבשע צאל "מכחישי ציונות" וואס האלטן אז דאס איז אן "אלטע עקספייערד זאך ווי קאמוניזם". אויף דער באמערקונג אז רוב כלל ישראל האלט טאקע אזוי, האט ער געענטפערט אז רוב כלל ישראל האלט אזוי שוין פון תש"ח. דער חידוש, לויט אים, איז דאס וואס מען ברענגט דעם געדאנק אריין אינעם ציבור וואס האט זיך יא מתבדל געווען. א מיטגליד האט אויף דעם נאר צוריקגעשיקט א לינק צום מהלך פון די צוויי סוגים פון פריער, און געפרעגט צי מען האט עס געליינט.

אזוי האט זיך דער ווענדפונקט פונעם אשכול אויסגעלאזט אן א הכרעה. איין זייט האלט אז דער רבי הקדוש האט מיט זיין קאמף אויפגעטון אזויפיל, אז היינט איז די פראגע פון א משפיע א פראגע פון זיין תחום און פון "אביזרייהו". די אנדערע זייט האלט אז די זעלבע ציונות לעבט נאך, נאר אין א שטילערער פארעם, און אז דער ציטאט פון ליל יום הכיפורים איז נאך היינט די מאס. ביידע זייטן האבן זיך אנגערופן אויף דעם זעלבן רבי'ן, און ביידע זייטן האבן צום סוף פארוויזן צום לערנען זיינע ספרים און צו א מורה דרך.

✦ ✦ ✦

קאפיטל זיבן

בריסק און סאטמאר, און די שלש שבועות

עס זענען דא אין דעם אשכול פעדעם וואס הייבן זיך אן אלס א זייטיגע באמערקונג, און ווערן דערנאך א פולע דעבאטע. איינער פון זיי איז די פראגע צי דער בריסקער רב זצ"ל און רבינו הקדוש זי"ע זענען געשטאנען אויף איין פלאץ אין דעם ענין פון ציונות. די פראגע איז ארויפגעקומען ביי א שמועס וועגן דעם "שמד" פון דער מדינה, און האט געצויגן עטליכע טעג, פונעם 24סטן סעפטעמבער ביז נאך סוכות. פון איר זענען ארויסגעוואקסן צוויי ווייטערדיגע שמועסן: וואס רבינו הקדוש האט געהאלטן אין דעם ענין פון די שלש שבועות, און ווער פון די גדולים אין חוץ לארץ האט בימי רבינו בכלל גערעדט קעגן ציונות. דער קאפיטל ברענגט די דריי פעדעם צוזאמען, מיט די מקורות וואס די מיטגלידער האבן געברענגט, און מיט די פראגעס וואס זענען געבליבן אפן.

"איין קוגל" אדער צוויי באזונדערע יסודות

דער פונק איז געקומען פון א טענה אויף א גאנץ אנדער נושא. א מיטגליד האט געשריבן אז געוויסע קרייזן שטעלן היינט אויף אפטיילונגען אין דער ישראל'דיגער מיליטער און זוכן דערפאר היתרים. ער האט צוגעלייגט אז די גדולי ישראל פון פריערדיגע דורות האבן געזאגט אז דער ציל פון "קליפת הציונות" איז צו שאפן א מדינה אלס "כור ההיתוך" אפצושמד'ן אידן. אן אנדערער מיטגליד האט זיך אנגעכאפט אין דעם ווארט "שמד". מען זאגט אז דער ציל פון ציונות איז אפצושמד'ן, אבער אז די פראבלעם פון די גדולי ישראל מיט ציונות איז געווען שמד, "וואגן זאל זיך איינער צו זאגן". לויט אים איז דאס "די תוצאה ווען מ'מאכט איין קוגל פון בריסק מיט סאטמאר. ביידע זענען געווען קעגן ציונות, אבער פון אן אנדערע ענגעל."

א דריטער מיטגליד האט גלייך אפגעפרעגט: "גראדע נישט ריכטיג. בריסק רב האט געהאט די זעלבע שטעלונג ווי סאטמאר." פון דעמאלט אן האבן זיך די

צוויי שטעלונגען אויסגעשטעלט קעגן איינאנדער, און דער וויכוח איז צוריקגעקומען עטליכע מאל במשך די טעג.

דער מיטגליד וואס האלט אז די יסודות זענען אנדערש האט ערשט געפרעגט פון וואנען דער אנדערער ווייסט די שיטה פונעם בריסקער רב. אויף א שפאסיגן אופן האט ער פארגעשלאגן אז די ידיעות קומען אפשר פון קינסטליכער אינטעליגענץ. דער צווייטער האט געענטפערט: "פשוט וברור וואס איך שרייב. ואדרבה, שרייב מיט וואס ער האט געהאלטן אנדערש." דערמיט האט ער אריבערגעווארפן די ארבעט פון ראיה: ווער עס זאגט אז עס איז דא א חילוק, זאל אים ברענגען.

דער ערשטער האט געענטפערט מיט א מעטא-באמערקונג: דער פארום לאזט נישט שרייבן קעגן סאטמאר, און אוודאי נישט קעגן ספר ויואל משה, דעריבער קען ער נישט אלעס אויסשרייבן. ער האט פארגעשלאגן מען זאל "רעדן מיט א בריסקער איבער ספר ויואל משה, און דערנאך צוריקקומען". אבער אין איין זאץ האט ער יא פארמולירט וואס ער זעט אלס דעם עיקר חילוק. ביי בריסק איז דער עיקר פראבלעם פון דער מדינה געווען אז די פירער זענען פורקי עול און כופרים. ער האט געברענגט "דאס באקאנטע ווארט" אז ווייל זיי ווילן אפשמד'ן כלל ישראל, דארפן זיי א מדינה. לויט זיין פארשטאנד איז דאס אן אנדער יסוד ווי דער יסוד אין ויואל משה. דארט, ווי עס ווערט אין אנדערע ערטער אינעם אשכול מסביר, איז די עצם מדינה, אפילו מיט פרומע פירער, א מרידה בגזירת הגלות און א דחיקת הקץ. שפעטער האט ער צוגעלייגט אז "די אייניקלעך און תלמידים" פונעם בריסקער רב זאגן אנדערש ווי די וואס גלייכן אים צו רבינו, און געפרעגט צי דער אנדערער האט אמאל גערעדט מיט איינעם פון זיי.

די באזוכן, "דער איד", און א סיבה פאר שרייבן ויואל משה

די אנדערע זייט האט זיך געשטיצט אויף פאקטן וואס זי האט דערציילט אלס באקאנט. ווער עס האט געלערנט וועגן דעם בריסקער רב פון דער צייטונג "דער איד" און ענליכע מקורות, האט מען געשריבן, ווייסט אז ער איז געווען "ממש אויף איין פעיזש" מיט רבינו הקדוש. רבינו איז עטליכע מאל געווען

ביי אים צו באזוך. מען האט דורכגעשמועסט די אלע ענינים, און ער איז געווען "איינשטימיג מיט אים 100 פראצענט".

דערצו האט דער מיטגליד צוגעלייגט א היסטארישע באמערקונג. לויט אים איז איינע פון די סיבות פארוואס רבינו הקדוש האט געוואלט שרייבן און פארשפרייטן ספר ויואל משה געווען די "אויסגעזויגענע מימראות" אויפן בריסקער רב, וואס האבן אנגעהויבן צו שפראצן נאך זיין פטירה. בשעת זיין לעבן האט מען קלאר געוואוסט וואס ער האלט. רבינו האט דעמאלט געזאגט, אזוי ווי עס ווערט דערציילט, אז מען מוז אלעס האבן בכתב, "אז נישט וועט מען נאך פארשפרייטן שקרים בשמי אויכט". דער פאסט ברענגט נישט קיין געשריבענעם מקור פאר די מעשיות. זיי ווערן דערציילט ווי דבר ידוע.

ווען דער אנדערער האט געפרעגט צי ער האט גערעדט מיט אייניקלעך אדער תלמידים, האט ער געענטפערט: "תלמידים יא, אייניקלעך נישט", און נאך דערצו מיט מענטשן וואס האבן מיטגעהאלטן די שמועסן צווישן דעם בריסקער רב און רבינו. ער האט צוגעלייגט א קריטיק אויף דער אנדערער זייט: "דו שרייבסט וועגן עיקר און טפל, גארנישט וואס ער איז געווען מחולק." דאס הייסט, צו זאגן אז ביי איינעם איז דער עיקר די כפירה פון די פירער און ביים אנדערן די עצם מדינה, איז נאך נישט קיין מחלוקת.

היכל שלמה, בחירות, און א מיטל-שטעלונג

דער ערשטער מיטגליד האט געענטפערט אז ער האט שוין קלאר געשריבן וואס דער חילוק איז, "דאס איז די א'-ב'". ער האט אבער נאכגעגעבן מיט קאנקרעטע פונקטן, און דאס איז דער טייל פונעם וויכוח וואס האט ארויסגעברענגט די מערסטע אינפארמאציע. ער האט געפרעגט: וואס האט מען געהערט פון די תלמידים בנוגע שלש שבועות? האט דער בריסקער רב געהאלטן אז חברי כנסת זענען עובר אויף יהרג ואל יעבור?

שפעטער האט ער זיך אליין מסביר געווען. דער בריסקער רב, לויט אים, האט קיינמאל נישט דערמאנט שלש שבועות אלס א נושא בכלל. ביי אים איז דאס געווען א מינדערוויכטיגער פרט אין דער "מרידה במלכות שמים פון אן אפאראט פון פורקי עול". ביי אים איז "היכל שלמה געווען אסאך א גרעסערע פרצה ווי די מיליטער". און לגבי בחירות "האט ער קלאר נישט געהאלטן ווי

דער סאטמארער רב". ער האט נישט געהאלטן אז עס איז דא התחברות לרשעים אדער סיי וועלכער איסור. ער האט נאר נישט געטראסט די חברי כנסת, "כדרכו בקודש". אין דעם בלאק איז נישט געקומען קיין ענטפער אויף די ספעציפישע פונקטן פון דער אנדערער זייט.

אין מיטן פונעם וויכוח האט א מיטגליד פארגעלייגט א מער אויסגעגלייכטע שטעלונג. ער האט ערשט דערמאנט אז שוין פריער האט מען געזאגט, אויף א געוויסער הסכמה פונעם בריסקער רב, אז "עס איז א שווערער בריסקער רב". דערנאך האט ער באטאנט אז רבינו הקדוש האט געהאט א מורא'דיגן דרך ארץ פאר יעדן תלמיד חכם און ערליכן איד, אפילו ווען זייערע שיטות האבן נישט געשטימט מיט זיין דעת תורה. ער האט אבער נישט געוואלט אז זיינע אינגעלייט זאלן זיך דרייען ביי אזעלכע. און דער עיקר פראבלעם וואס רבינו האט געהאט מיט דער מדינה, לויט אים, איז געווען "דער חלק האמונה שבו": אז מען נעמט דעם אייגענעם גורל אין די הענט אנשטאט צו ווארטן אויף משיח. "עס איז נישט געווען מיין פארטיי קעגן זייער, נאר די אמונה טהורה האט געברענט אין אים."

רבינו'ס שיטה אין שלש שבועות

פונעם בריסק-שמועס האט זיך אפגעצווייגט א באזונדערע פראגע. אויף דער טענה אז דער בריסקער רב האט קיינמאל נישט גערעדט פון שלש שבועות, האט א מיטגליד קורץ באמערקט: "אז דער סאטמארער רב האט געהאלטן אז די שלש שבועות זענען נישט להלכה, ווייסטו יא?" ער האט מסביר געווען אז אויך רבינו הקדוש האט געהאלטן אז די שלש שבועות זענען נישט מחייב אלס שבועה, נאר זיי שטייען דארט "אלס דער עונש אויף שבועות".

א צווייטער מיטגליד, וואס האט זיך פארגעשטעלט אלס נישט קיין סאטמארער, האט געשטעלט א קשיא. "אינטערעסאנט אז מ'באקומט אזעלכע עונשים אויף א שבועה וואס איז בכלל נישט מחייב." ער האט, ווי ער שרייבט, שנעל דורכגעבליקט די הקדמה פון ויואל משה, און דארט עטליכע מאל געזען דעם לשון "עון העברת שלש שבועות". "'עון' איז נישט עפעס וואס איז מחייב?"

א מיטגליד האט געענטפערט מיט א קורצער פראגע: "חטא הידוע באונס א"צ כפרה?" דאס הייסט, אויך אויף א חטא באונס ברויכט מען כפרה, און דעריבער קען מען ניצן דעם לשון "עון" אויך ווען עס איז נישט קיין גדר פון חיוב שבועה. אן אנדערער מיטגליד האט אנגעוויזן אויף א מראה מקום: "קוק אריין אין ויואל משה, מאמר שלש שבועות, סימן לו און לז." ער האט פארגעשלאגן מען זאל נישט נעמען קיין שטעלונג אין דעת רבינו איידער מען לערנט דורך זיין הייליגן ספר. דער פרעגער האט געענטפערט אז ער האט שוין מער ווי איינמאל דורכגעלערנט דעם ספר, אפשר געדענקט ער נישט גוט, און געבעטן מען זאל ענטפערן צום עצם ענין און נישט נאר אנווייזן אויף א סימן.

דער ענטפער איז געקומען אין א פאסט וואס האט אויסגעשטעלט, ווי דער שרייבער האט עס אנגערופן, רבינו'ס שיטה "אין א נאטשעל", אין פיר פונקטן:

- דער ציוניסטישער געדאנק, אז מען קען נעמען דעם גורל אין די אייגענע הענט, איז מינות ואפיקורסות. דער אייבערשטער פירט די וועלט, בפרט מיט גלות. ער אליין האט אונז אריינגעשטעלט, און נאר ער קען אונז ארויסנעמען. יעדער געדאנק אז מיר קענען נעמען דעם גורל אין די הענט, אדער אז מיר מוזן ארויסהעלפן דערצו, איז כפירה בהשגחתו יתברך.
- די שלש שבועות האבן נישט קיין הלכה'דיגן תוקף פון שבועות. זיי זענען דארט צו מעניש זיין די אידן וואס זענען עובר דערויף, מיטן עונש אויף שבועות.
- דערפאר זאגט דער מהר"ל אז מען מוז זיך מוסר נפש זיין, כאטש מיר טרעפן נישט קיין חיוב מסירות נפש אויף עובר זיין א שבועה. דאס ווייל די שבועה איז נאר אלס עונש, און דער עצם איסור איז כפירה.
- דערפאר זענען די בני אפרים נענש געווארן, כאטש עס איז נאך געווען פאר די שבועה, ווייל זיי זענען עובר געווען אויף דעם איסור פון כפירה.

לויט דעם קיצור פאלט אוועק די קשיא פון "עון": דער עון איז די כפירה, און די שבועה איז דער לבוש פונעם עונש. עס איז אויך דא א זייטיגער ויכוח צי דער גאנצער שמועס געהערט בכלל אין דעם אשכול. א מיטגליד האט געשריבן אז דער אשכול איז פאר אידן ביי וועמען די מדינה און איר מיליטער זענען "איין גרויס טרייף פסול", און די שאלה צי די שלש שבועות זענען

להלכה געהערט אין אן עקסטערן אשכול. דער אנדערער האט ערקלערט אז ער האט נאר געוואלט וויסן צי דער מיטגליד וואס "ווייסט וואס דער בריסקער רב האט געהאלטן" ווייסט אויך וואס רבינו האט געהאלטן. אן אנדערער מיטגליד האט אנגעוויזן אויף אן אשכול וועגן רבינו'ס דברים וואס ער האט מיט זעכציג יאר צוריק פאראויסגעזען וועגן פליגערס און טעראר-אטאקעס: https://www.ivelt.com/forum/viewtopic.php?t=84106. לויט אים האבן דארט זיינע תלמידים א פלאץ אויסצושמועסן זיין דעת.

ווער האט גערעדט קעגן ציונות בימי רבינו?

א וואך שפעטער, דעם 13טן אקטאבער, האט א מיטגליד געשטעלט וואס ער האט אנגערופן א "פרק היסטאריע". ער האט געפרעגט וועלכער רב, רבי, משפיע, גדול, תלמיד חכם, מוסר-זאגער אדער מגיד בימי רבינו האט גערעדט קעגן ציונות, חוץ ביי דעמאנסטראציעס, און ווי אפט. ער האט געבעטן מען זאל גיין לויט ערטער: וויליאמסבורג, בארא פארק, מאנסי, פלעטבוש, ניו יארק סטעיט, אמעריקע, קאנאדע, זיד-אמעריקע, אייראפע, אפריקע, אזיע און אויסטראליע, און ארץ ישראל דערווייל איבערלאזן. ער אליין האט געגעבן איין נאמען: ר' אביגדור מיללער ז"ל, וואס האט גערעדט אויף ענגליש, און בעיקר קעגן דער כופר'ישער ציונות, נישט קעגן רעליגיעזן ציוניזם.

זיין סיבה האט ער שפעטער מסביר געווען. כדי צו שפעקולירן וואס דעת רבינו וואלט געווען היינט, איז וויכטיג צו וויסן ווי דער מצב איז געווען דעמאלט. דערצו האט ער באמערקט אז רבינו הקדוש האט ביי קיין איין פתיחה פאר די בחורים נישט גערעדט פון ציונות. ביים "חיזוק לאברכים" מיינט ער אויך אז נישט, אבער דערין איז ער נישט זיכער. ער האט געפרעגט צי עטליכע פון די גדולי הרבנים פון יענעם דור האבן גערעדט פון דעם נושא שבתות און ימים טובים, ער האט דערמאנט אסאך פון די אונגארישע רבנים אין אמעריקע, דעם וויזשניצער רבי פון מאנסי, און די רבנים אין לאנדאן, אנטווערפן און מאנטריאל. אן אנדערער מיטגליד האט געענטפערט אז דער אשכול איז בנוגע רבינו'ס מיינונג, און די מיינונגען פון די אנדערע רבנים זצ"ל זענען אים נישט באקאנט. מער איז אויף דער פראגע נישט געענטפערט געווארן.

אין דער זעלבער צייט האט א מיטגליד אנגעוויזן אויף א פאקט וואס איז לויט אים אינטערעסאנט. רבינו זצ"ל האט גענומען דעם בעל מנחת יצחק זצ"ל פאר ראב"ד, כאטש ער איז "בשעתו" נישט געווען אזוי ריין מיט דער חומת ההתבדלות. דערפון האט ער ארויסגענומען אז "יש ויש", און אז סתם צו זאגן אויף יעדן וואס איז נישט קיין "דורכגעווייקטער" תלמיד פונעם רבי'ן אז מען מעג אים נישט הערן, איז נישט קיין ריכטיגער מהלך.

אזוי זענען די דריי פעדעם געבליבן אן א הכרעה. ווענן בריסק שטייען קענן איינאנדער צוויי עדות'ן: איינע וואס דערציילט פון שמועסן און הסכמה פון הונדערט פראצענט, און איינע וואס ווייזט אויף די תלמידים, אויף היכל שלמה און אויף די בחירות. וועגן די שלש שבועות האט מען ארויסגעשטעלט א קלארן קיצור מיט מראה מקומות אין ויואל משה, וואס מיטגלידער פון אינעווייניג און פון אינדרויסן קענען אליין נאכקוקן. און די היסטארישע פראגע ווער האט גערעדט אין יענע יארן בלייבט ליגן ווי א פארבעטונג פאר די וואס געדענקען.

✦ ✦ ✦

קאפיטל אכט

מוסדות, חינוך און חודש תשרי

ווען מען פרעגט צי א סאטמארער איד מעג הערן א משפיע פון אנדערע קרייזן, קומט מען גיך צו א פראקטישער פראגע: וואס איז מיט דער שטוב, מיט די קינדער, און מיט דער קהילה? אין דעם קאפיטל ברענגען מיר צוזאם עטליכע פעדעם וואס האבן זיך געצויגן דורכן גאנצן אשכול: א מעשה פון רבינו הקדוש זי"ע וועגן לערנביכער, א קשיא וועגן חינוך און מוסדות, א פארגלייך מיט אנדערע חסידות'ן, און א לענגערע שמועס איבער חודש תשרי ביי די אדמורי"ם שליט"א. דערצו קומען צוויי זייטיגע וויכוחים, איינער וועגן כוללים און איינער וועגן דעם פארום אליין.

די מעשה מיט די לובאוויטשער ביכער

דעם 23סטן סעפטעמבער, דעם ערשטן טאג פונעם אשכול, האט א מיטגליד דערציילט א מעשה וואס ער האט געהערט פון ר' בנימין הערש בערקאוויטש. אין סאטמאר "פלעגט מען ניצן די אידישע ביכער פון לובאוויטש אין מיידל סקול". בשנת תשכ"ז, ווען לובאוויטש "האט זיך גערוקט מער צו דער אנדערער זייט בנוגע שטחים, ציונות וכו'", האט רבינו הקדוש געלאזט וויסן פאר ר' בנימין הערש אז מען זאל אויפהערן ניצן זייערע ביכער. אנשטאט דעם זאל מען מאכן אייגענע ביכער (הוצאת ספרים).

דער מיטגליד האט פון דער מעשה געצויגן א פארזיכטיגע מסקנא: "לכאורה" קען מען דן זיין אז אויב איינער איז אפן פארכאפט אין ציונות, זאלן קינדער נישט לערנען זיינע ביכער, און גיין צו א משפיע וואס איז נוטה לציונות איז "שוין א תולדה" דערפון. ער האט אבער צוגעלייגט א הסתייגות: אין חינוך הילדים האט מען מער מקפיד געווען אז עס זאל זיין ריין. די מעשה איז דעריבער נישט קיין דירעקטער פסק אויף משפיעים פאר ערוואקסענע. זי ווייזט נאר ווי ווייט רבינו איז געגאנגען ביים היטן די ריינקייט ביי קינדער.

אין דעם זעלבן פאסט האט ער פארגעשטעלט א מהלך וואס איז שפעטער אסאך ציטירט געווארן. לויט אים איז דא אין סאטמאר "א רוח פון עקסטרעמיזם", אדער שווארץ אדער ווייס, "נישטא קיין גרוי". אז מען האלט פון א משפיע, ווערט ער גלייך "די סאמע העכסטע פון שטייסל", און אז מען וויל אים פסל'ן, ווערט ער אנגערופן מיט די שווערסטע היסטארישע באצייכענונגען. א משפיע וואס זאגט גוטע דרשות און וואס מענטשן ווערן נתעלה ביי אים איז "הערליך שיין, כה לחי". די פראבלעם הייבט זיך אן ווען ער "מוז שוין עפענען א שול", זאגן כל נדרי און תקיעות שופר דרשות, און ווערן "א דעת תורה אין א הנהגה". אויף דעם האט ער געשריבן: "העלא! סטאפ!" לויט זיין אנאליז וועקט דאס ארויפטראגן דעם משפיע אויף אן אומפאסיגן "סטעידזש" ביי דער אנדערער זייט דעם "ויצעקו" אז רבינו האט נישט געלאזט משפיעים מיט ציונות. ער האט עס אליין אנגערופן "אביסל מחשבה'דיג, ויש להעמיק בזה טובא".

"פארוואס שיקסטו נאך דיינע קינדער?"

א פאר טעג שפעטער, דעם 28סטן סעפטעמבער, האט אן אנדערער מיטגליד געענטפערט אויף יענעם מהלך. ער האט מסכים געווען וועגן דעם עקסטרעמיזם פון די וואס פסל'ן, אבער געפרעגט: פארוואס זאל דער וואס ווערט מחוזק ביי איינעם נישט גיין צו א שבת "וואו ער נעמט זיין חיות א גאנץ יאר"? פארוואס זאל ער נישט הערן די תקיעת שופר דרשה פון דעם ביי וועמען ער שטייגט? וואס איז עקסטרעם דערביי?

דערויף איז געקומען א שארפע קשיא פון א דריטן מיטגליד. אויב אזוי, פארוואס שיקט מען נאך די קינדער אין די סאטמארער מוסדות? פארוואס וויל מען נישט מוסדות "מיט דעם חינוך פון וואו דו שטייגסט א גאנץ יאר"? לויט אים איז דאס אן אלטע קשיא: פארוואס עפענען די משפיעים נישט אייגענע מוסדות און ישיבות לויט זייער שיטה? פארוואס מוזן די חסידות'ן האלטן קינדער פון אנדערע שיטות? ער האט צוגעלייגט א טענה וואס האט זיך שפעטער געצויגן ווייטער: "אויסער סאטמאר" האט יעדע חסידות, סיי אין אמעריקע און סיי אין ארץ ישראל, ארויסגעשיקט קינדער און אנגעשטעלטע וואס באלאנגען צו אנדערע שיטות. סאטמאר איז "די איינציגסטע ליבעראלע

חסידות אין דעם הינזיכט". לויט אים איז נישט קאנסעקווענט צו האלטן אז די חסידות האט "פעילד" און דאך ווייטער שיקן די קינדער אין אירע מוסדות.

די ענטפערס זענען געקומען פון עטליכע זייטן. איינער האט געפרעגט וואספארא "שיטות" דער משפיע האט בכלל, סיידן מען מיינט אז רעדן פון אמונה און בטחון איז זיין באזונדערע שיטה, "און דער רבי ז"ל האט טאקע נישט געהאלטן דערפון?" דער מיטגליד צו וועמען די קשיא איז געווען געווענדעט האט געבעטן מען זאל "נידערן דעם טאן", און ערקלערט: ער האט קיינמאל נישט געזאגט אז זיין חסידות איז דורכגעפאלן, אדער אז ער האט נישט באקומען א געהעריגן חינוך. "איך גיי וואו איך פיל אז איך קען יעצט שטייגן. וואו קומט אריין היפאקריט?"

אן ענליכע שטים האט מען געהערט דעם 29סטן סעפטעמבער. א מיטגליד האט געפרעגט: "ווער האט איינגערעדט דעם עולם אז חסידות מוז קומען הונדערט פראצענט?" ער שיקט קיין סאטמאר ווייל ער האט ליב זייער חינוך, "און אביסל חיזוק שעפ איך פון ערגעץ אנדערש". ווען דער משפיע רעדט אויף דעם רבי'ן, פארשטייט ער אז "מ'קען נישט טאנצן אויף צוויי חתונות". אבער אן דעם, "מה כל הרעש?" זיין משל: ער גלייכט נישט די תפלות ימים נוראים אין קרית יואל. איז ער דערפאר שוין נישט פון דער קהלה? מוז ער "אלעס פלוצלינג ליב האבן"?

א צווייטער מיטגליד האט זיך באשריבן אלס "א פייערדיגער סאטמארער חסיד" וואס וויל דעם סאטמארער חינוך פאר זיינע קינדער. ער הערט אבער אויך חובת הלבבות שיעורים און "הכנה לימים טובים" פון א משפיע פון אנדערע קרייזן, און ער האט "שטארק חשק" מיטצוהאלטן שבתים ביי אים. "פיל מי אין פליז, וואו בין איך ראנג?"

"ליבעראל" און די מעשה פון ראש השנה

די טענה אז סאטמאר איז "ליבעראל" לגבי מוסדות איז אויסגעשמועסט געווארן פוןביידע זייטן. דעם 29סטן סעפטעמבער האט א מיטגליד באשריבן ווי עס זעט אויס, לויט אים, אין יעדע חסידות אויסער סאטמאר. ווען מען הערט נאך ראש השנה אז איינער איז אוועקגעפארן פונעם רבי'ן צו א משפיע מיט דער גאנצער משפחה, ווערן די קינדער ארויסגעשיקט פון די מוסדות אן

א ווארענונג, און אן אנגעשטעלטער פארלירט זיין פאסטן. "און ס'איז מיט רעכט", האט ער געשריבן. ער האט באשריבן דעם קלאס אין חדר א טאג נאך ראש השנה: די קינדער פון די חסידים דערציילן ווי צוגעשטופט זיי זענען געזעסן אין בית המדרש, ווי זיי האבן געהערט דעם רבי'נס קול ביים דאווענען און געכאפט שיריים ביים טיש. דאס אנדערע אינגל, וואס האט פארבראכט ראש השנה "אין קאנטרי" ביי א קומזיץ, לאכט פון זיי. "It just doesn't make sense."

די רעאקציעס זענען געווען פארשידן. איינער האט געשריבן מיט איראניע "ואשרי פאר סאטמאר" וואס פירט זיך נישט אזוי. אנדערע האבן געפרעגט וואס א סאטמארער זאל טון מיט דער אינפארמאציע לגבי זיין אייגענער עבודת השם. א מיטגליד האט אנגעוויזן אויף א סתירה: דער אינגל פונעם "קאנטרי" איז דווקא "די ערלויבטע און כמעט מעין-סטרים", בשעת דער אינגל וואס פארט מיט זיין טאטן צו אן ערליכן משפיע ווערט דא אראפגעריסן. איינער האט צוגעלייגט א פאל: וואס אויב דער טאטע איז געפארן קיין אומן, ווייל ער האט א קשר מיט רבי נחמן, און געדאוונט א דערהויבן דאווענען? אן אנדערער האט געטענה'ט אז ווי עס איז אין סאטמאר דארף זיין "איבעראל": "יעדער איד מעג און זאל גיין וואו ער שפירט אז ס'איז זיין תכלית", און מען מעג באלאנגען צו א קהילה און דאך "נאשן" חיזוק און דרכים בעבודת השם. דער וואס האט אויפגעהויבן די קשיא פון "הונדערט פראצענט" האט אבער צוגעגעבן אז מען האט "פארדרייט אידישקייט פאר א קולטור". פאר סאטמאר האט ער געזאגט "אשרי חלקם" וואס זיי ווייסן אז "לא זו הדרך ולא זו העיר".

א טיפערן יסוד האט א מיטגליד ארויסגעברענגט דעם 30סטן סעפטעמבער. לויט אים האט רבינו הקדוש מייסד געווען זיינע מוסדות אזוי אז אידן וואס ווילן אן ערליך חינוך פאר זייערע קינדער זאלן קענען אהינשיקן, אפגעזען צי זיי האלטן זיך פאר סאטמארער חסידים. דאס איז אנדערש ווי אנדערע חסידות'ן, וועמענס מוסדות האבן דעם ציל צו בויען די אייגענע חסידות. לויט דעם מהלך איז די "ליבעראלקייט" נישט קיין שוואכקייט אדער אן אויסנאם. זי איז א חלק פונעם יסוד פון רבינו'ס מוסדות. אויף דער באשרייבונג פון ארויסשיקן קינדער אין אנדערע חסידות'ן האט אן אנדערער מיטגליד שארף

געענטפערט אז "לא היה ולא נברא". דער ויכוח וועגן די פאקטן איז געבליבן אפן.

חודש תשרי ביי די אדמורי"ם שליט"א

א באזונדערער פאדעם, וואס האט זיך אנגעהויבן דעם 28סטן סעפטעמבער אין מיטן ימים טובים, האט זיך געדרייט ארום חודש תשרי. א מיטגליד האט באשריבן "א סאטמאר'ער אינגערמאן" וואס האלט מיט אלול און תשרי, אנגעהויבן מיטן געזעגענען זיך ביים רבי'ן שליט"א ביז נאך שמחת תורה. ער האט אויסגערעכנט: שלש סעודות תורות אין אלול, תקיעות שופר דרשות, כל נדרי דרשה, שבת שובה דרשה, "הערליכע טישן מיט שיינע תורות, דרושים, חיזוק, געווייקט מיט דביקות'דיגע ניגונים", דעם מוצאי יום כיפור טיש "מלא שמחה", חול המועד טישן, ליל הושענא רבה, הושענא רבה דרשות "וואס וואשט אויס נשמות", און הקפות-תורות "מלא חיזוק והתרוממות". לויט אים לעבן "טויזנטער אזעלכע סאטמאר'ע אידן" דאס מיט, און אזא איד "האט א בוסט פארן יאר, אפילו אין יאר תשפ"ז". אויב איינער וויל אויפן וועג צו חול המועד הערן א דרשה פון א משפיע פון אינדרויסן, "כל הכבוד".

די ענטפערס האבן אויפגעהויבן צוויי פראגעס. די ערשטע איז געווען וועגן דער פארנעם. א מיטגליד האט געשריבן אז סאטמאר איז "ריזיג גרויס", טויזנטער האלטן נישט מיט רוב מעמדים, און טויזנטער טרעטן נישט איבער די שוועל אפילו איין מאל במשך אלול און תשרי. "בלייבט איבער א ריזיגער עולם פאר די משפיעים למיניהם." דאס האט געברענגט צו צוויי פארקערטע פארמולירונגען. איינער האט געענטפערט: "דאס איז נישט דער תירוץ, נאר די קשיא. פארוואס טאקע גייען זיי נישט?" אן אנדערער האט די פראגע איבערגעדרייט: "אדער אפשר דארף זיך די קהילה אליין פרעגן די קשיא, פארוואס די אינגעלייט קומען נישט." דער ערשטער האט צוגעלייגט אז אנדערע ווונדערן זיך פונקט פארקערט אויף די וואס גייען יא, "על טעם וריח אין להתווכח".

א מיטגליד האט אויך פארגליכן דעם היינטיגן שלש סעודות אין כמעט אלע שולן, וואו מען טיילט אויס קונטרסים און דער שול-עלטסטער ליינט פאר, מיט "תשכ"ב אין אלטן ביהמ"ד". דער ענטפער איז געווען אז ווער עס וואוינט

אין דער שטאט פון זיין רבי'ן קען דאך גיין אהין, און אז אין וויליאמסבורג אליין זענען דא עטליכע רבנים און משפיעים וואס "זענען משפיע, מחזק, מעורר", "יעדער מיט זיין קנייטש". קורץ האט מען צוגעגעבן: "ווענדט זיך וועלכע סאטמאר."

די צווייטע פראגע איז געווען וועגן דעם סארט רייד. א מיטגליד האט געטענה'ט "טענו חיטים והודה לו בשעורים". ביי די אדמורי"ם הערט מען "זייער שיינע רבי'שע דרשות", אבער: "צונעמען א נושא, א מדה, א יום טוב וכדומה, האסט מיר איין אזא דרשה פון זיי?" ער האט באטאנט אז זיי דארפן טאקע נישט האלטן אזעלכע דרשות, "עס איז נישט זייער דזשאב", אבער אסאך מענטשן "זוכן עס מיט לעכט". דערפאר דארף א גרויסער ציבור, אפילו די וואס האלטן מיט תשרי ביי די אדמורי"ם, אויך שיעורים אויף א נושא. דער ערשטער מיטגליד האט געענטפערט "איך בין מיט דיר הונדערט פראצענט". ער האט ערקלערט אז ער האט נאר גערעדט קעגן דעם וואס גייט דורך תשרי אין א לאקאלע שול און באשולדיגט זיין חסידות "אז זינט תשכ"ב איז גארנישט דא". דעם חלק פון ציונות, האט ער באטאנט, "רעד איך נישט אריין". ער האט אבער געשלאסן מיט א ווארט וואס פירט צוריק צו די מוסדות: אויב מען וויל קרוינען א משפיע פאר א מנהיג, "דאן זע אז זיי זאלן עפענען מוסדות", ווייל די קהילה און אירע מוסדות "זענען דיר גארנישט שולדיג".

די כולל-וויכוח, און רייד וועגן דעם פארום

אינמיטן די שמועסן האט זיך אנגעצונדן א זייטיגער ויכוח איבער כוללים, וואס איז געדינט אלס א ביישפיל פאר דער פראגע ווי ווייט מען מעג טוישן פון אמאל. א מיטגליד האט געשריבן אז ביידע זייטן האלטן לכאורה אז "געוויסע זאכן מעג מען טוישן", ווייל כולל, וואס רבינו האט לויט אים "בפירוש נישט געהאלטן דערפון", איז היינט "א דבר פשוט בייביידע סאטמארס". אן אנדערער האט רעאגירט מיט איראניע צי ער איז היינט געוואויר געווארן אז די רביים שליט"א האבן מייסד געווען די כוללים. דער ערשטער האט מסביר געווען: רבינו האט געעפנט כוללים "כדאי מען זאל נישט גיין אין דער פרעמד", אבער ער האט געשטופט דעם עולם צו גיין ארבעטן, בשעת היינט שטופט מען צו אנהייבן אין כולל. דער צווייטער האט

גענטפערט אז נישט יעדן, נאר דעם וואס באלאנגט אין כולל. דער ערשטער האט צוריקגעענטפערט אז דער "סיסטעם" איז אבער כולל ביי ביידע. דער ויכוח האט זיך פארענדיגט מיט דער פראגע צי דער שרייבער רעדט "פון ידיעה פון אינעווייניג". א שפעטערער פאסט האט צוריקגעברענגט דעם עיקר, "סאקמיר רב האט דאס געעפנט כדי מען זאל נישט גיין אין דער פרעמד", און מיט א שטיקל איראניע געדאנקט "פארן אזוי קלאר ענטפערן די פראגע פון דעם שנירל".

צום סוף זענען דא געווען עטליכע רייד וועגן דעם פארום אליין. א מיטגליד האט מיט סאטירע באמערקט אז יונגעלייט "טאנצן מה יפית" אויף דער אינטערנעט, וואס לויט אים איז "גע'אסרט שלא לצורך פרנסה", בשעת זיי טענה'ן וואס זייער רבי'ס שיטה איז געווען. דער ענטפער איז געווען אז דער פארום איז "געעפנט דורך ביידע סאטמארע פילטערס און אלע אנדערע פילטערס", אז דא קענען אינגעלייט "רואיגערהייט זאגן זייער מיינונג", און אז "מען דארף נישט פאסטן פ"ד תעניתים פארדעם". אן אנדערער האט די זעלבע טענה איבערגעדרייט אויף די וואס זאגן אז אנדערע שטימען נישט מיט רבינו'ס שיטה קעגן ציונות. אין א צווייטן ויכוח, וועגן בריסק און סאטמאר, האט א מיטגליד דערמאנט אז דער פארום לאזט נישט שרייבן קעגן סאטמאר און אוודאי נישט קעגן ויואל משה, און דערפאר "קען ער נישט אלעס שרייבן". די באמערקונג ווייזט אויף די גרעניצן אין וועלכע דער גאנצער אשכול איז געפירט געווארן.

אויב מען קוקט אויף דעם גאנצן פאדעם צוזאמען, זעט מען צוויי בילדער וואס שטייען נעבן איינאנדער. לויט דעם ערשטן איז די שטוב, די קינדער און די מוסדות א טייל פון א גאנצקייט, און ווער עס נעמט חיות פון אנדערש-ווו דארף זיך פרעגן צי ער איז קאנסעקווענט. לויט דעם צווייטן איז מעגליך צו זיין א פולער סאטמארער איד, שיקן די קינדער אין די קהילה'ס מוסדות, מיטהאלטן תשרי אדער כאטש א טייל דערפון, און דאך נעמען צוגאב-חיזוק פון א משפיע, ווי רבינו'ס מוסדות זענען פון אנהייב אן געגרינדעט געווארן פאר אלע ערליכע אידן. דער אשכול האט נישט אפגעשלאסן צווישן די צוויי בילדער. ער האט אבער קלאר געמאכט אז ביידע זייטן רופן זיך אן אויף דער זעלבער מסורה און אויף דעם זעלבן רצון: אז די קינדער זאלן אויפוואקסן ערליך, און אז די עלטערן זאלן נישט פארבלייבן "אויסגעטריקנט".

✦ ✦ ✦

קאפיטל ניין

שפראך, ווידעא און דער "פיס-דאקטער" משל

ווען מען לייענט דעם אשכול, באמערקט מען אז אסאך פון די ענטפערס האבן ווייניגער צו טון מיט ציונות און מער מיט א פשוטער מענטשליכער שאלה: פארוואס פילן זיך אזויפיל יונגעלייט אנגעצויגן צו א געוויסן סארט רעדנער? איז דאס ווייל דער רעדנער איז גרינג צו טרעפן אויף ווידעא און אויפן טעלעפאן? איז עס ווייל ער רעדט אן אנדער שפראך, וואס טייטשט אויס דעם יום טוב "פון אונטן ארויף"? אדער פשוט ווייל ער רעדט צו דער נפש פון א איד וואס ליידט? אין די לעצטע טעג פון סעפטעמבער, און ווידער אין די ערשטע טעג פון אקטאבער, איז די שמועס אריינגעגאנגען אין די דאזיגע שאלות. דערביי איז געבוירן געווארן א משל וואס איז געבליבן אויפן טיש ביזן סוף: דער משל פונעם פיס-דאקטער.

ווידעא, אנליין-צוטריט און דער קמצן מיט דער פיש

דעם 30סטן סעפטעמבער האט א מיטגליד געשריבן אן אפענע באמערקונג. ווען די היימישע משפיעים וואלטן געווען אויף ווידעא, אדער כאטש מער צוגענגליך אנליין, וואלטן זיי געהאט טויזנטער מער צוהערער. "א גרויס חלק" פארוואס ער אליין הערט כמעט נאר "דרויסנדיגע", האט ער מודה געווען, איז דאס. ער האט אונטערגעשטראכן אז ער רעדט נישט דווקא פון השקפה, נאר פון געוועגליכע שיעורים.

דער ערשטער ענטפער איז געקומען מיט א שמייכל. מען וואלט טאקע געדארפט זען עטליכע פון די זקני המשפיעים, עלטערע חשובע רבנים וואס זענען באקאנט פאר זייערע דרשות, זיך שטעלן פאר ווידעא-מאשינען "צו כאפן דעם יוגנט". דער ערשטער שרייבער האט אויפגעקלערט אז ער האט נישט געזאגט אז זיי זאלן עס טון. ער האט נאר באשריבן די מציאות, אז דאס איז נאך א גרויסע סיבה פארוואס מען הערט ענדערש אנדערע.

נאכדעם האט זיך די שמועס צעטיילט. איין מיטגליד האט אנגעוויזן אז עס איז נישט קיין צופאל. עטליכע קרייזן האבן אפיציעל אריינגעברענגט ווידעא אין זייער חסידות, פונקט ווי מען האט אמאל צוגעלאזט טעלעפאן-באנוץ. אפילו ביי סמארטפאונס זענען געווען אזעלכע וואס זענען געגאנגען מיטן געדאנק אז "מ'דארף זיך צושטעלן צום מצב ווי דער עולם האלט, און דארט רעדן דרשות". אן אנדערער האט די גאנצע ראלע פון ווידעא אראפגעשטעלט: ווילאנג א משפיע האט א גוטע האטליין, וועלן מענטשן אים אויסהערן אויב זיי גלייכן זיין שפראך.

א דריטער מיטגליד האט געברענגט אז אסאך גרויסע משפיעים זענען באקאנט געווארן אן קיין ווידעא בכלל. דערביי האט ער דערציילט א משל, ווי ער האט עס געהערט פון א באקאנטן משפיע. א קמצן האט קיינמאל נישט מכניס אורח געווען. איינמאל האט א הונגעריגער עני זיך ביי אים געבעטן, ווייל ער גייט שוין כמעט אויס פאר הונגער. האט דער קמצן זיך "מרחם געווען" און אים געגעבן א שטיקל פארדארבענע פיש. דער עני איז קראנק געווארן, און דער קמצן איז געגאנגען מבקר חולה זיין. שפעטער איז דער עני נפטר געווארן, און דער קמצן איז געגאנגען מנחם אבל זיין. רופט זיך אן דער קמצן: "קוק וויפיל מצוות איך האב מקיים געווען מיט א שטיקל פארדארבענע פיש!"

דער נמשל, לויט דעם מיטגליד, איז געווען אויף די וואס רעדן זיך איין אז זיי זענען מקיים אזויפיל מצוות דורך סאושעל מידיע, ווייל זיי הערן און זעען "אינספיירינג ווידיאוס". מען האט צוגעלייגט אז די האטליין איז די וואס כאפט אויף דעם שיעור, און נישט דער וואס שיקט אים ווייטער אויף וואטסעפ. דער מיטגליד וואס האט אראפגעשטעלט די ראלע פון ווידעא האט געענטפערט אז ער האט נאר רעאגירט אויף דער טענה וועגן ווידעא. לויט אים איז נישט די טעכניק וואס מאכט אויס, נאר "דער תוכן איז אויף וואס די מענטשן קוקן", און דעם תוכן טרעפן זיי ביי די דאזיגע משפיעים, וואס גראדע קען מען זיי אויך אויסהערן אויף ווידעא.

"פון אונטן ארויף": די שפראך פון די משפיעים

וואס איז טאקע דער תוכן וואס מען זוכט? דא האט א מיטגליד געגעבן איינע פון די קלארסטע באשרייבונגען אינעם גאנצן אשכול. ער האט פריער געשריבן אז ער הערט אסאך דרשות פון סאטמארער משפיעים "מיט די פלאכע ביבער-הוטן", און ער האט שטארק הנאה פון זיי. וואס ער איז אבער קונה פון דעם משפיע ווענן וועמען מען רעדט, "איז כמעט אין בדומה לו". ער האט צוגעלייגט אז מען טרעפט אסאך אידן וואס פראוון דעם גאנצן תשרי אין גרויסן בית המדרש אין וויליאמסבורג אדער אין קרית יואל, און דאך האבן זיי זייער הכנה און הבנה צום יום טוב אויסגעהערט פון יענעם משפיע. "דאס איז בכלל נישט קיין 'זיין אינדרויסן פונעם קעסטל'", האט ער אונטערגעשטראכן.

דעם 30סטן סעפטעמבער האט ער ערקלערט וואס ער מיינט. די שפראך פון די סאטמארער משפיעים איז על פי רוב "די גרויסקייט פונעם יום טוב, די השפעות פונעם יום טוב". אבער "וואס דער יום טוב איז", רעדט מען על פי רוב נישט. "צונעמען דעם יום טוב פון אונטן ארויף", האט ער געשריבן, "דאס איז נישט זייער סוגיא." אלס ביישפיל האט ער אנגעוויזן אויף דער הקדמה פון "מחזור המפורש", וואס יענער משפיע האט ארויסגעגעבן. דארט נעמט ער צו דעם יום טוב פון די פסוקי התורה, דורך גמרא און הלכה, ביז צו ספרי חסידות. דער מיטגליד האט די הקדמה געלערנט די לעצטע פאר ימים טובים, און לויט אים האט זי "אסאך מער אריינגעגעבן א טעם אינעם יום טוב ווי די אלע פלאקערדיגע דרשות".

ער איז אבער געווען פארזיכטיג. ער מאכט "ח"ו נישט אוועק" די שפראך פון די סאטמארער משפיעים, און הערט זיי אליין אויך אויס. נאר יענער משפיע רעדט "אויף אן אנדער מהלך און שניט". כדי צו ווייזן אז דאס איז נישט קיין שאלה פון אינעווייניג קעגן אינדרויסן, האט ער דערמאנט א קונטרס פון א סאטמארער משפיע שליט"א, "אתה הראת לדעת", אויף די צווייטע טעג סוכות. לויט אים רעדט דער קונטרס יא מער פון דער הבנה פונעם יום טוב, "נישט סתם א פלאקערדיגע דרשה בגודל קדושת החג". דער חילוק וואס ער שילדערט איז דעמנאך נישט צווישן חדרים אדער לבושים, נאר צווישן צוויי

סגנונות: איין סגנון וואס באשרייבט ווי גרויס דער יום טוב איז, און דער אנדערער וואס בויט אים אויף שטאפל נאך שטאפל.

א קוק פון אינדרויסן: "ער האלט נישט גארנישט"

אין דער זעלבער צייט איז אריין אין דער שמועס א קול פון א מיטגליד וואס איז נישט אויפגעוואקסן אין סאטמאר. ער האט געוואלט ענטפערן די וואס פרעגן וואס א משפיע פון אנדערע קרייזן האלט וועגן חברי כנסת און וועגן דער כנסת. זיין ענטפער איז געווען כמעט פראוואקאטיוו אין זיין פשטות: "ער האלט נישט גארנישט." דאס איז נישט נוגע צו אים, און קיינער האט אים נישט געפרעגט. ער האט עס פארגליכן מיט פרעגן א איד פון אשדוד וואס ער האלט וועגן דער שאלה אין קרית יואל ווער עס מעג מסדר קידושין זיין "והמסתעף".

לויט זיין באשרייבונג איז דאס נישט נוגע צום טאג-טעגליכן לעבן פון קיינעם, חוץ אפשר פון גדולים און פאליטישע עסקנים. נישט יעדער איד אין א גרויסער חסידות איז מסכים צו יעדן באשלוס פון די פירער. "רובא דרובא המון עם ווייסט נישט וואס ציונות מיינט." זיי האלטן נישט פון אתחלתא דגאולה. אפשר זעען זיי אין קיבוץ גלויות עפעס א התחלה, אבער זיי מיינען נישט אז דער בג"ץ, די הנהגה און דער סיסטעם זענען וואס די תורה לאזט. "נאר וואס קען יענקל און זרח טון דערוועגן?" די פראגע צי מען האט געמעגט, האט ער געשריבן, "איז נאר היסטאריע". ער האט דערציילט אז א סאטמארער ידיד זיינער איז אמאל געווען אין ארץ ישראל און איז געווען "כל כולו צומישט" וועגן דער מדינה, בשעת ער אליין איז געווען דארט צענדליגער מאל און די הנהגת המדינה איז אים "בכלל נישט אריינגעקומען אין קאפ". זיין מסקנא: עס פאדערט א געוויסע דערוואקסנקייט צו פארשטיין אז וואס מען קען נישט טוישן "איז נישט דיין ענין".

נעבן דעם האט אן אנדערער מיטגליד געשטעלט א פראגע פון דער אנדערער ריכטונג, מיט אן ערלעכער באשיידנקייט ("אפשר בין איך א תם אדער גאר א שאינו יודע לשאול"). מען רעדט דאך פון א משפיע וואס רעדט נאר פון עבודת ה', און נישט פון זיין רבי'נס שיטה בנוגע דער מדינה. זיין שיעור איז געבויט אויף מאמרי און ספרי צדיקים פון אלע דורות. ער רעדט פון דת און

אמונה, אבער פון וואס עס איז נוגע צו יעדן יחיד, "אפילו קודם הקמת המדינה און לאחר ביטול המדינה". וואס איז דען דער נפקא מינה וואס זיין רבי האלט? וואלט רבינו הקדוש זי"ע נישט געלאזט הערן א גוט ווארט, נאר ווייל עס ווערט נאכגעזאגט דורך איינעם וועמענס רבי איז, לויט רבינו'ס שיטה, עובר בשלש שבועות?

וואס זיין רבי האלט, און ווען ער איז מער נישט קיין חסיד

אויף אזא פראגע איז שוין פריער יענעם טאג געקומען א פרטימדיגער ענטפער, וואס איז גלייכצייטיג געווען שטרענג און באשיידן. דאס איז געווען א טייל פון א שמועס וואס האט זיך אנגעהויבן מיט דער פראגע צי די קריטיק איז אויפן משפיע'ס לבוש אדער אויף זיינע דעות. איינער האט פריער פארטיידיגט דעם לבוש: רבי אברהם אלימלך מקארלין זי"ע איז אויך געגאנגען אזוי, און זיינע חסידים מיט פלאכע הוטן. ער האט צוגעלייגט אז דער משפיע איז געבענטשט מיט "א זעלטענעם טאלאנט צו קלאר משפיע זיין יסודות און אידישקייט ועבודת השם, וואס מ'טרעפט נישט אין אסאך חצירות". אן אנדערער האט קלארגעשטעלט אז ער האט נישט קיין טענה אויף דעם הוט אדער די פאות, נאר אויף די דעות. ער האט צוגעלייגט אז זיינע חסידים זאגן אז ער האלט שוין אנדערש ווי מיט צען יאר צוריק, "ס'קען זיין, און איך נעם נישט קיין שטעלונג".

דער ענטפער פונעם 30סטן סעפטעמבער האט געמאכט א קלארן חילוק. דער משפיע מוז טאקע נישט האלטן ווי סאטמאר, ער איז דאך נישט אויפגעוואקסן דארט. אבער אויב זיין רבי איז, לויט דער סאטמארער שיטה, "דורכגעפוילט אין ציונות", מעגן סאטמארער אידן האבן א פראבלעם צו קונה זיין פון זיין חסיד. אין זיין חסידות, האט ער ערקלערט, איז א רבי "הימל און ערד", ווי ביי אונגארישע חסידים. אויב דער משפיע איז אן עכטער חסיד וואס איז מבטל זיין דעת צו זיין רבי'נס, "דאן טאר מען אים נישט הערן". ער האט אויך באשריבן אז ער קען ערליכע, ליכטיגע יונגעלייט פון עטליכע חסידישע און מרכז-קרייזן, וועמענס איינציגער פראבלעם מיט דער מדינה איז "א פרייע ממשלה", בשעת די מדינה אליין איז ביי זיי "א ישועה". פון אזעלכע, לויט זיין שיטה, טאר מען גארנישט מקבל זיין.

דא איז אבער געקומען די באשיידענע זייט. "איך זאג נישט אז דער דאזיגער משפיע איז אזוי", האט ער געשריבן. זיינע סאטמארער אנהענגער זאגן אז ער האט געמאכט "א 180 דעגרי יו-טורן" נאכדעם וואס ער האט זיך באקענט מיט תורת רבינו. אויב אזוי, זעט ער נישט קיין פראבלעם אים צו הערן. "מיין דעת איז בכלל נישט רעלעוואנט אין אזעלכע נושאים, איך בין מיך מבטל פאר דעת תורה אין יעדן פאל." באלד נאכדעם האט אן אנדערער מיטגליד פארענדיגט דעם געדאנק: אויב דער משפיע איז מער נישט קיין חסיד ומקבל פון יענעם רבי'ן, איז די גאנצע שאלה וואס יענער רבי האלט נישט נוגע פאר זיינע תלמידים, וואס זענען מקבל הדרכה פון זיין אייגענעם מויל. די שאלה "וואס זיין רבי האלט" ווערט אזוי אפהענגיג פון דער שאלה צי ער איז נאך יענעמס חסיד.

דער פיס-דאקטער משל

דעם אוונט פון 30סטן סעפטעמבער האט א מיטגליד געשטעלט א פראגע וואס האט געקלונגען ווי א שפאס, אבער איז געווען ערנסט געמיינט: "וואס איז דעת רבינו הקדוש בנוגע גיין צו א פיס-דאקטער וואס איז נישט ממש על פי השיטה הקדושה?" זיין ענטפער: אויב עס איז דא א היימישער דאקטער, אדרבה. אויב נישט, גייט מען צו וועלכן דאקטער עס איז דא. ער האט עס ערקלערט אזוי: אסאך מענטשן דארפן הערן רייד "וואס מ'רעדט נישט ביי אונז". ביי אונז רעדט מען פון די מדריגות פון צדיקים און מען טייטשט מדרשים, "אוודאי איז עס געוואלדיג", אבער אסאך ווילן הערן אן אנדער שפראך. און צו די וואס זארגן זיך: "חזקה על נטורי קרתא וכדומה". ווען יענער דאקטער-משפיע וועט אנהייבן רעדן ציונות, וועט מען שוין מודיע זיין אז מען מעג נישט אהין גיין.

דער משל האט באקומען הסכמה ("מורא'דיג קלאר! קורץ און צום פינטל!"). א וואך שפעטער, דעם 7טן אקטאבער, איז אבער געקומען א שטרענגע קריטיק. יא, האט דער קריטיקער מודה געווען, אין ספרים טרעפט מען דעם לשון "רופא נפשות", אויף אידיש "זעלע-דאקטער". אבער צו מאכן פון "דאקטער-דאקטער" א גזירה שוה צווישן א גוף-דאקטער און א נשמה-דאקטער איז "פלאטשיג ביז גאר". מען קען נישט זאגן אז מען מעג אויסהערן איינעם ווילאנג ער רעדט נאר אידישקייט, פון שבת און פון בטחון,

אפילו אויב ער איז נישט אויסגעהאלטן אין די עיקרי האמונה, נאר ווייל מען מעג גיין צו א פיס-דאקטער מיט נישט-אויסגעהאלטענע השקפות. דאס, האט ער געשריבן, קען מען נישט ערנסט נעמען.

די פארטיידיגונג פונעם משל איז געגאנגען אין צוויי ריכטונגען. ערשטנס: מען גייט נישט צו יענעם משפיע פאר השקפה-דרשות. מען גייט ווייל ער האט "א פסיכאלאגישע קלארקייט ווי ארויסצושלעפן אידן פון מרה שחורה און ענגזייעטי", און ער טוט דאס דורך בטחון. קיינער גייט נישט צו א פיס-דאקטער פרעגן צו וועלכן רבי ער פארט; מען גייט ווייל עס טוט וויי. א איד וואס איז איינגעפאלן אין שווערע מרה שחורה נעמט פון אים בטחון און חיזוק, נישט קיין פסקי הלכות און נישט קיין שיטה. "דאס איז דער גאנצער חילוק." צווייטנס: די ווערטער "נישט אויסגעהאלטן אין עיקרי אמונה" זענען, לויט דעם פארטיידיגער, ביז היינט נישט באגרינדעט געווארן מיט קיין איינציגע הוכחה אז עפעס קעגן אמונה איז ארויס פון זיין מויל. "ס'איז צייט אויפצוהערן זוכן מחלוקת."

דער קריטיקער האט דעם 8טן אקטאבער געענטפערט מיט א חילוק וואס האט שארף אויסגעטיילט די צוויי שיטות. אויב מען רעדט פון א טעראפיסט וואס באהאנדלט מרה שחורה, סטרעס און ענליכס, איז דאס א פארשטענדליכע שאלה און אינגאנצן אן אנדערע. ער האט אבער גערעדט פון א בעל דרשן. אויסהערן א בעל דרשן וואס זיינע השקפות זענען נישט אויסגעהאלטן איז א פראבלעם, נישט קוקנדיג וואס ער רעדט, און דאס איז "קל וחומר בן בנו של קל וחומר" ווען ער רעדט פון אידישקייט און רעדט צו דער נפש. ער האט אויך אנגעוויזן אויף א שוועריגקייט אין דער פארטיידיגונג: "משלב שני הפכים". פון איין זייט זאגט מען אז דער משפיע האט קיינמאל נישט גערעדט עפעס נישט-אויסגעהאלטן, און פון דער אנדערער זייט זאגט מען אז מען מעג אים הערן ווייל דער דאקטער-משל שטייט פעסט. "פעסט, פארוואס?" אויב ער איז דורכאויס אויסגעהאלטן, פארוואס דארף מען בכלל דעם משל?

"שבת און בטחון הן הן עקרי אמונה", און די פראגע פון א הוכחה

אין דער זעלבער נאכט האט דער מיטגליד וואס האט ערשט אויפגעשטעלט דעם משל געגעבן א קורצן ענטפער אויף דער טענה אז מען מעג נישט הערן איינעם "ווילאנג ער רעדט נאר פון שבת און בטחון". שבת און בטחון, האט ער געשריבן, "הן הן עקרי אמונה". אויב דער משפיע רעדט פון זיי, רעדט ער גראד פון די עיקרים.

דער ענטפער איז געקומען באלד, מיט א פסוק אנשטאט אן ערקלערונג: "אחות לוטן תמנע הן הן עקרי אמונה... וואס ווילסטו?" מען האט עס פארשטאנען אזוי: אויך א פסוק וואס זעט אויס ווי א טרוקענע ידיעה איז א חלק פון דער תורה, און פונדעסטוועגן ווערט נישט דער וואס זאגט עס כשר נאר צוליב דעם וואס ער זאגט. וואס מען רעדט איז איין זאך, און ווער עס רעדט און מיט וועלכער השקפה איז א צווייטע.

דער פאדעם איז געבליבן הענגען אויף איין פונקט, וואס ביידע זייטן האבן אויף זייער אופן מודה געווען. די וואס פארטיידיגן דעם משפיע פאדערן א ציטאט, א הוכחה אז עפעס קעגן אמונה איז ארויס פון זיין מויל. ביז דאן, זאגן זיי, זאל מען אים נישט מאכן פאר א פסול נאר ווייל ער איז "נישט פון אונזער חדר". דער קריטיקער האט דאקעגן אונטערגעשטראכן אז ער רעדט "אין אלגעמיין", נישט פון קיין יחיד. ווער עס וויל רעדן פון א יחיד, האט ער געשריבן, זאל דאס טון אין א פריוואטן מעסעדזש, ווייל אינעם אשכול איז עס נישט ערלויבט. אויב מען רעדט אבער אין אלגעמיין, איז די פראגע נישט צי עס איז דא א הוכחה אויף א ספעציפישן מענטש, נאר צי מען מעג בכלל הערן השקפה-רייד פון א בעל דרשן וועמענס השקפה איז נישט אויסגעהאלטן.

אזוי האבן זיך די ווערטער "בעל דרשן" און "טעראפיסט" געמאכט פאר די צוויי פלעצער פון וועלכע מען קוקט אויף דער שאלה. פאר איין זייט איז דער משפיע א מין "דאקטער" וואס היילט די נפש מיט בטחון, און ביי אזא איינעם פרעגט מען נישט וועגן שיטות. פאר דער אנדערער זייט איז ער א רעדנער וואס פירט אידן אין עבודת השם, און דארט איז די השקפה דער עיקר. דער משל פונעם פיס-דאקטער האט נישט באשלאסן די מחלוקת, אבער ער האט זי געמאכט קלארער ווי פריער. פון דעם וואס מען זאגט אויף אים זעט מען גלייך פון וועלכן ווינקל יעדער קוקט.

✦ ✦ ✦

קאפיטל צען

ווי מען ניצט מימרות פון רבינו הקדוש היינט

דער אשכול איז אנגעקומען צום צוועלפטן אקטאבער, און די שמועס האט שוין דורכגעמאכט אסאך: "פארכאפט אין מינות", די היסטאריע, בריסק, מוסדות און משלים. דעמאלט האט זי באקומען א נייעם אנשטויס פון דער גאס. א מודעה אין א צייטונג האט ארויסגעברענגט א פראגע וואס איז ביז דאן געלעגן אונטער דער אויבערפלאך: ווי ניצט מען היינט די ווערטער פון רבינו הקדוש זי"ע? צי מעג מען נעמען א מימרא וואס איז געזאגט געווארן אין א געוויסער צייט, צו א געוויסן מענטש און אין א געוויסן מצב, און זי אנווענדן אויף א גאנצן ציבור זעכציג יאר שפעטער? דער קאפיטל ברענגט די דאזיגע שמועס: די מעשה מיט דער מודעה, די דעבאטע איבער ארגאניזירטן לימוד, די פראגע פון תניא, און דער פרווו צו פארשטיין צוויי אויסדרוקן פון רבינו'ס תורה וואס זענען כסדר ארויפגעקומען, "שלא כשורה" און "צדיקים מסיתים ומדיחים".

די מודעה אין "דבר יום" און דער משל פון יענקל

דעם צוועלפטן אקטאבער אינדערפרי האט א מיטגליד דערציילט אז ער האט יענעם טאג געזען א מודעה אין דער צייטונג "דבר יום". אין איר איז געשטאנען אז רבינו הקדוש האט נישט געהאלטן פון "מאכן אן עסק פון לימוד תניא". לויט זיין פארשטאנד איז די מודעה געווען געצילט קעגן דעם "מפעל לימוד תניא" וואס איז דעמאלט געלאפן.

לשון קדשו — בראשית תשכ״ז (חלק ב) — כו

[דלעולם] ער העט נישט גיווען געדאַרפט 'שמועסן' מיט אים [עם הנחש].
[און] ווען ער לאָזט זיך נישט אַריין אין קיין שמועס מיטן נחש, קומט ער נישט צו דעם אַלעמען[עג].
– יהיה איך שיהיה, – דאָס גאַנצע איז [נאָר וועגן] דאָס.

קב

[יהיה איך שיהיה] שטייט דאָך אַרויס אין רש״י, [אַז] ווען ער איז אויבן העט ער גיווען מַמְרִיד געווען.
דאַרף מען וויסן [ווי ווייט] מ'דאַרף אַנטלויפן [מן אנשים המסיתים ומתעים].
מ'קאָן זיך נישט איינרעדן [אַז] איך וועל 'פאַרקערן'[עד] מיט אים, און ס'וועט מיר נישט שאָדטן.
[דהא חזינן דאפילו] ווען ער זאָל זיין אַ מַלְאָךְ פון די מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שאָדט אים אויך, קאָן אים אויך שאָדטן. [שטייט] בְּפֵירוּשׁ אַזוי!
דער בּוֹרֵא כָּל עוֹלָמִים האָט געזאָגט, ווען דער מענטש קומט אַרויף אויבן צווישן די מַלְאָכִים העט ער די מַלְאָכִים מַמְרִיד געווען אין הקדוש ברוך הוא. [ואם כן] מַה יַּעֲנוּ אֵזוֹבֵי קִיר[עה] [והאיך ידמה אדם השפל בנפשו שלא יזיק לו באם יתחבר עם מסיתים, שלא ישמע להם].
און אַז מ'היט זיך נישט [אזי הסכנה גדולה שמא ימשך אחריהם].
דאָס איז אַ געוואַלדטיגער מוּסַר הַשֵּׂכֶל, אַ יְסוֹד, ווי ווייט מ'דאַרף אַנטלויפן פון די וואָס זיי גייען שֶׁלֹּא כְּשׁוּרָה. און [כל שכן] פון מַסִּיתִים וּמַדִּיחִים, ווי ווייט מ'דאַרף 'אַנטלויפן'.

א זייט פון "לשון קדשו" (בראשית תשכ"ז): רבינו הקדוש זי"ע איבער אנטלויפן פון מסיתים ומדיחים

כדי צו ווייזן וואס עס טוט זיך למעשה, האט ער געשילדערט א היפאטעטישן בחור, "יענקל". ער איז פופצן יאר אלט, א תמימות'דיגער בחור וואס וויל שטייגן, און ער וויל זיך איינשרייבן אינעם מפעל. לויט דעם שרייבער וואלט דער לימוד אים אויפגעבויט פארן לעבן און געמאכט זיין לעבן העכער און איידעלער. נאר ער זעט די מודעה, און ווייל ער איז א סאטמארער בחור, איז אים א ווארט פונעם רבי'ן ז"ל א לעצטע הכרעה. ער שרייבט זיך נישט איין. דער רעזולטאט, לויט דעם שרייבער: יענקל לערנט נישט קיין תניא, אבער אויך נישט קיין אנדערע חסידישע ספרים, ווייל עס איז נישטא קיין "מפעל נועם אלימלך" אדער "מפעל קדושת לוי" מיט בחינות. אנשטאט דעם וועט ער ווארשיינליך פארברענגען די צייט מיט הערן "קול מבשר".

זיין הויפט-טענה איז נישט געווען וועגן תניא אליין, נאר וועגן מעטאדע. לויט אים איז דאס דער פועל יוצא פון "שלעפן מימרות" פון רבינו הקדוש אויף דעם היינטיגן דור און דער היינטיגער מציאות, ווען רבינו האט זיי קלאר נישט געזאגט דערויף. ער האט באהויפטעט אז די מימרא וואס מען ברענגט איז געזאגט געווארן פריוואט פאר א בחור בשנת תשכ"ג, און איז געווען נוגע פאר יענעם בחור אין זיין פריוואטן מצב. מען נעמט זי, האט ער געטענה'ט, און מען מאכט דערמיט אז יענקל זאל קיין חסידישע ספרים נישט לערנען. אין א סאטירישן טאן האט ער אויסגעפירט אז אויף דעם וועג קען מען אויך אפזאגן

סיפורי צדיקים, פארשליסן כוללים און אויפהערן לערנען, אלץ מיט א מימרא פונעם רבי'ן. דאס איז געווען זיין שילדערונג פון א מהלך וואס ער לייגט אוועק, נישט קיין ציטאט פון רבינו.

די רעאקציעס זענען געקומען פון עטליכע זייטן. איינער האט צוגעשטימט: "זייער גערעכט, און גאר ווייטאגליך." אן אנדערער האט פארגעלייגט אן אנדערן בליק: א בחור וואס האט נישט, ער אדער זיין טאטע, א נאנטן ערליכן איד מיט וועמען צו שמועסן און וועמען צו פאלגן, האט א גרעסערע פראבלעם ווי זיך לאזן איבערנעמען פון אן אנאנימען שרייבער אין דעם "פאפירענעם סאושעל מידיע", ווי ער האט גערופן די מודעות אין די בלעטער. א דריטער האט באמערקט אז גראדע דער מפעל לימוד תניא האט יענעם טאג אויך פארעפנטליכט "א שיינע עובדה פונעם רבי'ן". דער תוכן פון דער עובדה איז אין אשכול נישט געברענגט געווארן, אבער די באמערקונג האט געוויזן אז ביידע זייטן רופן זיך אן אויף רבינו.

"ויסלף דברי צדיקים": דער אימעיל פונעם יונגערמאן

שפעטער אין דעם זעלבן נאכמיטאג האט דער ערשטער שרייבער צוגעלייגט א מעשה פון זיין אייגענער פאסט. ער האט באקומען אן אימעיל פון א יונגערמאן וואס האט זיך פארגעשטעלט אלס תלמיד פון א געוויסן משפיע. זינט ער הערט דעם משפיע, האט דער יונגערמאן געשריבן, האט ער אנגעהויבן לעבן מיט אמונה און בטחון און איז נאנט געווארן צום אייבערשטן. יעצט אבער גיט ער אויף זיין אמונה, בטחון און תפילה אויף דער מדריגה וואס ער האט דערגרייכט, ווייל איינער האט אים געברענגט א מימרא פונעם רבי'ן.

פאר דעם שרייבער איז דאס געווען א לעבעדיגע אילוסטראציע פון זיין טענה. ער האט ווידער אויסגעפירט אז אויף דעם זעלבן אופן קען מען היינט שוין פארשליסן די כוללים און שיקן דעם ציבור ארבעטן, ווייל, ווי מען זאגט, "דער רבי האט נישט געהאלטן פון כוללים". ער האט פארענדיגט מיטן לשון הפסוק: "ויסלף דברי צדיקים". זיין כוונה איז געווען אז ווען מען נעמט ווערטער פון צדיקים ארויס פון זייער קאנטעקסט, ווערן זיי פארדרייט פונקט פארקערט.

די מעשה איז פארבליבן אן א דירעקטן ענטפער, אבער זי איז געשטאנען אין הינטערגרונט פון דער ווייטערדיגער שמועס. אין פרייערדיגע טעג האבן אנדערע מיטגלידער שוין אויפגעשטעלט די קעגן-פראגע: אז א בחור אדער יונגערמאן ווערט נשפע פון א משפיע וואס איז נישט ריין מיט דער חומת ההתבדלות, ווער זאגט אז די חיזוק אין אמונה איז נישט א טייל פון דער שאלה? דער יונגערמאן פונעם אימעיל איז געווארן א סימבאל פארביידע זייטן. פאר איין זייט ווייזט ער דעם שאדן פון אומפאסיגע ציטאטן. פאר דער אנדערער ווייזט ער פארוואס מען דארף זיך פרעגן ביי א מורה דרך און נישט נאר הערן א לויזע מימרא.

מפעלים, "מתוך שלא לשמה" און די פולע בתי מדרשים

פון דער מודעה האט זיך אנטוויקלט א זייטיגע אבער אינטערעסאנטע דעבאטע איבער ארגאניזירטן לימוד. א מיטגליד האט געטענה'ט אז דער ערשטער שרייבער ברענגט ארויס, אן צו מערקן, "א פארקערטן חורבן" פון אונזער צייט: מען קען שוין נישט לערנען אן א מפעל. אפשר, האט ער פארעלייגט, איז דער ציל פון אזא מודעה מחזק צו זיין דעם אריגינעלן וועג פון לערנען חסידישע ספרים, ווען יעדער לערנט דעם ספר וואס רעדט צו זיין שורש הנשמה, אנשטאט נאכצולויפן "יענעמ'ס אגענדעס".

דער ערשטער שרייבער האט געענטפערט מיט וואס ער האט גערופן די מציאות: זינט די קהילות האבן אנגעהויבן איינפירן מפעלים פון תורה, האט דער עולם זיך געזעצט לערנען. אלע פלענער פון "מען וואלט געדארפט מחזק זיין" ענדערן נישט די פאקטן; ביז עס זענען נישט געקומען ארגאניזאציעס, האט מען נישט געלערנט.

א דריטער מיטגליד האט פארזוכט צו פארבינדן ביידע. ער האט מודה געווען אז די אפהענגיגקייט אין מפעלים איז "אויך א גרויסער פראבלעם, גאר א גרויסער פראבלעם". אבער דאס, האט ער געזאגט, מאכט נישט קלענער דעם ווייטאג פון דער ערשטער תגובה: מען לעבט נישט ווי חסידישע אידן ווי אלע חסידישע רביים האבן געשריבן, און מען האט א תירוץ פונעם רבי'ן; ווען איינער מאכט א מפעל אויפצובויען חסידישקייט מיט איינעם פון די שטערקסטע חסידישע ספרים, איז ווידער דא א תירוץ פונעם רבי'ן. ער האט

קלארגעשטעלט אז ער רעדט זיך נישט אריין צי בחורים זאלן לערנען תניא, נאר זיין עצה איז געווען: "האסט א פראבלעם? עפן א מפעל קדושת לוי." ער האט צוגעלייגט אז דער מצב איז לעצטנס אסאך בעסער אין סאטמאר קרית יואל, און מען קען שוין טרעפן בחורים וואס טראכטן ווי חסידישע אידן. דערנאך האט ער אויפגעשטעלט די אלטע שאלה: צי לוינט זיך אביסל תורה לשמה, אדער אסאך תורה שלא לשמה, ווייל "מתוך שלא לשמה בא לשמה". דער ערשטער שרייבער האט געענטפערט מיט סארקאזם, אז די שאלה איז קלאר: "בעסער זאל קיינער נישט לערנען", דאס הייסט אז אין פראקטיק פירט "אביסל לשמה" צו גארנישט.

א פראקטישע עצה איז אויך געקומען: מען קען דעם פראבלעם שנעל לייזן דורך פארמירן אייגענע חבורות, ווי מען האט זיך אן עצה געגעבן מיטן דף היומי. מען דארף נאר א "חסידישן" ארגאניזאטאר.

צום סוף האט מען זיך געדינגט וועגן דער מציאות אליין. איינער האט באמערקט אז די בתי מדרשים שבת אינדערפרי האלב אכט זענען ליידיג אין פארגלייך מיט צען אדער פופצן יאר צוריק. דער ענטפער איז געווען אז האלב עלף ביינאכט זענען זיי פול, ווי נישט פריער: "די שעות האבן זיך געשיפט". דער לימוד האט זיך נישט פארמינערט, נאר זיך אריבערגערוקט צו אנדערע שעה'ן.

תניא, דמיון און א מורה דרך

די פראגע פון תניא אליין האט אויך באקומען עטליכע קולות. א מיטגליד האט איבערגעגעבן אז ער האט געהערט פון א חשובן רב אין סאטמאר אז דער פראבלעם מיט לערנען תניא איז אז מען בילדט זיך איין אז מען פליט אין הימל, און מען פילט זיך העכער פון יענעם, "און דאס איז דאס ערגסטע". דער שרייבער אליין האט אבער נישט מסכים געווען. מיט א שטיקל איראניע האט ער דערמאנט דעם בעל שם טוב הקדוש, וואס איז געקומען אין א צייט ווען לומדים האבן אראפגעקוקט אויף פשוטע אידן, און האט געזאגט אז לערנען אן דביקות בה' איז גארנישט; ער דארף ענוה און יראת שמים. היינט, האט ער געטענה'ט, איז דאס פארגעסן געווארן. ווען א בעל הבית לערנט, פארהערט זיך און פראווועט א סיום, איז עס פיין, אבער ווען ער לערנט תניא, האט מען

מורא ער וועט אראפקוקן אויף יענעם. ער האט אנגעוויזן אויף אן אומגלייכקייט: ווען דער אנדערער קוקט אראפ אויף דעם ערליכן יונגערמאן, ווערט עס נישט גערעכנט פאר אזא פראבלעם. "נישט דאס האט דער רבי געמיינט מיט ערליכע בעלי בתים."

אויף דעם האט א צווייטער מיטגליד געפרעגט צי דער בחור זאל ענדערש הערן "קול מבשר" אין יענער צייט, און באמערקט אז ער קען קיינעם נישט וואס לערנט תניא און בילדט זיך איין אז ער פליט אין הימל. א דריטער האט אים דערמאנט צו ליינען די פולע תגובה, ווייל דער פריערדיגער שרייבער האט די טענה קעגן תניא געברענגט כדי זי צו קריטיקירן.

א מיטלמעסיגע שטעלונג איז געקומען פון א מיטגליד וואס האט געשריבן אז מען מעג לערנען תניא און מען מעג לערנען ליקוטי מוהר"ן. דער פראבלעם איז ווען דער ספר "טראגט דיך אין דמיון-לאנד". ער האט געברענגט בשם א חשובן משפיע, נישט פון סאטמאר, וואס איז געפרעגט געווארן וועגן לערנען ספר התניא. ער האט געענטפערט: ווילאנג דו האסט א רבי וואס איז דיין מורה דרך, און דו לערנסט תניא "ליתר שאת", איז עס נישט קיין פראבלעם. אבער אז דו נעמסט דעם ספר פאר דיין מורה דרך, קען מען זייער גרינג בלאנדזשען. נישט אלע האבן מסכים געווען; איינער האט די שטעלונג קורץ אוועקגעלייגט אן ווייטער ערקלערן.

"שלא כשורה" און "צדיקים מסיתים ומדיחים"

פאראלעל צו דער תניא-שמועס איז געלאפן א פאדעם וואס האט זיך אנגעקנופט אן אן א שטיקל פון רבינו'ס תורה וואס מען האט פריער געברענגט אין אשכול. א מיטגליד האט געשריבן אז ער מיינט נישט צו באשולדיגן קיינעם, נאר צו ווייזן ווי שטארק דער רבי האט נישט געוואלט מען זאל הערן פון "נישט-היימישע". דער שרייבער פון דער מודעה-קריטיק האט דאס גלייך אפגעשטעלט: "דער רבי שרייבט וועגן מענטשן וואס גייען שלא כשורה, און דו טויסשט עס אויף נישט היימישע." דאס, האט ער געזאגט, איז די גאנצע נקודה.

אן אנדערער מיטגליד האט צוגעלייגט אז דער שטיקל רעדט פונעם נחש אלס מסית ומדיח, און געפרעגט צי עס שטייט אין יענער תורה אפילו איין ווארט

פון "נישט-היימישע". דערויף האט א מיטגליד וואס האלט פון א שטרענגערער שיטה געענטפערט אז מען האט נישט געברענגט דעם ריכטיגן שטיקל: דער רבי רעדט אפילו פון "צדיקים מסיתים ומדיחים", און אויך פון דעם וואס די מלאכים האבן מורא געהאט אז זיי וועלן ממריד זיין אינעם אייבערשטן דורך "צדיקים". אויף דער פראגע צי רבינו האט דאס געמיינט נאר אין זיין צייט, האט ער געענטפערט אז אויב ער געדענקט גוט, פירט רבינו אויס "אזוי ווי מען זעט היינט".

דער פרעגער האט דעמאלט געשטעלט דעם שטיקל אין זיין היסטארישן ראם. די תורה איז געזאגט געווארן בפרשת בראשית תשכ"ז, א האלב יאר פאר דער זעקס-טאגיגער מלחמה. וועמען האט רבינו געמיינט? ער האט אויסגערעכנט מעגליכקייטן: די דתיים וואס זענען אקטיוו אין ציונות; חב"ד, וואס איז לויט זיין באשרייבונג דעמאלט געגאנגען "אהין און צוריק"; אדער די יראים וואס זענען מיטגעגאנגען מיט דער רעגירונג כדי זיך צו ראטעווען פון גזירות לפי ראות עיניהם. ער האט געפרעגט צי אלע די האבן במציאות א דין פון מסיתים ומדיחים. דער אנדערער האט אין זיין ענטפער מודה געווען אז רבינו האט נישט געזאגט וועמען ער מיינט, און אז ביי די יראים זענען געווען דרגות. פאר אים אבער דינט עס ווי א גדר: כדי מקבל צו זיין אידישקייט פון סיי וועמען, דארף יענער זיין "אויסגעהאלטן", ווייל אפילו מלאכים האבן מורא געהאט פון געוויסע "צדיקים".

וועגן דעםווארט "שלא כשורה" אליין האט זיך געצויגן א קורצער אבער טיפער אויסטויש. איינער האט געזאגט אז עס מיינט נישט דווקא איינער וואס דאווענט נאך זמן תפילה אדער איז נישט נזהר אין שמירת התורה. דער אנדערער האט געפרעגט פון וואנען ער ווייסט, ווייל פשטות טייטשט מען "שלא כשורה" איינער וואס איז נישט אזוי ערליך. דער ערשטער האט געענטפערט אז "מתורתו של רבינו איז נישט משמע אזוי", אבער אויף דער פראגע "וואס דען?" איז נישט געקומען קיין גענויער פשט.

לערנען די תורה אין איר גאנצקייט, און א ווארט פון פינסק-קארלין

דער ענטפער אויף "וואס דען?" איז געקומען פון א מיטגליד וואס האט פרובירט צוריקצוברענגען די שמועס צו איר יסוד. פון איינעם וואס איז א מסית צו מינות וכפירה, אפילו צו א צד מינות, דארף מען אנטלויפן, האט ער געשריבן, "דאס איז נישט קיין צל ספק". אבער די פראגע פונעם אשכול איז אנדערש: זי איז וועגן איינעם וואס רעדט בכלל נישט פון דעם נושא, נאר איז נישט ריין מיט דער חומת ההתבדלות. צי מען מעג פון אים הערן אנדערע אידישע ענינים, איז א שאלה פאר זיך.

זיין הויפט-עצה איז געווען מעטאדיש. זיך ארויפכאפן אויף "שלא כשורה" אדער סיי וועלכן איינצלנעם ווארט, אן דורכלערנען די גאנצע תורה בעיון, איז נישט קיין ריכטיגער מהלך. דאס איז א לאנגע תורה, און דער קונטרס פון היי-יאר איז נאר א חלק דערפון. מען דארף זיך בכלל אריינלעבן אין רבינו'ס תורות, כדי ארויסצוהאבן זיין גאנג און מהלך: אין דרוש, אין מוסר, אין ענינים בין אדם לעצמו, און זיכער אויך אין די נסיונות הדור. ווען מען לערנט און מען ברענגט דערין, ביז עס ווערט א חלק פונעם אידישן נפש, פאלן אוועק אסאך שאלות. און וואס עס בלייבט יא, שמועסט מען איבער מיט ערליכע אידן, "לידע את המעשה אשר יעשון".

נישט אלע האבן אנגענומען דעם אויספיר אינגאנצן. דער מיטגליד וואס האט פריער אפגעשטעלט דעם טייטש "נישט-היימישע" האט געענטפערט אז קיינער האט זיך נישט "ארויפגעכאפט". מען האט פשוט געברענגט א שטיקל מיט "שלא כשורה" און עס געטייטשט "נישט היימישע", און ער האט געפרעגט צי אזוי טייטשט מען נאכן זיך אריינלעבן. אבער ביידע זייטן האבן זיך דא געטראפן אין איין פונקט: מען דארף רבינו'ס ווערטער נעמען ערנסט, פולשטענדיג, און מיט וויסן אויף וועמען און ווען זיי זענען געזאגט געווארן.

אין מיטן פון די אלע אויסטוישן האט א מיטגליד צוגעלייגט א ווארט וואס ער האט זיך דערמאנט ביים ליינען דעם אשכול. כ"ק האדמו"ר ר' אהרן ראזענפעלד זצ"ל מפינסק-קארלין, וואס איז געווען א מחנך בחסד עליון פאר יונגע בחורים, פלעגט זאגן: אויב עס טרעפט זיך אמאל א מחלוקת שלא לשם שמים, נישט געפערליך, מעג מען אמאל נעמען א טייל; א בחור איז דאך א

בחור. אבער אויב עס טרעפט זיך א מחלוקת לשם שמים, דארף מען פון אזאנס אנטלויפן כמטחוי קשת, ווי פון פייער. "והדברים מתוקים", האט ער געשריבן, און ווייטער נישט ערקלערט. דער פשט אין דעם קאנטעקסט איז קלאר גענוג: א מחלוקת וואס מען איז זיכער אז זי איז לשם שמים איז די געפערליכסטע, ווייל אין איר ווערט מען ארייננגעצויגן מיט דער גאנצער הארץ.

דאס ווארט איז אפשר א פאסיגער סוף פאר דעם קאפיטל. די שמועס איבער ווי מען ניצט מימרות פון רבינו הקדוש היינט איז נישט געענדיגט געווארן מיט א הכרעה. איין זייט האט געווארנט פון פריוואטע ווערטער וואס ווערן א כלל פאר א גאנצן ציבור, און פון ציטאטן וואס פירן א בחור אוועק פון לימוד אנשטאט צו אים. די אנדערע זייט האט געווארנט פון פארגרינגערן רבינו'ס שארפע ווערטער ביז זיי ווערן ליידיג. וואסביידע האבן צום סוף פארלאנגט, איז דאס זעלבע: מען דארף לערנען, פארשטיין, און פרעגן ביי א מורה דרך, איידער מען ווארפט ארום א ווארט פון א צדיק אלס א שווערד.

✦ ✦ ✦

קאפיטל עלף

נסיון הדור: ציונות אדער טעכנאלאגיע, און דער אויסגאנג פונעם אשכול

ביז צום לעצטן טייל פונעם אשכול האט זיך אויסגעשטעלט אז אונטער אלע פראגעס ליגט איין גרונט-פראגע: וואס איז היינט דער "נסיון הדור"? אויב ציונות איז נאך אלץ דער גרעסטער עוון פונעם דור, ווי רבינו הקדוש זי"ע האט זי באצייכנט אין זיינע ספרים, דאן איז א משפיע וואס איז נישט ריין פון איר א ערנסטע שאלה. אויב אבער דער פייער ברענט היינט אויף אן אנדער פלאץ, דאן קוקט די גאנצע שאלה אנדערש אויס. אין די לעצטע טעג פונעם אשכול, פון דעם 12טן ביזן 16טן אקטאבער, איז דער שמועס געווארן טיפער און מער פרינציפיעל. ביידע זייטן האבן געברענגט ראיות פון ראשונים, פון גדולי ישראל, און פון רבינו'ס אייגענע הנהגות.

ווען טוישט זיך א "דור"?

דער פונקט וואו עס הייבט זיך אן איז א שטיקל דברי יואל וואס איז געברענגט געווארן אינעם אשכול, און וואס א מיטגליד האט באצייכנט אלס "זייער א קלארע דעת תורה". אן אנדערער האט געפרעגט: ווען רבינו הקדוש האט דאס געשריבן, איז קלאר געווען אז ציונות איז דער עוון הדור. אבער ווען טוישט זיך א "דור"? יעדע צען יאר, צוואנציג, הונדערט? שרייבט רבינו ערגעץ אז ביז ביאת המשיח בלייבט ציונות די עבירת הדור? שפעטער האט ער קלארגעשטעלט אז ער איז חלילה נישט מחולק אויף רבינו הקדוש זי"ע. ער וויל נאר לערנען פון די וואס לערנען בקביעות זיינע ספרים, און ער האט געבעטן מען זאל אים ווייזן ווי עס שטייט אז ציונות וועט "לעולם ועד" בלייבן דער נסיון הדור.

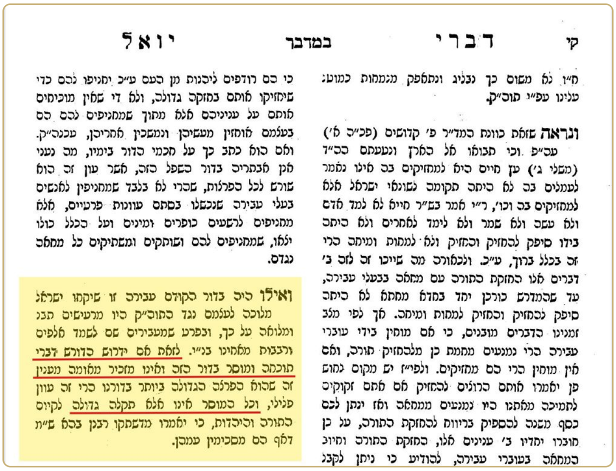

קי דברי במדבר יואל

ח״ו לא משום כך נכנע ונתאפק מהמחאות כמוטל עלינו עפ״י תוה״ק.

ונראה שזאת כוונת המד״ר פ׳ קדושים (פכ״ה א׳) עה״פ וכי תבואו אל הארץ ונטעתם הה״ד (משלי ג׳) עץ חיים היא למחזיקים בה אילו נאמר לעמלים בה לא היתה תקומה לשונאי ישראל אלא למחזיקים בה וכו׳, ר״י אמר בש״ר חייא לא למד אדם ולא שנה ולא שמר ולא לימד לאחרים ולא היתה בידו סיפק להחזיק והחזיק ולא למחות ומיחה הרי זה בכלל ברוך, ע״כ. ולכאורה מה שייכו זה לזה ב׳ דברים אלו החזקת התורה עם מחאה בבעלי עבירה, עד שהמדרש כורכן יחד בחדא מחתא לא היתה סיפק להחזיק והחזיק למחות ומיחה. אך לפי מצב זמנינו הדברים מובנים, כי אם מוחין בידי עוברי עבירה הרי נמנעים מחמת כן מלהחזיק תורה, ואם אין מוחין הרי הם מחזיקים. ולפי״ז יש מקום לחוש פן יאמרו אותם הרוצים להחזיק אם אתם זקוקים לתמיכה מאתנו היו נמנעים ממחאה ואז ינתן לכם כסף מצוה להספיק בריוח להחזקת התורה, על כן חוברו יחדיו ב׳ ענינים אלו, החזקת התורה וחיוב המחאה בעוברי עבירה, להודיע כי ניתן לקבל

כי הם רודפים ליהנות מן העם ע״כ יחניפו להם כדי שיחזיקו אותם בחזקה גדולה, ולא די שאין מוכיחים אותם על עניניהם אלא מתוך שמחניפים להם הם בעצמם אוחזין מעשיהן ומשבחין אחריהן, עכה״ק. ואם הוא כתב כך על חכמי הדור בימיו, מה נענה אנן אבתריה בדור השפל הזה, אשר עון זה הוא שורש לכל הפרצות, שהרי לא בלבד שמחניפין לאנשים בעלי עבירה שנכשלו בסתם עוונות פרטיים, אלא מחניפים לרשעים כופרים ומינים ועל הכלל כולו ילאו, שמחניפים להם ושותקים ומשתיקים כל מחאה נגדם.

ואילו היה בדור הקודם עבירה זו שיקחו ישראל מלוכה לעצמם נגד התוה״ק היו מרעישים תבל ומלואה על כך, ובפרט שמעבירים שם לשמד אלפים ורבבות מאחינו בנ״י. לזאת אם ידרוש הדורש דברי תוכחה ומוסר בדור הזה ואינו מזכיר מאומה מענין זה שהוא הפרצה הגדולה ביותר בדורנו הרי זה עון פלילי, וכל המוסר אינו אלא תקלה גדולה לקיום התורה והיהדות, כי יאמרו מדשתקו רבנן בהא ש״מ דאף הם מסכימין עמהן.

א זייט פון דברי יואל, פרשת במדבר (דף ק"י), געברענגט אין אשכול אלס "א קלארע דעת תורה"

דער ענטפער איז געווען אז ווער עס לערנט ספרי רבינו בקביעות ווייסט אז ציונות איז נאך אלץ דער גרעסטער עוון הדור. אפילו ווער עס וויל דערויף מחולק זיין, קען פון יענעם שטיקל דברי יואל זיכער ארויסנעמען אז א בעל דרשן וואס האלט אז ציונות איז נישט קיין פראבלעם איז פסול. א מיטגליד האט אנגעוויזן אז די פראגע צי ציונות איז נאך אלץ דער עוון הדור ווערט באזונדער באהאנדלט אין אן אנדער אשכול (https://www.ivelt.com/forum/viewtopic.php?t=62170). אן אנדערער האט געמאכט א חילוק: דאס וואס רבינו רעדט אין יענעם שטיקל גייט אויף מענטשן וואס זענען מוכיח אויף פרצות הדור, און לויט אים גייען די היינטיגע משפיעים נישט אריין אין דער קאטעגאריע.

דא איז אריינגעקומען א נייע סתירה. א מיטגליד האט איבערגעגעבן וואס ער האט געהערט ביי א דרשה פון א "גאר היימישן דיין", א סאטמארער תלמיד וואס איז, לויט זיין באשרייבונג, "דורך און אדורך אויסגעקאכט" אין ויואל משה. דער דיין האט געזאגט אז ווען מען לייגט אלע נסיונות אויף איין זייט, און דעם נסיון פון טעכנאלאגיע אויף דער צווייטער, וועגט טעכנאלאגיע איבער. דער מיטגליד האט אים געפרעגט ווי ער נוצט דעם מושג פון דער הקדמה צו ויואל משה פאר טעכנאלאגיע. דער דיין האט אים, לויט זיין דערציילונג, נישט דירעקט געענטפערט, נאר אים דערציילט וועלכע קעיסעס

ער באהאנדלט יעדע וואך. דער מיטגליד האט באטאנט אז ער ציטירט נאר און איז נישט געאייגנט זיך אריינצומישן. דעם נאמען פונעם דיין האט ער נישט אנגעזאגט. איין מיטגליד האט אויפגעכאפט דעם געדאנק און געפרעגט וויפיל יונגעלייט זענען שוין פורק עול געווארן דורך טעכנאלאגיע, אין פארגלייך מיט וויפיל זענען פארכאפט געווארן אין ציונות. אן אנדערער האט געהאלטן אז אזא שיטה ווייזט אז מען האט נישט פארשטאנען וואס ציונות איז.

נסיון אויף השקפה לעומת נסיון אויף מעשים

דער דאזיגער וויכוח האט געפירט צו דער גרונטיגסטער אויספירונג פונעם גאנצן אשכול. א מיטגליד האט געשריבן א לענגערן מאמר וועגן דער פראגע וואס מיינט בכלל "נסיון הדור". לויט אים איז טעכנאלאגיע א נסיון און א כלי וואס מאכט גרינג צוצוקומען צו עבירות קלות וחמורות, און זי קען ברענגען שרעקליכע חורבנות. אבער זי איז נישט קיין שיטה אין יסודות הדת. קיין איד איז נישט דוגל אין א "שיטת הטעכנאלאגיע" אלס דעם ריכטיגן דרך אין אידישקייט. ציונות, אנדערש, איז אן אידעאלאגיע, א גאנצע השקפה איבער דעם מהות פון כלל ישראל: וואס איז גלות, וואס איז גאולה, וואס איז דער תפקיד פון א איד בזמן הגלות. דאס איז, לויט אים, דער באדייט פון א "נסיון הדור": דער יצר הרע ברענגט נישט נאר א תאוה, נאר ער פארבלענדט די אויגן און פארדרייט די השקפה, ביז מען איז איבערצייגט אז מען טוט רצון ה'. ביי טעכנאלאגיע ווייסט מען בדרך כלל אז אסור איז אסור. דעריבער איז א חשבון פון צאלן נישט קיין מאס, ווייל עס זענען צוויי סארטן נסיונות: איינער אויף די מעשים פון א איד, און איינער אויף זיין עצם השקפה.

דער ענטפער פון דער אנדערער זייט איז געווען "א שיינע דרשה", אבער אז זי פאלט אויף איר אייגענעם יסוד. דער סמארטפאון איז נישט נאר א כלי צו עבירות. ער איז דער גרעסטער שליח פון אלע אידעאלאגיעס, אפיקורסות, השכלה, און אויך ציונות, וואס קומט היינט אריין אין א חסידישע שטוב דורך נייעס און וועבזייטלעך, "נישט דורך הערצל'ס ביכער". עס איז אויך נישט אמת אז ביי טעכנאלאגיע ווייסט יעדער אז אסור איז אסור. מען זאגט "עס איז פאר פרנסה", "איך האב א פילטער", "היינט איז אנדערש", און דאס

איז, לויט אים, גענוי דאס פארדרייען פון דער השקפה. און א נסיון הדור מעסט מען לויט וואו מענטשן פאלן טאקע.

דער מחבר פונעם מאמר האט געענטפערט מיט דעם רמב"ם אין פירוש המשניות סוף מסכת ברכות: "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו". די אנדערע זייט האט מסכים געווען צו דעם ווערט פון לערנען עיקרי האמונה. זי האט אבער געטענה'ט אז דער רמב"ם זאגט נישט ווי מען מעסט א נסיון הדור. אדרבה, היינט ווערן די עיקרי האמונה גופא צעבראכן דורכן פאון, און דעריבער איז דער רמב"ם, לויט איר, אויף איר זייט.

א דריטער מיטגליד האט צוגעלייגט א חילוק צווישן א "נסיון פרטי" און א "נסיון הדור". טעכנאלאגיע איז א נסיון פרטי, אויף וועלכן יעדער איד דארף זיין געווארנט בינו לבין קונו. ציונות איז א נסיון הדור, ווייל זי פארדרייט די אמונה אין גלות וגאולה. ער האט געברענגט דעם רמב"ם אז א איד וואס זינדיגט פון תאוה בלייבט א מאמין, און מען דארף אים ליב האבן. א איד וואס איז נפגם אין אמונה איז "יצא מכלל ישראל". די אנדערע זייט האט באמערקט אז דאס שטייט נישט אין שמונה פרקים, נאר אין דער הקדמה לפרק חלק. זי האט ווידער געפרעגט וויפיל זענען נפגם געווארן אין אמונה דורך ציונות, און וויפיל דורך אפיקורסות אויפן פאון. זי האט אויך אנגעוויזן אז גדולי ישראל האבן אויף טעכנאלאגיע נישט גערעדט נאר "בכלליות", ווייל מען האט געמאכט אן אסיפה אין סיטי פילד מיט צענדליגער טויזנטער אידן.

צום סוף האט דער דריטער מיטגליד געגעבן א פורמעלע הגדרה. נסיון הדור איז ווען די גדולי הדור און מעתיקי השמועה וואכן אז די תורה זאל נישט פארפעלשט ווערן: אזוי ווי דער הייליגער חתם סופר האט זיך געשלאגן קעגן השכלה, דער הייליגער דברי חיים האט געקעמפט אז חסידות זאל נישט שטיין העכער פון דער תורה, און רבינו הקדוש קעגן ציונות, נישט מורד צו זיין בגזירת הגלות און נישט דוחק צו זיין דעם קץ. א נסיון פרטי איז דער יצר הרע, און דארט קען מען משפיע זיין, אבער נישט קאנטראלירן. די אנדערע זייט האט געענטפערט לויט דער זעלבער הגדרה: היינט פארפעלשט דער פאון די תורה מער ווי אלעס. די השכלה איז אריינגעקומען דורך ביכער און צייטונגען, "די טעכנאלאגיע פון יענע צייטן", און דער חתם סופר האט נישט

געזאגט "בינו לבין קונו", נאר "חדש אסור מן התורה", און געשטעלט גדרים. אויף דער פראגע צי מען דארף היינט נאך לוחם זיין קעגן השכלה, האט דער דריטער מיטגליד געענטפערט יא. די השכלה פון היינט, לויט אים, איז דאס אויסלאכן זיך פון דעם קאמף קעגן א לאנד וואס שטייט נגד צור ישראל, בשעת דער "עיקר" ווערט צו האבן "א מינינג" אין לעבן.

רבינו'ס הנהגות: בחורים, שלש סעודות און "טומאת אמעריקע"

אינעם וויכוח האט מען אויך געברענגט ראיות פון ווי רבינו הקדוש האט זיך געפירט. א מיטגליד האט באמערקט אז דער איינציגער פלאץ וואו רבינו האט נישט גערעדט קעגן ציונות איז געווען פאר די בחורים. ער האט געוואלט אפקילן זייער "רתיחת הדם" און האט פון זיי געפאדערט ענוה און מידות טובות. ביי די שלש סעודות תורות, דאקעגן, האט ער אייביג אריינגעברענגט דעם ענין. פארן נסיון פרטי, האט ער ווייטער געשריבן, האט רבינו פארגעלערנט סוגיות און יעדע וואך פארהערט די בחורים, און ער האט געברענגט "אין הרהור מצוי אלא בלב פנוי מן החכמה". "אז אין א שטוב איז טונקל, צינדט מען אן א ליכט און מען האקט נישט מיט א בעזעם." די אנדערע זייט האט געענטפערט אז רבינו האט ביידע געטאן, פארהערט און געקעמפט, און עס איז קיינמאל נישט געווען "אדער-אדער". דעם יצר הרע קען מען נישט ארויסווארפן, דעם פאון יא.

א פארוואנדטע נקודה האט מען אויפגעהויבן וועגן דער "טומאת אמעריקע". א מיטגליד האט געשריבן אז די טומאה וואס רבינו האט באקעמפט איז בשעתו געווען פיל שטערקער, און ער האט עס פונדעסטוועגן נישט באקעמפט ביי די שלש סעודות, נאר "מיט אן אנדערן מהלך". אן אנדערער האט ערקלערט אז רבינו'ס שלש סעודות תורות זענען אנגעקומען קיין ארץ ישראל און איבער דער וועלט, שפעטער אויך דורך טעיפס, און גדולי הדור האבן זיך געריסן זיי צו באקומען. דעריבער האט ער געהאט די אחריות, און זיינע תורות זענען געווען בעיקר איבער הנהגת הדור. א דריטער האט געטענה'ט אז יענער דור, וואס איז געקומען נאכן קריג מיט מסירות נפש, איז נישט געווען אזוי שוואך פאר דער טומאת אמעריקע, און אז דער היינטיגער נסיון איז "מצוות אנשים מלומדה", א קאלטקייט ביי קיום המצוות. לויט אים

האבן די משפיעים טאקע א שפראך צו דעם דור. אנדערע האבן געזאגט אז די רפואה דערפאר איז לערנען א סוגיא, חומש מיט רש"י, רמב"ן אדער אור החיים הקדוש, "נישט פון א גליון".

כינוס כלל ישראל און די בחירות

צוויי מעשיות פונעם כינוס כלל ישראל האבן אנשוילעך געמאכט די חילוקים. א מיטגליד האט דערציילט, פון א שליח, אז מען האט פארן כינוס געפרעגט א חשובן חסידישן אדמו"ר שליט"א פון אן אנדערער חסידות צי מען זאל ביי דער געלעגנהייט אויך דערמאנען ציונות. דער ענטפער איז געווען ניין, ווייל אזוי וועלן אידן אהיימגיין מיטן געפיל אז עס זענען דא צוויי גלייכע פראבלעמען, בשעת טעכנאלאגיע איז א פיל הארבערע. דער ענטפער דערויף איז געווען אז דאס איז גענוי דער טעם פארוואס דער חלק סאטמאר וואס איז נישט געגאנגען צום כינוס האט זיך צוריקגעהאלטן, לויט דער הוראה פון זיין רבי'ן שליט"א, בשעת דער חלק וואס איז יא געגאנגען האט נישט געהאלטן אז עס וועט האבן אזא משמעות. אן אנדערער מיטגליד האט זיך דערמאנט אין פלאקאטן פון יענער צייט, מיט א פלפול פון דברי יואל אז ציונות האט א יניקה פון איסור עריות, און דערפאר איז דער אינטערנעט, וואס פירט צו עריות, אויך א ערנסטע פראבלעם.

פון דעם איז דער שמועס אריבער צו די בחירות אין ארץ ישראל. א מיטגליד האט פארגעשטעלט די טענה פון די וואס גייען שטימען: עס איז נישט קיין הסכמה צום שלטון, נאר א מיטל זיך צו באשיצן פון גזירות אויף ישיבות, גיוס און שבת. אן די פארטייען, טענה'ט מען, וואלט מען שוין לאנג פארמאכט די ישיבות. ער האט באטאנט אז ער וויל נאר פארשטעלן די טענה, נישט זי מצדיק זיין. דער ענטפער לויט דער שיטה פון רבינו הקדוש האט געהאט עטליכע שיכטן. פאקטיש, די לעצטע בחירות ווייזן לויט אים אז מען טוט נישט אויף. אין ויואל משה ערקלערט רבינו אז ווען מען איז א פארטיי, וויל די קעגנערישע פארטייען עס אונטערברענגען, און ווען מען שטייט אינגאנצן אינדרויסן, גיט מען נאך שנעלער. עקרוני, א פארטיי, און אוודאי אין דער קאאליציע, מאכט פון אים א חלק פון דער מדינה, "עצם מעצמיו ובשר מבשריו". הלכה'דיג, אפילו ווען מען טוט אויף, איז דאס נישט קיין היתר.

דער מיטגליד וואס האט פריער פארגעשטעלט די טענה פון די שטימער האט דאס דערנאך צוגעבונדן צום נסיון הדור. טעכנאלאגיע איז ווי אן אפענער שונא, וואס יעדער תמימות'דיגער איד ווייסט אז ער איז סם המות. ציונות און די השתתפות מיט דער מדינה קומען אנגעטון מיט שטריימל און קאפאטע, מיט דעם זמר "לשם שמים, צו ראטעווען די ישיבות". קיין קהילה האלט נישט אז מען מעג לעגיטים מאכן כלים טמאים כדי אויפצוהאלטן לימוד התורה, אבער ביי דער מדינה טוט מען עס. "עס איז ממש אינו דומה די צוויי נושאים."

ויואל משה, דער "פרומער פר" און "גברא" לעומת "חפצא"

אין מיטן פון די ווארעמע וויכוחים האבן עטליכע מיטגלידער ארויסגעהויבן אז ספר ויואל משה, חוץ דעם חלק פון ציונות, איז "מלא תוכן" אויף אסאך תחומי החיים, און קען אנווארעמען די אידישקייט. איינער האט צוגעלייגט אז "לא זכה נעשה לו סם המות" גילט אויך דערויף. אן אנדערער האט דערציילט אז ער האט געהערט פון אן ערליכן איד ז"ל, נישט קיין סאטמארער חסיד, ווי ער האט גערעדט פון דעם "קאכעדיגן הארץ פארן רבונו של עולם" וואס מען זעט אין דעם ספר.

א מיטגליד האט אויך ארויפגעלייגט א פראמאציע פאר א רעקארדינג פון רבינו הקדוש זי"ע, פון שלש סעודות פרשת נח תשכ"ח, וואס מכון ספרא שטעלט צו אין פראיעקט "קולו בקודש". די ציטאטן אין דער פראמאציע: "דער 'פרומער פר' ווערט א קנאי!"; "דער ס"מ האט גענומען איין פר און ער האט אים פרום געמאכט, אים געמאכט פאר א קנאי!"; "ביז אליהו אליין האט געמוזט נעמען דעם פר און אים אריינווארפן – אז נישט וואלט דורך די פרומקייט פונעם פר געווארן א חורבן!" מען האט אויך געטיילט א לינק צום רעקארדינג, און איינער האט זיך געוואונדערט אז עס איז דא אזא רעקארדינג פון תשכ"ח "פון אזא יונגן און פרישן קול". איינער האט געפרעגט צי דער נוסח קלינגט טאקע ווי שלש סעודות, און אן אנדערער האט געמיינט אז עס הערט זיך ווי א שמועס ביי א דינער. אנדערע האבן געענטפערט אז דער רבי האט כמה פעמים אזוי גערעדט ביי שלש סעודות. א מיטגליד האט אויסגעטייטשט דעם רעיון: נישט יעדע זאך וואס קלינגט פרום און קנאי'יש קומט פון אן ערליכן פלאץ, און ווען קנאות ווערט אן עקשנות אן שכל און אן

דעת תורה, ברענגט זי א חורבן. מען האט אויך רעקאמענדירט דעם אשכול "א מינוט מיטן רבי'ן" (https://www.ivelt.com/forum/viewtopic.php?t=84314) אלס מקור פון רבינו'ס משנה.

אין די לעצטע טעג איז ווידער אויפגעקומען די פראגע צי מען רעדט פון א יחיד. ווען איינער האט ארויסגעהויבן א געוויסן משפיע, האבן אנדערע געמאנט אז אין סאטמאר האט מען קיינמאל נישט באהאנדלט דעם "גברא", נאר דעם "חפצא". מען דארף נישט לייגן א נושא כללי אויף א יחיד, און מען קען אים אויסשמועסן אן אנרירן נעמען. לויט איינעם איז דער נושא דער עצם רעיון צו נעמען א נייעם משפיע און מורה דרך, ביי וועמען רבינו'ס ווערטער זענען נישט אנגענומען.

דער אויסגאנג פונעם אשכול

דער לעצטער וויכוח האט געצייגט די צוויי צוגאנגען אין זייער רייניסטער פארעם. איין זייט האט געברענגט אז ביים באטרעפנדן משפיע גייען אן טאג טעגליך שיעורים אין בבלי, ירושלמי, השקפה, הלכה און חפץ חיים, און טויזנטער אידן ווערן נתקרב. "דאס איז נישט פאפולאריטעט, דאס איז תורה." זי האט געפרעגט וועלכער חלק דערפון איז נישט אויסגעהאלטן לויט דער סאטמארער מסורה, און "וועמענס אשכול ברענגט אידן נענטער?" די אנדערע זייט האט געענטפערט אז רבינו הקדוש האט מייסד געווען זיין עדה אויף קלארקייט און מסורה, נישט אויף פאפולאריטעט. קיינער האט נישט קיין טענה אויף בבלי אדער חפץ חיים, נאר די שאלה איז די השקפה, און אויך ביי אנדערע באוועגונגען זענען דא דרשנים וואס ברענגען אידן נענטער און זאגן שיעורים אין הלכה. דער לעצטער פאסט, דעם 16טן אקטאבער, האט צוריקגעוויזן אויף רבינו'ס שמועס מיט א פראגע: צי איז דאס וואס די אנדערע זייט טענה'ט נישט אליין "דער פרומער פר"?

דער אשכול האט זיך געענדיגט אן א הכרעה, און דאס איז אפשר זיין טרייסטער שפיגל.ביידע זייטן האבן זיך אנגערופן אויף רבינו הקדוש זי"ע: איינע אויף זיין שטרענגער התבדלות און זיין לשון אז ציונות איז דער עוון הדור; די אנדערע אויף זיין אמונה טהורה, זיין רחמנות אויף אידן, און זיין ווארענונג קעגן א קנאות אן דעת. וואס עס בלייבט פאר דעם ליינער איז דער רוף וואס איז אויפגעקומען עטליכע מאל במשך פון די 492 פאסטס: צו לערנען רבינו'ס תורות בעיון און אין זייער גאנצקייט, ביז זיי ווערן א חלק פונעם נפש, און די שאלות וואס בלייבן אפן איבערצושמועסן מיט ערליכע אידן און א מורה דרך, "לידע את המעשה אשר יעשון".

✦ ✦ ✦

סוף-ווארט

ווען מען קוקט צוריק אויף די 20 בלעטער און 492 פאסטס פון דעם אשכול, זעט מען א שמועס וואס האט אנגעהויבן מיט א שמאלע פראגע און זיך אויסגעברייטערט ביז צו די יסודות פון השקפה אין אונזער דור.

עס זענען געווען געוויסע פונקטן וואו כמעט אלע האבן זיך באגעגנט. קיינער האט נישט געלייקנט די גרויסקייט פון רבינו הקדוש זי"ע און די וויכטיגקייט פון זיין קאמף פאר די חומת ההתבדלות. ביי אלע זייטן האט מען געשפירט א ערנסטע דאגה פאר חינוך און פאר דעם רוחניות'דיגן מצב פון דער יוגנט, און א פארלאנג צו וויסן ווי אזוי צו פירן זיך ריכטיג.

די מחלוקת איז געווען אינעם אויסלייג און אין דער אנווענדונג. עטליכע האבן געהאלטן אז די ווערטער פון רבינו הקדוש זי"ע זענען קלאר און גלייך אנצווווענדן אויף היינטיגע משפיעים; אנדערע האבן געטענהט אז מען דארף מבחין זיין צווישן א משפיע און א רבי, צווישן פארשידענע מדריגות פון שייכות, און צווישן יענע צייט און היינט. מען איז חלוק געווען צי ציונות איז נאך היינט דער נסיון הדור, אדער צי מען קען שוין זאגן אז אין געוויסע הינזיכטן האט די שיטה פון סאטמאר "געווינען". מען האט דורכגעשמועסט די שיטה פון בריסק לעומת סאטמאר, די פראגע פון מוסדות, און ווי פארזיכטיג מען דארף זיין ווען מען ציטירט מימרות פון רבינו הקדוש זי"ע און מען ווענדט זיי אן אויף היינטיגע ענינים. צום סוף האט זיך די שמועס געדרייט ארום דער שאלה צי טעכנאלאגיע אדער ציונות איז דער גרעסערער נסיון.

דער אשכול האט זיך פארענדיגט אן א הכרעה. קיין זייט האט נישט "געווינען", און די שאלות זענען געבליבן אפן. דאס איז אפשר אליין א לימוד: ביי אזעלכע ערנסטע ענינים איז א פארום-שמועס נישט דער פלאץ פאר א פסק. ער קען אבער אויפוועקן מחשבה, ארויסברענגען מקורות און זיך דערמאנען אין די הייליגע ווערטער פון רבינו הקדוש זי"ע.

מיר האָפן אַז דער בוך האָט געהאָלפן דעם לייענער זיך באַקענען מיט די פאַרשידענע שיטות, די מקורות און סברות, אויף אַ רואיגן און כבוד'דיגן אופן. און ווי מיר האָבן געשריבן אין דער הקדמה: ווער עס דאַרף אַ הוראה למעשה, וועט עס נישט געפינען אין קיין אשכול און נישט אין קיין בוך, נאָר ביי אַ רב.

זכותו של רבינו הקדוש זי"ע יגן עלינו.

מקור: https://www.ivelt.com/forum/viewtopic.php?t=84017 – 20 אַלע בלעטער, 492 פּאָסטס, 23 סעפּטעמבער – 16 אָקטאָבער 2026

✦ ✦ ✦